Mektepli Bülten'in aylık ekidir.

TEBEŞİR

Sayı:24 Temmuz - Ağustos 2022
mektepligazete@gmail.com

MESLEK LİSESİ ÇOCUK İŞÇİLERİN EKMEK MESELESİ

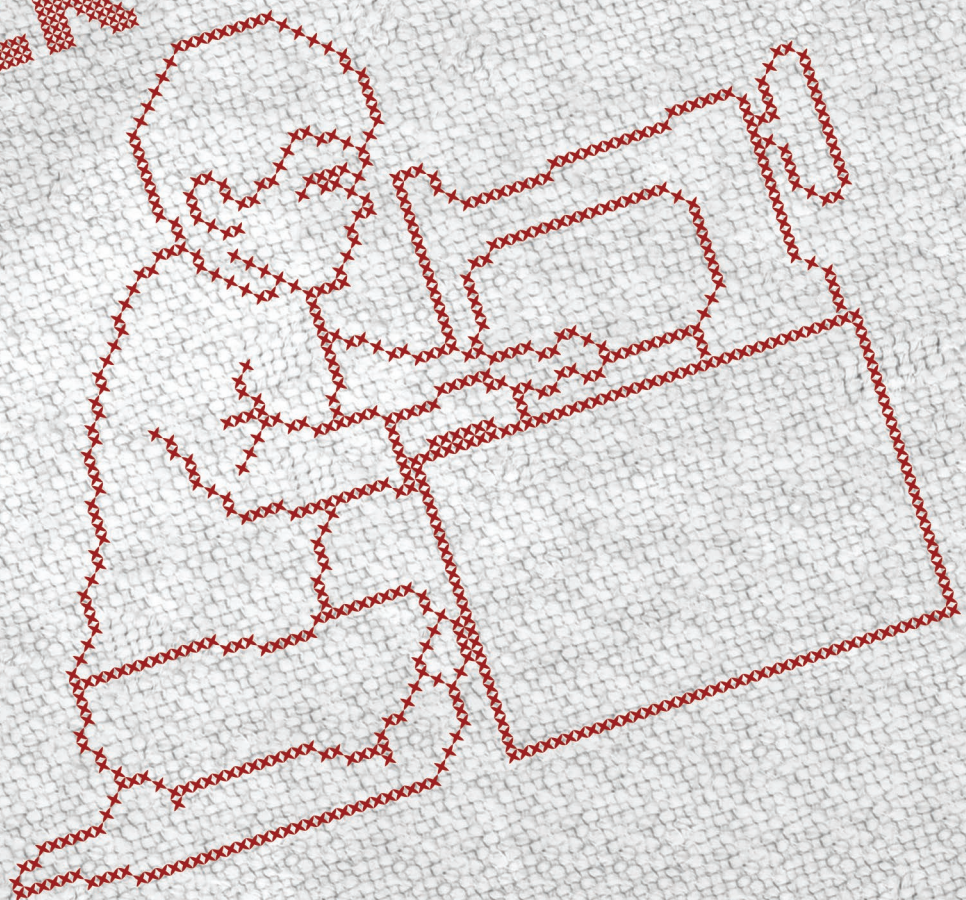

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Ecem AKTAŞ | Gökçe Ekin BARAN
Kapak Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

TEBEŞİR

Mektepli Bülten

Mektepli gazete.com 'un dijital aylık ekidir.

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Ecem AKTAŞ | Gökçe Ekin BARAN
Kapak Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

Yazılar

Okumak İstediğiniz Başlığa Basarak İlgili Sayfaya Gidebilirsiniz.

4 **Çocukların Korunması ve Çocuk İşçiliğiyle Mücadele**
Murat KAYMAK

9 **Teknolojik Gelişmeler ve Kentleşme Bağlamında Küresel Üretim Ağlarında Yaşanan Dönüşümün Emek Üzerindeki Etkileri**
F. Serkan ÖNGEL

13 **Mesleki Eğitim Projesinin (MESEM) Değerlendirilmesi**
Prof. Dr. Kenan ÖZCAN

20 **İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Köy Enstitüleri Kitabı**
Prof. Dr. Kemal KOCABAŞ

23 **Avrupa'ya Muhafazakar Siyasetlerin Gölgesinde Eğitim Kurumlarını Bekleyen Tehlikeler ve Franco Sonrası İspanya Deneyimi**
Derya UZUNKALA

26 **Covid-19 Araştırması: Aile Yaşantısına Yansımalar**
Mine GÖL-GÜVEN | Vuslat ŞEKER
Merve ÖZGÜNLÜ | Fetiye ERBİL

30 **Dünya ve Türkiye'de Üniversite Olgusuna Yaklaşımlar: Çukurova Üniversitesi Örneği**
Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ

32 **Erkeklik Mi? Babalık Mı?**
Umut Yaşar GÖÇ

35 **Travmaların Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri**
Deniz SEVİMLİ

38 **Sosyolog Hayriye Erbaş ile Söyleşi**

45 **Devrimin Alfabesi, Sosyalist Kübada Toplumcu Eğitim ve Öğretmenlik**
Derya ÜNLÜ

47 **Neoliberal Yaşam Kuşatmasındaki Kent Kültürünün Estetik Vatandaşlık Yoksunluğu**
Dr. Mustafa KARAAĞAÇLI

53 **KYK Yurtları Talebi Karşılamaya Yetmiyor**
Alaaddin DİNÇER

Çocukların Korunması ve Çocuk İşçiliğiyle Mücadele

Murat KAYMAK

12 Haziran Dünya Çocuk işçiliği ile mücadele günüydü. Çocuk işçiliği, çocukların çocukluklarını yaşama ihlali anlamına gelmektedir ve dünyada en fazla rastlanan insan hakları ihlallerinin başında gelmektedir. Bu ülkelerin, kendi gelecekleri olan çocuklara ilişkin temel görevlerinden birini yerine getirmemesi demektir.

Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmak istenmesi çocukların gelişimlerine, mutluluklarına, sağlıklarına, güvenliklerine, eğitimlerine olumsuz etki etmesinden kaynaklanmaktadır. Belki, önceki yüz yıllarda emek arzının yetersizliği nedeniyle çocuklar, ebeveynleriyle birlikte çalışmak durumunda kalmaktaydılar. Ancak Dünyanın geldiği bugünkü durumda emek arzı ihtiyacı bulunmadığı gibi teknoloji, emek arzının gerekli olduğu alanları çocuk emeğine ihtiyaç duyulmayacak hale getirmiş bulunmaktadır. Bugünün Dünyası, insan haklarının evrensel düzeyde kabul gördüğü ve ülkelerin kendi yerel hukuklarını bu konudaki evrensel kabullere göre biçimlendirdiği bir dünyadır.

Bu nedenle BM bünyesinde UNİCEF bu konuyu yakından takip etmektedir. Aynı zamanda ILO'da bu konuda etkin çalışmalar yürütmektedir. Uluslararası bu kuruluşların varlığına rağmen çocuk işçiliği, ülkelerdeki ekonomik, siyasi, eğitim ve hukuki sistemlerin doğal sonuçlarından biridir. Çocuklar bu sistemlerdeki çarpıklıkların kurbanları olmaktadır.

Bu yazıda çocuk işçiliğinin Dünya ve Türkiye'deki görünümüne kısaca değindikten sonra Türkiye'de mesleki eğitimin çocukları korumaktan uzaklaştığı ve çocuk işçiliğine doğru evrildiği üzerinde kısaca duracağız.

Dünyada Durum

Dünyanın birçok bölgesinde yaşanan savaşlar, ekonomik krizler, pandemi koşulları çocukların çocukluklarını yaşamasını önledi, onları çalışmaya, işçiliğe zorladı. UNİCEF ve ILO'nun Mayıs 2022'de yayınladığı "**Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasında Sosyal Koruma**"[1] başlıklı rapora göre Dünya üzerinde 160 milyon çocuk (63 milyonu kız, 97 milyonu erkek) bazıları 5 yaşında olmak üzere çocuk işçi konumundadır. Bu ise Dünya üzerinde, her 10 çocuktan birinin çocukluğunu yaşamadığı anlamına gelmektedir.

Küresel düzeyde 14 yaş altında çocuğa sahip 1,5 milyar aile çocuk yar-

1 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_845168.pdf

dımından yararlanamıyor.

Rapora göre çocuk işçiliği konusunda önemli ilerlemeler olsa da 2016 yılından bu yana göstergelerde önemli değişimler görülmemektedir. Hatta bazı ülkelerin UNİCEF ve ILO uzmanlarına göre çocuk işçiliğini azaltma stratejileri bulunmuyor. Bu tür politikasızlıklar çocukları korumaktan uzak uygulamalar ve ekonomilerdeki kırılganlıklar sonucunda bu yılın sonunda Dünya genelinde 8.9 milyon civarında çocuk işçiliğinde artış olabileceği öngörülmektedir.

Türkiye'de de Çocuklar Korunamıyor

Türkiye çocuk işçiliği konusunda ama daha da önemlisi çocukların korunması konusunda sabıkalı ülkelerden biridir. Çünkü, 0-18 yaş arasını çocuk olarak kabul etmekle birlikte Türkiye'de yasal mevzuat dahil 13-18 yaş aralığı için tam bir koruma öngörmemektedir. Bu açıdan bakıldığında 2005 yılında çıkarılan "Çocuk Koruma Kanunu"nun temel ilkelerinin çocuğun yararına uygulanmadığını söylemek mümkündür.

Bu nedenle hala ülkemizde çocuk yaşta evlilikler görebilmekteyiz. Çocuklar 6-18 yaş aralığında zorunlu eğitim kapsamında olması gerekirken, zorunlu eğitimin örgün eğitim biçiminde verilmesi temel ilke olmaktan çıkarılarak Açık öğretimin zorunlu eğitimdeki payının artması nedeniyle zorunlu eğitimin koruma kalkanından yararlanamamaktadır.

Çocuklarımıza Karşı Utanç Verici Olaylar Yaşandı

Çocuklara yönelik her türlü eğitimde Milli Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetimi aranmadığından kaçak, yasal denetime tabi olmayan yurtlarda ve kurslarda utanç verici olaylar yaşandı. Kapsamlı bir tarama yapılsa çok daha fazla örneğine rastlanılacak olan bu tür olaylarda genel bir taramada aşağıdaki olaylara rastlamak mümkün olabilmektedir:

• 2018'de Konya'da dini bir grupta kendisini şeyh olarak tanıtan S.I. aralarında çocukların da bulunduğu 7 erkeğe cinsel istismarda bulunduğu iddiasıyla tutuklandı. 62 yıl ceza alan tecavüzcü Yargıtay'ın çocukların rızası vardır denilerek beraat ettirildi.

• Karaman'da Ensar Vakfına ait yurtta 2012-2015 yılları arasında, 9-10 yaşlarında çok sayıda çocuğa tecavüz ettiği polis raporuyla belgelenen 54 yaşındaki Muharrem Büyüktürk adlı öğretmen 4 Mart 2016 tarihinde tutuklandı.

• Baroların zorunlu avukat görevlendirme verilerinden hareketle çocuklara yönelik suçlar konusunda hazırladıkları veriler de çocuklara yönelik suçlarda artış görüldüğünü göstermektedir. İzmir Barosunun Raporuna göre İzmir'de 1 Ocak 2020-31 Aralık 2021 tarihleri arasını kapsayan verilere göre, kent genelinde 'çocuğun cinsel istismarı suçu' 1078'den 1874'e, 'reşit olmayanla cinsel ilişki suçu' 336'dan 340'a, 'cinsel taciz suçu' 336'dan 359'a çıktı.[2.]

• Milli Eğitim Bakanlığı'nın 81 ilde maarif müfettişlerine her yıl yaptırdığı denetim raporlarında 2020 yılında sadece Şanlıurfa'da "İlkokul, ortaokul ve lisede olması gereken 44 bin 761'i kız olmak üzere 86 bin 121 öğrenci, "Maddi yetersizlik, evlilik, kızları okutmama, mevsimlik işçi..." gibi nedenlerle okulu terk etmiştir."

• 2021 yılında zorunlu eğitim çağında olmasına rağmen yaklaşık 676 bin çocuk, eğitim sistemi dışında kalmıştır.

Çocuk Yaşta Çalışanlara İlişkin İstatistikler Yayınlanmıyor

Çocuk İşçiliğini önleme konusunda Türkiye 2017-2023 arasını kapsayan bir ulusal eylem programını uygulamaya koydu. UNICEF ile iş birliği içinde yürütülen bu programa rağmen çocuk işçiliğini önleme konusunda tam olarak nerede olduğumuzu öğrenmek için TÜİK'in çocuk yaşta çalışanlara dair istatistikleri yayınlamasını bekliyoruz. Türkiye'de çocuk işçi sayısını gösteren en son araştırma Türkiye İstatistik Kurumu'nca 2019 yılında yapıldı. (TÜİK daha önce de 2006 ve 2012 yıllarında bu konudaki araştırma sonuçlarını yayımlamıştı.) 2019'da yayınlanan rapora "Türkiye genelinde 5 – 17 yaş grubundaki çocuk işçi sayısı 720 bini buluyor. Çalışan çocukların yüzde 79.7'sini 15 – 17 yaş grubundakiler oluştururken, yüzde 15.9'unu 12 – 14 yaş grubundakiler, yüzde 4.4'ünü ise 5 – 11 yaş grubundaki çocuklar oluşturdu."[3]

Yine TÜİK tarafından yayınlanan "İstatistiklerle Çocuk, 2021" raporunda da "Hane halkı İşgücü Araştırması 2021 yılı sonuçlarına göre; 15-17 yaş grubundaki çocukların iş gücüne katılma oranı %16,4 olarak yer

2 https://www.evrensel.net/haber/452066/izmir-barosu-verilerine-gore-2021-yilinda-1470-cinsel-istismar-vakasi-yasandi
3 https://www.haberturk.com/cocuk-isci-calistirma-cezasi-eridi-3468569-ekonomi

alıyor[4]

2002 -2022 Yılları Arasında 811 Çocuk İşçi Yaşamını Yitirdi

Kaynak: https://www.isigmeclisi.org/

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG) verilerine göre, 2013'te 59 çocuk, 2014'te 54 çocuk, 2015'te 63 çocuk, 2016'da 56 çocuk, 2017'de 60 çocuk, 2018'de 67 çocuk, 2019'da 67 çocuk, 2020'de 68 çocuk 2021'de 62, 2022'nin ilk beş ayında 15 çocuk; toplamda ise 2013-

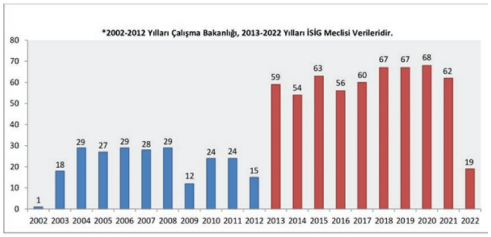

2022 arasında 571, 2002-2022 arasında ise toplam 811 çocuğun çalışırken yaşamını yitirdiği görülüyor.

Yasadışı çocuk çalıştırmada uygulanan cezalar da yetersiz kaldığından söz edilebilir. Yasadışı biçimde çocuk çalıştıranlara çocuk sayısına bakılmaksızın 4.173 TL idari para cezası verilmektedir. Oysa bu ceza her çocuk için ayrı ayrı verilmelidir ki caydırıcı olabilsin. Kabul etmek gerekir ki çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasında işverenlerin ucuz emeğe ve kayıt dışı çalışmaya yönelik tutumlarının kontrol altına alınamamasının payı büyüktür.

Çocukların çalıştırılmasıyla ilgili dikkat çeken açıklamalardan birini de ILO Türkiye Ofisi Direktörü Numan Özcan yaptı. Özcan'nın AA'na yaptığı açıklamanın dikkat çeken cümleleri şöyle:

"O dönemde de biz çocuklara kaldıkları çadırlarda eğitim imkânı sağlayarak, onları gündüz tarlaya gitmektense oradaki eğitim imkânlarına yönlendiriyoruz. Böylece hem çocuklar bir şekilde kaybettikleri eğitimi orada telafi etmiş oluyor hem de sportif ve kültürel faaliyetlerle gelişimlerine destek oluyoruz. Bu projemiz, 21 ilde hala devam ediyor. Bütün aileler nereye giderlerse gitsin onları takip ediyoruz ve bu imkanları onlara sunuyoruz. Şu ana kadar 8 binin üzerinde çocuğa, 4 binden fazla aileye ulaştık. Çocukların okula ulaşımını da sağlayarak onları eğitim imkânlarına yönlendiriyoruz."[5]

Çocukların Çalıştırılmasını Düzenleyen Mevzuat Yetersiz

06.04.2004 tarihinde 25425 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "**Çocuk Ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik**"[6] Türkiye'nin çocuk işçiliği ile mücadelede çıkardığı kanunların, imzaladığı uluslararası sözleşmelerin içerdiği yasakların etrafından dolaşan bir düzenlemedir.

Bu yönetmeliğe göre, çocukların işçi olarak çalıştırılabileceği baştan kabul edilmektedir. Yönetmeliğin 4. maddesine göre 15-18 yaş aralığındaki bir çocuğun adı "genç işçi"dir. "Çocuk işçi" ise 14 yaşını bitirmiş 15'inden gün almamış çocuğu ifade etmektedir.

Yönetmeliğin 6. maddesi tam olarak şöyledir:

"Çalışma Süreleri ve Ara Dinlenme Süreleri

Madde 6 –Temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir.

Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmi dört saatlik zaman diliminde, kesintisiz on dört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır.

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri birinci fıkrada belirtilen çalışma sürelerini aşamaz.

İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur."

Bu tür hukuki düzenlemelerin varlığı zorunlu eğitim yaşındaki çocukların okulda olmalarını istenilen biçimde zorunlu kılınmadığının, dikkate alınmadığının kanıtıdır.

Bu maddeye yön veren düşünceye göre 15 yaşına gelmiş her çocuğa yetişkin gibi davranılabilinir. Gerekirse çocuklar yetişkinler gibi günde 8 saat çalışabilir.

4 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633
5 https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bir-yilda-8-bin-cocuk-tarla-yerine-okula-gitti/2610373
6 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5457&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5#:~:text=%C3%87ocuk%20ve%20gen%C3%A7%20i%C5%9F%C3%A7ilerin%20g%C3%BCnl%C3%BCk,ve%20haftada%20on%20saat%20olabilir

Yönetmeliğin 2. bölümünde çalışan çocuklar konusunda devletin sorumluğuna ilişkin maddeler (14,15, 16) yer almaktadır. Bu maddeler, devletin denetim, kontrol yetkilerinin yerini işverenlerin eğitimi, iş yerleriyle ilgili araştırma ve inceleme ile sınırlamaktadır.

Eğitim Sistemindeki Sorun

Şunu kabul etmeliyiz: Bir ülkede ilk, orta, lise (6-18 yaş arasında) zorunlu eğitim kapsamında ise bütün çocuklar okul çağı denilen bu dönemde eğitim sistemine aittir. Onların kaderlerini aileleri, çevreleri, içinde yaşadıkları maddi koşullar değil, devletin eğitim ve onları koruma politikaları belirler. Dolayısıyla bu dönem, devletin çocuklara karşı sorumluluğunun en fazla olduğu dönemdir. Bu konudaki her eksiklik, yanlışlık, sadece çocuklara yönelik insan haklarının çiğnenmesi değildir, haklı olarak ülkenin geleceğine yönelik görevlerin yerine getirilmemesi anlamına da gelecektir.

Çocuk işçiliğini önleyememenin birçok nedeni bulunmakla birlikte bu nedenler arasında en önemlisi ailelerin çocukların getireceği gelire muhtaç olmalarıdır. Ülke yönetimlerinin ailelerin bu durumda kalmalarını önlemek yerine, eğitim sistemlerini mesleki eğitim üzerinden çocuk işçiliği anlamına gelecek bir eğitim biçimine çevirmeleri o ülkede çocuk haklarının eğitim sistemi içinde belirleyici olmadığını gösterir.

Çocuk hakları, refah, koruyucu, yetişkin ve ana-baba hakları olarak dört grupta toplanır .[7] Refah hakları, çocukların beslenme, sağlık, barınma ve eğitim gibi haklarından oluşur. Koruyucu haklar, çocukların aile içi, dışı ve çevreden gelebilecek olan fiziksel ve duygusal saldırıların durdurulmasını, çocukların bu tür saldırılardan korunmasını ifade eder. Çocuklar, yetişkinlerin sahip olduğu birçok hakkı kullanamazlar. Örneğin, araba kullanmak, oy kullanmak, çalışma, evlenme gibi haklarını kullanamazlar. Ancak buna rağmen yetişkinlerin sahip oldukları diğer tüm haklara da sahiptirler. Çocuklar üzerinde ana babaların hakları, çocukların özerkliğini kaldıracak biçimde uygulanmamalıdır.

Çocuk haklarının bu şekilde sınıflandırılması çocuklara yönelik özgürleştirici ve koruyucu eğilimlere dayanmaktadır. Özgürleştirici ve koruyucu eğilimler birbirinin karşıtı değil, birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Türkiye'de meslek lisesi eğitiminin mesleki eğitim merkezlerindeki eğitim haline getirilmesine çocuk haklarının özgürleştirici ve korumacı yönleri bakımından sorunlu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çocuklarını 4 gün çalıştıran, 1 gün okula gönderen bir eğitim sisteminde çocukların entelektüel gelişiminden söz edilemez. Matematik, fizik, kimya, biyoloji, edebiyat ve felsefe derslerinden uzaklaştırılmış olan çocukların özgür bireyler olması mümkün değildir. Ayrıca çocukların eğitimini işverenlerin takdirine bırakan bir eğitim, mesleki eğitim olamadığı zorunlu eğitimin temel amaçlarıyla da uyumlu değildir. Bu konuda İLO Türkiye Ofisi tarafından yapılan uyarılar çok yerindedir. İLO uzmanlarının Cumhurbaşkanı tarafından halen 250 bin dolayında çırağın kayıtlı olduğu MEM'lerdeki öğrenci-çırak sayısının 1 milyona çıkarılması hedefi hatırlatılarak yaz-

Mesleki Eğitim Merkezlerine Yönelik Temel Argümanlar

- 33 alan ve 181 farklı dalda mesleki eğitim imkânı.
- Ortaokulu bitirenlere zorunlu lise eğitimini mesleki eğitim merkezlerinde tamamlayabilme fırsatı
- 9. sınıftan itibaren iş kazaları, meslek hastalıklarına karşı sigorta.
- 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine asgari ücretin en az %30'u,
- 12. sınıftaki kalfalara asgari ücretin en az yarısı kadar maaş imkânı.
- Ustalık belgesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi diploması ve kendi iş yerini açma fırsatı.
- Mezun olduğu alanda %88 istihdam oranı

7 Bob Franklin(1993), Çocuk Hakları s.30, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

dıkları bilgi notunda özetle şu bilgiler yer almaktadır:

Bilgi notunda çocukların haftanın bir günü okula giderek, bir yandan da çalışarak "lise diploması alacakları" vaadinin, sosyal ve bilişsel becerileri edinme hakkından mahrum kalmasına yol açacağı, mevcut bir ekonomik kriz döneminde bunun çocuk işçilerin zorla çalıştırılması anlamına geleceği eleştirilerine yer vermesi kendi başına anlamlı olduğu gibi İLO'nun Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu uygulamasını bu açıdan da izlediğini gösteriyor[8].

Mesleki Eğitim Merkezlerinin, meslek lisesi statüsüne yükseltilmesi, meslek lisesi öğrencilerinin buralara yönlendirilmesi, çocuk işçiliğiyle mücadele eden bir ülkenin, çocukların ücretli emeğini yasaklarken yerine okul emeğini geçirmesidir.

Bu programı meşrulaştırılırken kullanılan argümanların, çocukluk, çocukların korunması, çocukların gelişimi, mesleki eğitim gibi doğrudan eğitimle ilgili kavramlardan hareket edilmediğini göstermektedir. Kullanılan iki temel argüman bulunuyor: Birincisi mesleki eğitim merkezleri yoluyla çocukların daha kolay iş bulduğu, ikincisi çocukların aldıkları ücret ile aile ekonomilerine katkı sağladıkları. Dikkat edilirse bu iki argüman, çocukların gelişimine uygun daha iyi bir mesleki eğitim düşüncesinden hareket etmiyor.

Lise mezunu çocukların çalıştıkları alanların genelde düşük ücretli, güvencesiz işler olduğu dikkate alındığında bu uygulamanın kapsadığı tüm çocukların gelecekte toplumun en alt kesimi olmaya mahkûm edildiğini söyleyebiliriz.

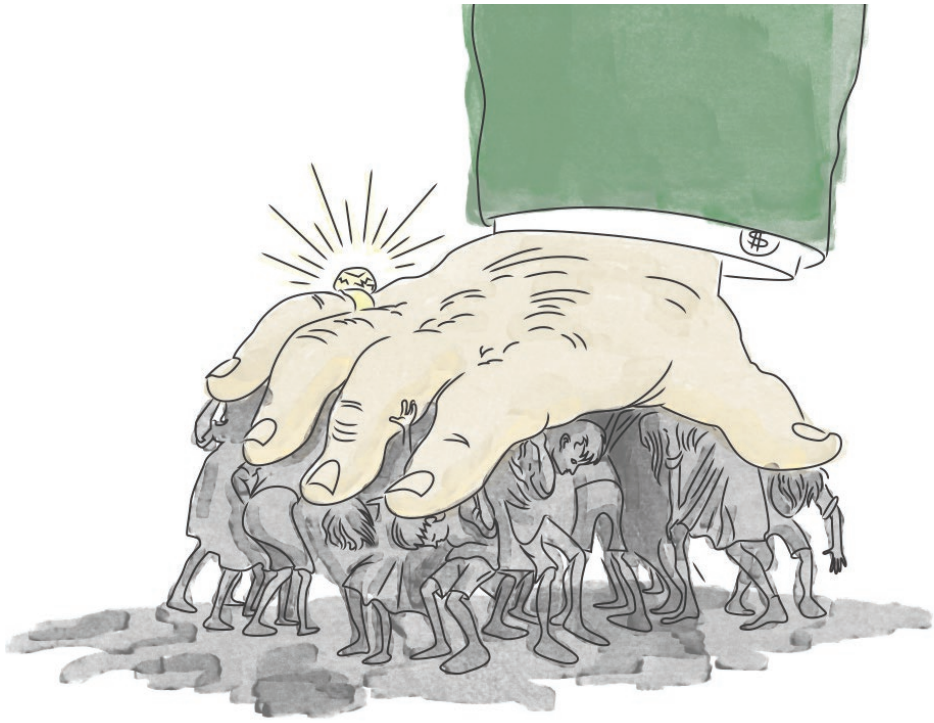

İkinci argüman ise ülkedeki ekonominin ne kadar problemli olduğunun dolaylı kabulüdür. Çünkü aileler, çocuklarının getirdikleri gelirlere muhtaçtırlar. Daha kötüsü çocukların ailelerine ekonomik katkı yapmalarıyla övünülmesi ve uygulamanın propagandasında (buna tanıtım denilemez) bunun sık sık kullanılmasıdır[9].

Sonuç

Çocukların korunması ve çocuk işçiliği ile mücadele ülkenin, dünyanın geleceğinin korunmasına yönelik mücadeledir. Çocukların geleceğini korumak, gelecekte çocukların birlikte yaşanacağından hareketle birinin, bir kısmının değil bütün çocukların korunması biçiminde anlaşılmalıdır.

Okul, çocukların akademik, kişisel, sosyal gelişimlerini sağlamakla kalmaz onların aileden kaynaklanan ve sağlık sorunları hakkında bilgiler toplanmasını sağlayan bunların, öncelikle değerlendirilmesine imkân veren özel bir yerdir. Okul, çocuk ve ebeveynlerin, öğretmenlerin birlikte hareket etmesini sağlayan bir ortamdır. Oysa Mesleki Eğitim Merkezleri için bunların tam olarak söylenebilmesi mümkün değildir.

Mesleki eğitim merkezlerinin bu kadar öne çıkartılması mesleki eğitimin işsizlik üzerinden şekillendirilmesi anlamına gelmektedir. Oysa mesleki eğitimin ülkenin kalkınma planlarıyla, ülkenin ihtiyaç duyduğu insan tipiyle ilişkilendirilmesi beklenirdi. Ayrıca çocukların iyi bir eğitim almaları temel insan haklarından biridir. Çocukları meslek lisesi yerine mesleki eğitim merkezlerine yönlendirmek onların sosyal gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikli bir eğitim ortamından uzaklaştırılması anlamına gelmektedir.

Kısacası Türkiye, çocuk haklarının gereği olarak çocukların korunması ve çocuk işçiliğiyle mücadele açısından eğitim, çalışma mevzuatının tümünü gözden geçirmelidir.

8 Türkiye'de Çıraklığın Durumu Raporu https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_847573/lang--tr/index.htm
9 https://www.meb.gov.tr/mesleki-egitim-merkezleri-ile-sektorler-bulusmasi/haber/26642/tr

Teknolojik Gelişmeler ve Kentleşme Bağlamında Küresel Üretim Ağlarında Yaşanan Dönüşümün Emek Üzerindeki Etkileri

F. Serkan ÖNGEL

Günümüzde küresel değer zincirleri olarak nitelendirilen ve küresel ölçekte çok uluslu şirketlerin yönlendiriciliğinde şekillenen ve bir ağ biçiminde örgütlenmiş olan değer zincirlerinin, yarattığı rekabet ikliminde, eşitsizlikleri derinleştiği görülmektedir. Ancak bu sistem 2008 ekonomik krizi ile başlayan ve 2011 yılında Japonya'da yaşanan deprem, ardından yaşanan küresel salgın ile sorgulanmaktadır. Küreselleşme süreci ile faaliyetleri dünya geneline yayılan şirketler bugün geri dönüşü, değer zincirlerinin mesafesinin kısaltılmasını tartışmaktadır.

Yaşanan dönüşümün artıları ve eksilerini ortaya koymak önemli bir gerekliliktir. Ancak bu süreci hazırlayan temel unsurun Son 30-40 yıllık süreçte iletişim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler olduğu hatırlanmalıdır. Bu gelişmelerin etkisiyle, mal ve hizmet üretim sürecinin hem niteliğinde hem de mekânsal organizasyonunda önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreç, çalışma kavramını da dönüştürmektedir. Covid-19 süreci de bu durumu hızlandıran bir etmen oldu. Dünya genelinde yaşanan dijital dönüşüm baş döndürücü bir hızda gerçekleşmektedir. Bu anlamda bu yazıda günümüzdeki dinamikleri anlamak ve emek mücadelesi açısından etkilerini tartışmak için teknolojik gelişmelere, vasfın dönüşümüne, kentleşme pratiklerine bakmak gerekiyor. Bu yazıda söz konuşu başlıklara kısaca değinilecek ve ardından son dönemdeki emek mücadelesi üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Teknolojik gelişmeler

Günümüzde yapay zekâ, 3 boyutlu yazıcılar, nesnelerin interneti gibi teknolojik gelişmeler, çalışmanın ve mesleklerin geleceğini tartışmalı bir hale getirmektedir. Bu durumun işçi sınıfı açısından nasıl sonuçlar yaratacağı da önemli tartışma konularından biri. Sınıf dönüşmekte, sınıfın örgütleri bu dönüşüme yeterli cevaplar üretilememektedir.

Giderek daha fazla sayıda kişinin çevrimiçi kanallar üzerinden çeşitli platformlara erişebilmesi; alım-satım, eve iş alma, çevrimiçi işler yapma, geçici işler bulma gibi olanakları gündeme getirmektedir. Bu anlamda sürekliliği ve güvencesi olmayan, asgari geçim şartlarını sağlamaya çabalayan 'çok işlilik' durumu belirleyici oluyor. 'Crowdwork', 'GİG ekonomi' gibi kavramlar bu süreci açıklamaya çalışmaktadır.

Meslekler buharlaşmakta, vasıflar dönüşmektedir. Teknolojik gelişmenin desteklediği eğitim sektörünün piyasalaşması, yaygınlaşan sertifika programları; teknolojik gelişmeye koşut olarak aşınan mesleki kimlikler ile kişileri, işgücü piyasalarının dayattığı olumsuz koşullara karşı, yeni vasıflar edinmeyi güvence olarak gördükleri bir sürece yöneltmektedir.

Bu anlamda vasıf meselesi istihdam politikalarının giderek daha fazla merkezine oturmuş durumdadır. Bir yandan küreselleşme süreci ile açığa çıkan devasa işgücü, işçilerin vasıflarının da birbiriyle küresel ölçekte yarıştırılmasının zeminini hazırlarken diğer yandan ulusal ölçekte istihdam politikaları, esnekliğin ve işsizliğin girdabındaki milyonların çalışma koşullarını ağırlaştırmaktadır.

Küresel ölçekte açığa çıkan küresel pazara odaklı istihdam politikaları, sürekli eğitim politikaları ile sadece eğitim sürecinde olan gençlerin değil, kıdemli işçilerin de ihtiyaçtan fazla bir işgücü arzı yaratacak biçimde eğitimden geçirilmesini amaçlıyor. Böylelikle emeğin değersizleşme süreci hız kazanıyor. Bir yanda düşük nitelik gerektiren işler, yaşanan teknolojik gelişmenin etkisiyle, daha az insana gereksinim duyulan bir özellik kazanırken, ofis çalışanları bir dönem kendilerine hizmet eden, işlerini kolaylaştıran dijitalleşmenin, artık işlerini tehdit etmesi riski ile karşı karşıya. Mesele sadece işin eve taşınması değil, işin aynı zamanda uluslararası nitelik kazanması ve kimi işlerin yapay zekâ eli gerçekleştirilebilir olmasıdır.

Vasfın değersizleştiği, işin biçiminin değiştiği; çok vasıflılığın, güvencesiz çoklu işlerin yaygınlaştığı, işin evden yapılmasının kolaylaştığı bir süreçte, evden çalışmanın artık çalışma hayatının ayrılmaz bir parçası olacağı muhakkak. Bu anlamda mesele artık uzaktan çalışmanın kalıcı olup olmayacağı değil, bunun küresel ölçekte nasıl örgütleneceğidir. Sermaye teknolojik araçlarla egemenliğini, istihdam piyasasını yeniden yapılandıracak araçlarla güçlendirmektedir. Ev parçalanan çoklu işyerinin bir parçası. İşveren, teknoloji üzerinden denetim işlevini işyerinde de evde de kullanabilmektedir. İşçi ile işveren, hiç olmadığı kadar bire bir kalmış durumda. İşçinin bilgisayarı aynı zamanda işvereninin vekili konumundadır. Sürekli bir denetim ve çalışma söz konusudur.

Kentleşme

Bu dönemin bir başka görüngüsü ise kentleşmedir. Günümüzde kentler, mega projeler, kentsel dönüşüm süreçleri ile incelikle işlenen ve hızlı bir biçimde dönüştürülen; bu anlamda sermaye birikiminin çok bo-

yutlu ihtiyaçlarına yanıt üreten bir enstrüman durumundadır. Hobsbawm'ın ifade ettiği biçimi ile sanayileşme devriminin en göze çarpan simgesi olan kent; bugün finansallaşmanın, hizmet sektörünün, "orta sınıflaşmanın", tüketimin simgesi olarak ele alınmaktadır. Buna karşın sanayi fonksiyonunu üstlenen yeni tip sanayi kentlerinin ortaya çıktığı somut bir gerçektedir. Kent bu süreçte insanların çalışma, barınma, beslenme, kamusal hizmetlere erişiminin bir aracı olmanın ötesinde sermaye birikiminin ihtiyaçlarını temel alan bir uzam durumundadır. Bu uzamın üzerinde inşa edilen sadece yapılar değil aynı zamanda da eşitsizliktir.

Bu bağlamda; yangınlar, salgınlar, deprem gibi doğal afetler; kentlerin gelişimi ve dönüşümünü etkileyen unsurlar oldukları gibi sınıfsal ayrışmayı da görünür kılmaktadır. Nüfus yoğunluğunun arttığı, sosyal donatı alanlarının az, binaların sık, sokakların dar olduğu, sel ve deprem riskinin bir tehdit olarak sürekli gündemde bulunduğu, eksik ve yetersiz malzemeler kullanılarak inşa edilmiş sağlıksız konutların şekillendirdiği, kamu hizmetlerinin ve altyapının yetersiz olduğu bir yapılı çevre, sınıfsal bir gerçekliği ortaya koymaktadır.

Sermaye birikiminin gerçekleşmesi, sürekli yenilenen bir dönüşüm sürecine bağlıdır. Bu anlamda kentin gelişiminin tarihi de kent peyzajının sürekli örüntülerinin ve dönüşümünün öyküsüdür. "Kapitalizmin gelişimiyle hızlanan ve kurumsallaşan bu dönüşüm süresi, kentsel mekânın hiçbir şey uzun süre aynı kalmayacak şekilde sürekli yapılandırılması ve yeniden yapılandırılması olarak görülebilir."

Küreselleşme süreci bu dinamiklerle beraber, kırsal alandaki çözülmenin, sanayinin yer değiştirmesinin, istihdamdaki dönüşümün etkileri üzerinden kenti biçimlendirmiştir.

Dünya Bankası (2020), verilerinden yaptığımız hesaplamaya göre 2018 yılı itibari ile dünya nüfusunun %55'i kentlerde yaşamaktadır. 1982 yılında kentsel nüfusun oranı %40 düzeyindeydi. Çin, Endonezya, Bangladeş ve Nijerya, nüfusu 100 milyondan fazla olan ve kentsel nüfus oranı 1982-2019 döneminde iki katından fazla artış göstermiştir.

Uluslararası iş bölümündeki dönüşüme bağlı olarak, şehirler küresel rekabet ortamında sahip oldukları rekabet avantajı ekseninde, kendilerini konumlandırmakta ve değer zincirlerinin yüksek katma değer yaratan alanlarında uzmanlaşan bu kentler; tasarım, finans, bilişim gibi alanlarda öne çıkarken, düşük katma değer yaratan alanlarda uzmanlaşan kentler geleneksel sanayi üretimi ekseninde yapılanmaktadır. Hizmet sektörü niteliğini de o kentin öne çıktığı sektörel yapı şekillendirmektedir. Bu durum, kırsal karakteri baskın olan ülkelerde, hızlı bir kentleşmeyi kışkırtmış; kent, çevre sorunlarını ve toplumsal çelişkileri yüksek boyutlara ulaştırmıştır (Öngel 2012). Kırsal yoksulluk, tüketim alışkanlıklarının değişiminin besleyen gelir artışlarına karşın, kentsel yoksulluğa evrilmektedir. Bu durum kamu hizmetlerinin piyasalaştırılmasının yarattığı krizle birlikte ele alınmalıdır.

Örgütlenme

Bir yandan teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni istihdam biçimleri, bir yandan işsizlik tehdidi bir yandan da kontrolsüz bir kentleşme süreci, kentlerde güvencesizliği, yoksulluğu derinleştirmektedir. Bu duruma eşlik eden iklim krizinin de tetiklediği gıda krizi, konut alanında yaşanan fahiş artışlar, yüksek enflasyon ortamında işçi sınıfı ayakta kalma mücadelesi vermektedir.

Yüksek enflasyon ortamında, zaten yoksullukla baş etmeye çalışan işçilerin, giderek kendilerini ifade edecek eylemlere başvurmaları beklenen bir durumdur.

Bu dinamik, kendini iş bırakma ve işgal eylemlerinde de göstermektedir. Yüksek enflasyon dönemleri işçi sınıfı açısından, gerekli yanıtı üretmediğinde, reel gelirlerinin hızla eridiği, yoksullaşmanın alabildiğine yaşandığı dönemlerdir. 12 Eylül Askeri Darbesi ile reel ücretlerin yüksek enflasyon ortamında bir yılda yarı yarıya azaldığını, işçi sınıfının bu kaybını ancak 1989-1992 bahar eylemleri ile telafi edebildiklerini hatırlamak lazım.

İşçi sınıfı içinde genişçe bir kesim, sorunlarının çözümünü sadece işyeri ile sınırlı görmekte, yaşadığı sıkıntıların sistemle ve iktidarlar ilişkisini kurmaz, kurmak istemez. Tek bir sözleşme ile tüm sıkıntılarının çözülebileceğini düşünür. Tepkiseldir. Radikal söylemlere kolay kapılır. Örgütlülüğe çok fazla inanmaz ama işyeri temelli eylemlerde çok rahat mücadelenin önüne çıkar. Pragmatiktir. Mücadele sona erdiğinde yerine çekilir. Bir sonraki sözleşmeye kadar sendikal süreçlerde yer almaz. Sendikasının siyasetle ilgilenmesini istemez. Muhalif söylemlerden hoşlanmaz.

İşçi sınıfı içindeki bu ana gövde, sol siyasetle mesafeli olmasına rağmen, mücadeleye ihtiyaç duyduğunda hareketin önüne sol kadrola-

rı taşımaktan çekinmez.

Solun da bu alana bakışı çok sağlıklı değildir. Bir sendikanın iyi ya da kötü olması, o sendikanın eylemi üzerinden değerlendirilmez, kendi kadrolarının o sendikanın yönetimlerinde olup olmaması üzerinden değerlendirilir. Fabrika önünde direnen üç beş işçi, fabrika içindeki yüzlerce işçinin birliğinden önemlidir. İşçiler ikiye ayrılır, direnenler ve direnmeyenler. Sendikal bir örgütlülüğün hiçbir önemi yoktur. Kendi ilişkileri her şeyin önünde gelir. Bu ilişkiler uğruna sendikal örgütlenme, sendikal disiplin yok sayılır. Kişiler yüceltilir, örgütlü hareket etme iradesi yok sayılır.

Sendikaların ana gövdesi ise işçi sınıfından kopuk, bürokratik ve hantal yapılardır. Bunların önemli bir kısmı da işveren yanlısı sendikalardır. Örgütlü mücadeleye inanmazlar, işyeri temsilcileri, işyerinde bir çeşit işveren vekilidir. Sendikanın kadroları sadece profesyonellerdir.

Bu denklem içinde işçi sınıfının genel eylemi tepkisel, örgütlülüğü uçucu, siyasal bilinci zayıftır. İşçiler kısa vadeli kazanımlarına odaklanır.

Mesele işçi sınıfının eylemini kalıcı örgütlenmelere dönüştürebilmek, onları siyasallaştırabilmektir. Bu nedenle birlik temelinde şekillenen eylemler işçi sınıfının bilincinde dönüşüm için önemli fırsatlar sunmaktadır. Tam da bu noktada demokratik, kitle ve sınıf sendikacılığı temelinde, gücünü işyerlerindeki komitelerden ve kendi örgülü gücünden alan sendikaların rolü kadar, işçi ile bu tip sendikalar arasındaki bağları güçlendiren, sendikaları ele geçirmeyi değil, işçiyi siyasallaştırmayı amaçlayan, sendikaların demokratikleştirilmesi mücadelesi veren sol yapıların varlığı önemlidir. Pek çok sektörde de demokratik bir sendikacılık hareketinin inşası temel bir meseledir.

Bu nedenle çıkarını ortaklaştıran, dayanışma temelinde sorunlarını aşma-

ya çalışan pratikleri örgütlemek gerekmektedir. Sınıf bir tahayyüldür. Büyük bir 'biz'in inşasıdır. Bu inşayı gerçekleştirmek ise her şeyden önce öncelikli sorunların tespitiyle ve bu sorunlar üzerinden ortak bir eylemlilikle mümkün. Bu anlamda emekçilerin dayanışma ağları, kooperatifler, sendikalar üzerinden siyasallaşan, uluslararası dayanışmayı esas alan bir süreci örmesi gerekmektedir. Ancak bu temelde bir örgütlenme, kentsel yoksulluğun, teknolojik gelişmelerin yarattığı risklerin karşısında bir duruşu olanaklı kılacaktır.

Kaynakça

İşçi Sınıfı Varoluş Mücadelesinde, 6.2.2022, Birgün Gazetesi

Sınırda Yaşamaya Çalışmak, 12.9.2021, Birgün Gazetesi

Kriz, kentsel ayrışma ve kent 1.5.2021, Birgün Gazetesi

Artık ofis çalışanları dayanışmayı esas alan bir süreci örmeli, 23.02.2021, Birgün Gazetesi

Mesleki Eğitim Projesinin (MESEM) Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Kenan ÖZCAN

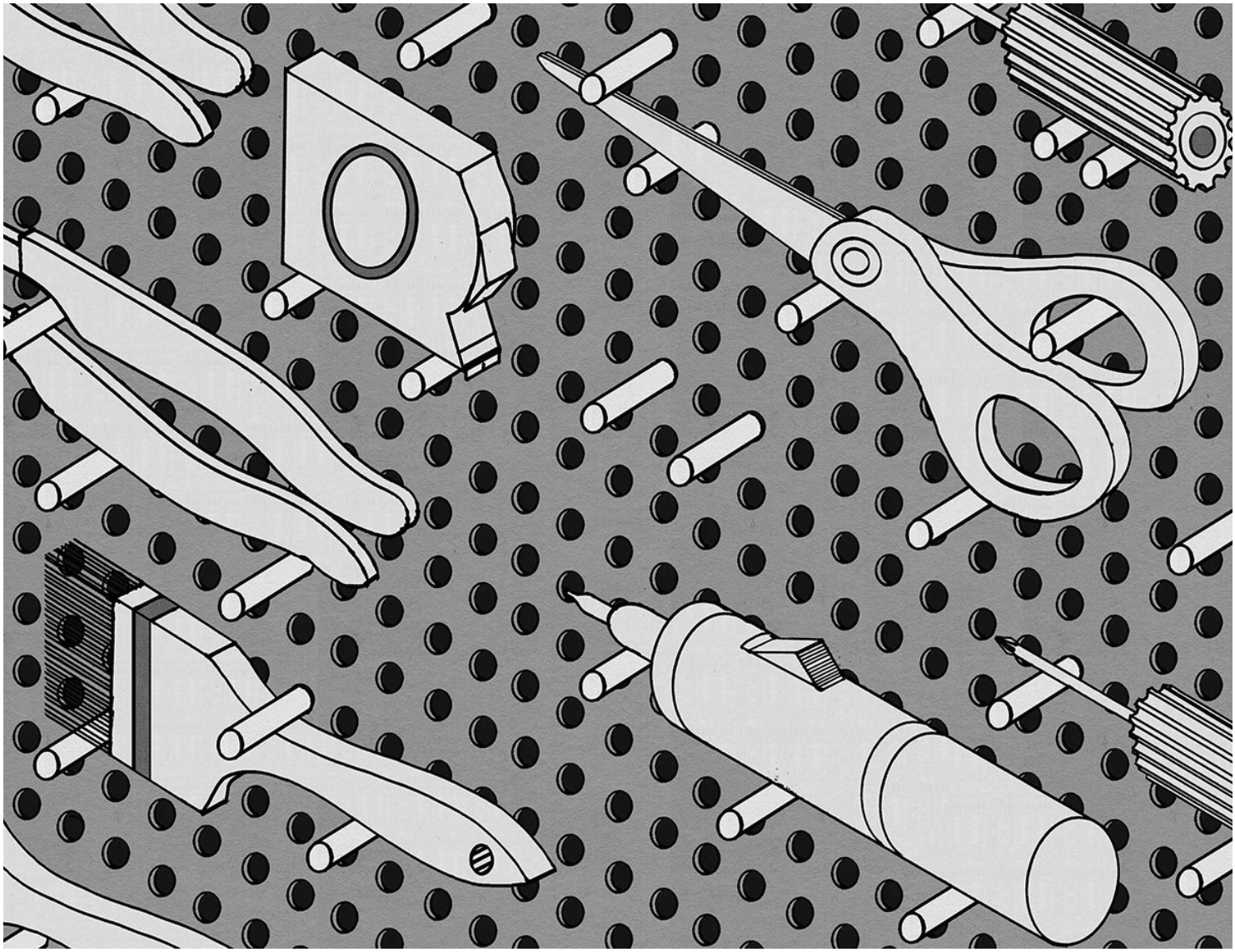

Millî Eğitim Bakanlığınca geliştirilen Mesleki Eğitim Projesi (MESEM) Ocak 2022'den beri uygulanmaktadır. Geçen altı aylık süreçte projeye ilişkin geliştirilen politikalar öğretmen meslek örgütleri, eğitim bilimciler ile meslek ve teknik liselerde görev yapan yönetici ve koordinatör öğretmenlerce eleştirilmektedir. MESEM projesi, ülkemizde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının, bir çıraklık sistemi olan Mesleki Eğitim Merkezlerine dönüştürülerek, Cumhuriyetin kurulmasından günümüze ülke sathına yayılan ve güçlendirilen mesleki ve teknik ortaöğretim sisteminin çökmesine ve işlevsiz hale gelmesine neden olabilecektir. Bu çalışmada, projenin uygulanmasına ilişkin süreç mesleki ve teknik liselerde görev yapan yöneticiler ve sanayi koordinatörü öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre analiz edilmiştir.

Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM)

Millî Eğitim Bakanlığınca (MEB) 1986 yılında kurulan Çıraklık Eğitim Merkezleri, 2016 yalında 6764 sayılı Kanunla zorunlu eğitim kapsamına alınmış ve ismi Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM) olarak değiştirmiştir (Resmî Gazete, 2016 Sayı: 29913). 1986 yılında 3308 sayılı kanuna göre kurulan Çıraklık Eğitim Merkezleri, temel eğitim çağında olmasına karşın sosyoekonomik nedenlerden dolayı bir şekilde eğitim sisteminin dışında kalmış, örgün eğitime devam edemeyen, genelde dezavantajlı toplum kesiminden gelen ve bir işletmede çocuk işçi ola-

rak çalışanlara sağlık sigortası yaparak çıraklık sistemine kayıt etmiş, çalışma süreçlerini izlemiş ve haftada bir gün okulda teorik eğitim almalarını sağlamıştır. Bunun yanı sıra sigorta primi gün sayısına göre beceri sınavlarından başarılı olanlara kalfalık, ustalık ve usta öğreticilik ile işyeri açma belgeleri vermiştir. Mesleki Eğitim Merkezleri de mevcut durumda Çıraklık Eğitim Merkezlerinin fonksiyonlarını üstlenmenin yanında "Diploma Programı" kalfalık ve ustalık belgesi olanlara "Telafi Programı" ile Meslek Lisesi Diploması vermektedir. Ancak MEM'lerin fonksiyonları bunlarla sınırlı değildir:

2 Aralık 2016 yılında 1739 sayılı Kanunun 26. maddesinde yapılan değişiklikle Mesleki Eğitim Merkezleri, ilköğretime dayalı **dört yıllık zorunlu mesleki ve teknik ortaöğretim kurumu** olarak yapılandırılmıştır. Amacı işletmelerde çalışanların kayıt altına alınması ve telafi programları sunarak meslek lisesi diploması almalarını sağlamak olmasına karşın, MESEM Projesi ile MEM'ler, bütün liselere alternatif hatta "joker statüde" bir zorunlu eğitim kurumuna dönüştürülmüştür. MESEM Projesine sağlanan imtiyaz ve teşviklerin, meslek liselerini işlevsiz hale getirebileceği, çocuk işçiliğini artıracağı okul yöneticileri, koordinatör öğretmen ve akademisyenlerce dile getirilmektedir.

Mesleki Eğitim Merkezleri, lise mezunu olup meslek alanına ilişkin teorik eğitim verilmesine gereksinim duyulmadan bir işletmede sadece 27 hafta çalışanlara ustalık belgesi vermektedir. Madem lise mezunları bu kadar kısa bir sürede bir mesleğe ilişkin ustalık yetkinliğini kazanabiliyor, bu durumda mesleki ve teknik liseler kapatılabilir. Anadolu ve İmam Hatip Lisesi mezunları bir meslek alanında en fazla yedi ay veya 27 hafta çalışarak usta olabilirler (Özcan, 2022). Bu gerçekçi bir durum değildir. Pozitif bilimlere ilişkin teorik ve meslek becerileri eğimi verilmeden, sadece bir işletmede çırak olarak çalışarak bu kadar kısa bir sürede ustalık yetkinliği kazanılmaz. Hele seri üretimin yapıldığı Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) üretim sürecinin sadece belli bir kısmını (montaj hattında 3-5 cıvata sıkarak, düğme dikerek vs.) yaparak meslek öğrenmek pek mümkün değildir. Mesleki Eğitim Merkezleri, MESEM Projesi ile aynı zamanda kolay belge ve diploma verme kurumuna dönüşmektedir.

Mesleki Eğitim (MESEM) Projesi Nedir?

Ülkemizde zorunlu temel eğitim 12 yıl olmasına karşın, Millî Eğitim Bakanlığı sektörlerin ***"aradığım elemanı bulamıyorum"*** endişesini ortadan kaldırmak için MESEM Projesini geliştirmiştir (MEB, 2022). Projenin amaçlarından birisi, tarihsel misyonunda bir tarikat ve cemaat yapılanması olan geleneksel Ahilik kültürünü 21.yüzyılda "Neo-Ahilik" olarak yeniden yapılandırmaktır. MESEM projenin en sorunlu ve tartışılan üç fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, lise türlerine devam eden öğrencilerin 12 yıllık temel eğitim sürecini tamamlamadan okullarından kaydı silinerek Mesleki Eğitim Merkezlerine ve MESEM Projesine alınmasıdır. İkincisi, ortaokul ve imam hatip ortaokul mezunlarının, lise yerine MEM'lere gitmelerinin teşvik edilmesidir. Sonuncusu ise bir işletmede çalışanlar ile lise mezunlarının MEM'lere kayıt edilerek MESEM projesinden faydalanmalarının sağlanmasıdır. Hatta yasal olmasa da bir işte çalışmayan en az ortaokul mezunu kişilerin de bir işletmede çalışıyor gibi gösterilerek proje imkanlarından faydalandıkları sanayi koordinatörü öğretmenlerce tespit edilmektedir. Bu durum sadece işletmeleri denetleyen sanayi koordinatör öğretmenlerce tespit edilebilmektedir. Bir sanayi koordinatörü öğretmen; *"10 metrekare kaynak atölyesinde 8 işçi çalışıyor görünüyor. Bunlardan 6 kişinin soyadı aynı ve üstelik 3 kişi kadın kaynak işçisi olarak çalışıyor şeklinde sözleşme yapıldığını tespit ettim"* dedi. Gerçekte ise belirtilen işletmede sadece 3 erkek kaynak işçisi çalışmaktadır. Yine kentin en büyük tekstil firmasından biri 1000 çalışanını çırak olarak Mesleki Eğitim Merkezine kaydının yapılmasını ve MESEM Projesine dahil ederek kişi başına aylık 1275 TL ücretin şirketine aktarılması için okul yönetimlerine baskı yapmaktadır. Mesleki Eğitim Merkezleri ve MESEM projesine ilişkin diğer tartışmalı konular şu şekildedir:

Mesleki Eğitim Merkezlerine devam eden öğrenciler haftada en az 4 gün veya 32 saat bir işletmede çalışmakta (küçük şehirlerimizdeki bazı işletmelerde, öğrenciler yasal olmasa da 5 gün ya da en az 40 saat çalıştırmaktadır) buna karşın haftada sadece 8 saat teorik eğitim almaktadır. Haftada 4-5 gün sanayide çalıştırılan ve haftada sadece 8 saat teorik eğitimin verildiği MESEM Projesinin neden zorunlu eğitim kapsamına alındığı tartışmalı bir konudur. 2 Aralık 2016 yılında 1739 sayılı Kanunun 26. Maddesi değiştirilirken, temel eğitimin ülkemizde 12 yıl olduğu gerçeğinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Aslında MEM'ler eski Çıraklık Eğitim Merkezlerinin yerine kurulduğu için sanayide çalışan kişileri kap-

sıyordu. Yani eğitim sisteminin bir şekilde dışında kalan ve işletmelerde çalışan çocukların 12 yıllık zorunlu temel eğitimlerini tamamlamalarını sağlıyordu. Ancak MEM'lerde, Ocak 2022 gündeme gelen MESEM projesiyle, asgari ücretin %30 ve %50'si oranındaki maaş ile genelde yoksul ve dezavantajlı toplum kesiminden gelen, başarısız olduğu iddia edilen ve ders devamsızlığı fazla olan öğrencilerin örgün eğitimden alınarak bir işletmede çalışmalarının teşvik edilmesi işin boyutunu değiştirmiştir. Bu gidişte mesleki ve teknik liselerde öğrenci kalmayacaktır. Mevcut durumda bu okullar neredeyse öğrencilerinin yarısına yakınını zaten kaybetmiştir. Öğretmenler MESEM Projesiyle pandemi sonrası motivasyonu düşen ve bu nedenle başarısız olan öğrencilerin MEM'lere geçmelerini hedeflediğini belirmektedirler. Ancak lise kademesine kadar eğitim gören öğrenciler öğrenme güçlüğü ve mental problemi olmadığına göre neden başarısız olsunlar? Öncelikle eğitim sisteminin kalitesinin sorgulanması gerekmez mi? Başarısız ve okula devam etmeyen öğrencilere yeterince rehberlik ve danışmanlık desteği sağlandı mı? Aileleri ile görüşüldü mü? Şartlı transfer sisteminden faydalanmaları sağladı mı? Ev ziyaretleri yapıldı mı? Başarısız oldukları derslere ilişkin telafi ve destek eğitim programları düzenlendi mi? Öğrenci başarısızlığının nedenleri birey bazında araştırıldı mı? Bu gençlerin başarısızlıklarının asıl nedeni yoksulluk, yoksunluk ve eğitim sisteminin yönetsel ve finansal yetersizlikler ile fırsat ve olanak eşitsizliğinden kaynaklandığı bir olgudur. Eğitim sisteminin bütün boyutları ve alt sistemlerinden kaynaklanan sorunlara ilişkin bilimsel çözüm geliştirilmediği sürece her hecen gün başarısız ve merkezi sınavlarda sıfır çeken öğrenci sayısı artmaya devam edecektir.

MESEM Projesine bölgelere göre farklılık olsa da daha çok İmam Hatip Lisesini terk eden öğrencilerin kayıt yaptırdıkları söylenebilir. Bu veri son 20 yılda eğitim siyaset ilişkisinin bir sonucu olarak imam hatip liselerinde öğrenci sayısının sürekli artmasına rağmen, bu okul mezunlarının en fazla %20'sinin üniversiteye yerleşebilmesi, gençlerin MESEM projesine yönelmelerine neden olmuştur. Ya da *"imam hatip okulları yıldız olacaktı"* madem öyle olamadılar, bu durumda "Neo-Ahilik" sistemini güçlendirmek için sanayide çalışmalarının teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

Ortaokul ve imam hatip ortaokullarından yeni mezun olan 14-15 yaşındaki gençler ile yaş sınırlaması olmaksızın bir işletme ile sözleşme yapan en az ortaokul mezunu her yetişkin Mesleki Eğitim Merkezlerine kayıt yaptırabilmektedir. Öncelikle ortaokul mezunu gençlerin 12 yıllık zorunlu eğitimi tamamlaması gerekir. Yine liselere devam edenler de zorunlu eğitimi tamamlamaları gerekir. Ancak hem ortaokul yeni bitirenler hem de lise eğitimine devam eden gençler, okullarından ayrılarak sanayide işçi olarak çalışmaya teşvik edilmektedir. Hatta bazı kentlerimizde özellikle dezavantajlı ve kırsal bölgelerdeki ortaokullarda, okul yöneticilerinin başarısız gördükleri öğrencilere ***"Lise Geçiş Sınavına girip okulumuzun başarısını düşürmeyin, ben sizi MEM'lere kayıt ettireceğim hem meslek öğreneceksiniz hem de para kazanacaksınız"*** şeklinde çalışmalar yürüttüklerini okulda çalışan öğretmenler dile getirilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı MESEM projesine 2022 yılı sonun kadar 1.000.000 kişinin kayıt yaptırmasını hedeflemektedir. Bu nedenle il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri, ortaokul ve lise müdürlerinin MEM'lere daha çok öğrenci göndermeleri için informal baskı yaptıkları bilinmektedir.

Mesleki Eğitim Merkezlerine ortaokul ve üstü eğitim almış yetişkinlerin kayıt yaptırması doğru bir uygulama olmasına karşın, pek çok sorunla karşılaşılmaktadır. Bazı işletmeler akraba veya tanıdık kişileri işletmelerinde çalışıyor gibi gösterilmektedir. İşletmede uzun yıllar çalışanlar dahi MESEM projesine dahil edilerek, proje olanaklarından haksız bir biçimde faydalandıkları sanayi koodinatör öğretmenlerince dile getirilmektedir. Hatta bazı işletme sahipleri MESEM'in sağladığı 30 gün sağlık sigortası nedeniyle işçilerin sigorta prim günlerini eksik yatırmaktadır. Bu durum işçilerin hak kaybına neden olmaktadır.

MESEM Projesi Araştırma Bulguları

MESEM Projesinin uygulandığı altı aylık sürece ilişkin bir araştırma yapılmıştır. Bu amaçla biri il merkezindeki mesleki ve teknik lise, diğeri ise bir ilçedeki Mesleki Eğitim Merkezinde görev yapan iki okul yöneticisi ve sanayi koordinatörü sekiz öğretmenle iki grup halinde ayrı ayrı odak grup görüşmesi (focus groups) yapılmıştır. Odak grup, genellikle bazı ortak özelliklere sahip 4-12 katılımcıyla ve bir moderatörle gerçekleştirilen, katılımcıların gerçek düşüncelerini saklama gereği duymayacağı çok sesli bir ortam yaratılarak veri toplamayı amaçlayan bir tekniktir (Şahin, Bir ve Suher, 2009). **Mesleki ve Teknik Lise yönetici ve sanayi koordinatörü öğretmenlerle ile yapılan görüşmede aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:**

MESEM Projesi üzerinde düşünülmeden, diğer kurumlara olan etkisi hesaplanmadan uygulanan bir projedir. Bu nedenle neredeyse her ay mevzuat değişikliği yapılmaktadır.

MESEM Projesinde 14-15 yaş aralığındaki çırakların haftada 4-5 gün çalışması bir staj programı değil, çocuk işçiliği ve sömürüsünü meşrulaştırmaktadır.

MESEM projesi başarısız ortaokul mezunu ve liseye devam eden öğrencileri ve en az ortaokul mezunu yetişkinler için geliştirilmiş bir projedir. Projenin olumsuz yönleri daha fazladır.

İl Milli Eğitim Müdürlükleri arasında MESEM Projesine daha çok çırak kaydetmek yarışı vardır.

MESEM projesi doğru bir biçimde yapılabilirse yetişkinlere meslek kazandırılabilir ancak 27 haftada ustalık becerilerinin kazandırılacağını gerçek bir hedef değildir.

MESEM Projesi yeterince sanayi tesisi ve işletmesi olmayan küçük ilçelerde pek işlevsel değildir.

Bazı tekstil firmaları bütün çalışanlarının MESEM projesinden faydalanması için Mesleki Eğitim Merkezleri olan okul yönetimlerine baskı yapmaktadır.

Fason çırak kayıt yapan işletmeleri tespit eden koordinatör öğretmenler, işletme sahipleri tarafından baskı görmektedir. İşletmelerde "fason kayıt" nedeniyle devlet zarara uğratılmaktadır. İşverenler hiçbir işletmede çalışmayan tanıdık ve akrabalarıyla sözleşme yaparak MESEM Projesinden hem ücret almalarını hem de sağlık sigortasından yasal olmasa da faydalanmalarını sağlamaktadırlar.

Öğretmenler haftada 18 saat koordinatörlük ücreti ile sorumlu oldukları 15 işletmeyi aracın yakıt maliyeti nedeniyle her hafta denetime gitmekte ekonomik olarak zorlanmaktadırlar.

İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri liselere devam eden öğrencilerin MESEM projesine kayıt etmeleri için okul yönetimlerine baskı yapmaktadır. Yakın bir gelecekte Mesleki ve Teknik Liselerde neredeyse öğrenci kalmayacağı için okullar tamamen MEM'lere dönüşecektir. Bu durum okullarımızdaki bütün baboratuvar ve atölyelerin âtıl durumda kalmasına neden olacağından endişe duyulmaktadır.

MESEM projesine girmek istemeyen okul yöneticileri Milli Eğitim Müdürlüğünün baskısı ile 650 kişiyi okullarındaki MEM'e kayıt ettirmek zorunda kalmışlardır.

Bazı işletme sahipleri çıraklık sözleşmesi yaptıkları kişilerle şartlı sözleşme yaparak, Maliye Bakanlığınca işletme hesabına yatırılan asgari ücretin %30-%50 miktarını önce öğrencinin hesabına aktarmakta, daha sonra bunun bir kısmını elden geri almaktadır.

Şehrin çeperindeki dezavantajlı ortaokullar ile merkeze bağlı köylerde ve kırsaldaki kasabalarda, ortaokul son sınıfta okuyan dezavantajlı ve başarısız diye nitelendirdikleri öğrencilerin Lise Geçiş Sınavına başvurmamaları engellemektedir. Hatta okulumuzun başarısı düşmesin sizi MESEM Projesine kayıt edeceğiz hem meslek öğreneceksiniz hem de para kazanacaksınız diyerek öğrenciler ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Okul yöneticisi, MESEM Projesinden işletmelere Maliye Bakanlığınca her ay milyonlarca para aktarılması için puantaj hazırlayarak aracılık etmelerine rağmen, bu yıl okullarına 1 TL bile ödenek gelmediğini belirmiştir.

Sonuç

Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM), 1986 yılında açılan Çıraklık Eğitim Merkezlerinin yerine kurulmuş, onun fonksiyonlarını üstlenmesine karşın MESEM Projesi ile bütün liselere alternatif "joker" bir mesleki eğitim kurumu olarak yapılandırılmıştır. Kurum içinde yürütülen MESEM projenin temel amacı ortaokul mezunu ve liselere devam eden çocuklar ekonomik teşviklerle okullarından alarak sadece 8 saat/bir gün teorik eğitim verildiği ve haftada 4-5 gün çırak işçi olarak bir işletmede çalıştırılmaktadırlar. Yani MEM'lere kayıt olan öğrenciler, pek çok genel kültür, temel bilimsel dersler ve meslek bilgisi derslerini alamayacaklar.

Meslek ve teknik liseler son 10 yıldan beri ölüme terk edilmiş ve neredeyse bütün fonksiyonlarını kaybetmiştir. Mesleki ve teknik okulların laboratuvar ve atölyeleri çağdaş teknoloji ile donatılamamış, programları güncellenmemiş, okul sanayi işbirliği zayıflamış, kuruma öğretmen yetiştiren fakültelerin tamamı 2009 yılında kapatılmış, toplumsal algısı ve imajı iyice zayıflamıştır. Teknik, Anadolu Teknik Lise programları dahil bütün programlarda öğrenci sayısı ve niteliği gittikçe düşmüştür. MESEM Projesi, ülkemizde 1998'de uygulanan katsayı uygulaması ve 2012'de 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesinden sonra mesleki ve teknik eğitime vurulan son darbedir. Millî Eğitim Bakanlığı ülkemizde teknik

insan kaynağını yetiştirmede çareyi MESEM Projesi ile işletmelerin inisiyatifine bırakmıştır. Bu proje ile bir milyon kişi hedefi gerçekleştirilebilirse yılda yaklaşık 2 Milyar TL işletmelere, çalışan çırak ve kalfalara aktarılmış olacaktır. Eğer bu miktar mesleki ve teknik liselere aktarılsa okulların teknik altyapı güçlendirilir ve ülkemizde daha donanımlı teknik insan kaynağı yetiştirilebilir. Yani mesleki ve teknik liselerde bilimsel bilgi öğrenen, analitik düşünme becerileri gelişmiş teknik insan kaynağı yetiştirmek yerine, bir işletmede çalışarak meslek öğrenen ve 27 haftalık çalışma süreci ile hemen usta olduğu varsayılan bir işgücü yetiştirme stratejisi tercih edilmektedir. Bu denenen yeni yaklaşımla ülkemizin küresel dünyada rekabet edebilecek teknik insan kaynağının yetiştirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Günümüzde her bir çalışanın 21. yüzyıl becerine sahip olmalı ve endüstri 4.0 dönüşümüne göre yetiştirilmesi gerekirken, MESEM Projesi ile 10. yüzyılda Anadolu coğrafyasında örgütlenen Ahilik sistemi yeniden canlandırılacağı iddia edilmektedir (MEB, 2022). Bu yaklaşımla yetiştirilecek teknik insan kaynağı ile Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü ve dünyanın en zengin enerji ve biyoçeşitlilik havzasına ve genç nüfus oranına sahip ülkemizin küresel dünyanın üretim ve ticaretine ilişkin fırsatları kullanma şansının artacağını düşünmek aşırı iyimserliktir.

Öneriler

Mesleki ve teknik ortaöğretimin yeniden güçlendirilmesi için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

•MESEM Projesi lise ve üstü mezunları, ortaokul mezunu yetişkinler ile eğitim sisteminin dışında kalmış ve sanayide çırak ve kalfa olarak çalışan kişileri kapsamalıdır.

•Lise türlerinde eğitimine devam çoğu dezavantajlı toplum kesiminden gelen öğrencileri MESEM Projesi ile çocuk işçi yapmak amacıyla sağlanan başta ekonomik teşvikler olmak üzere farklı informal özendiricilerden vazgeçilmelidir.

•Taşra teşkilatlarına, ortaokul ve lise yöneticileri ile öğretmenlerin MESEM Projesine öğrenci akışını teşvik etmelerini sağlamaları için üst yönetim tarafından informal baskı yapılmamalıdır.

•Meslek ve teknik liselere başlayan öğrencilere asgari ücretin en az %30 oranında 12 ay maaş verilmeli, staja giden çıraklara yapılan sağlık sigortası emeklilik sürecine sayılmalıdır.

•Mesleki ve teknik liselere öğrenci akışını hızlandırmak için bu okul mezunlarını çalıştıran işletmelerde sigorta primlerinin belli bir miktarı devlet tarafından karşılanmalıdır.

•Mesleki ve teknik lise mezunlarına, yükseköğretim kurumlarında aynı bölümü tercih etmeleri teşvik edilmelidir. Özellikle Teknik ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin mühendislik fakültelerini tercih etmeleri teşvik edilmeli, fakültelerde kontenjan ayrılmalı ve Yükseköğretim Kurumları Sınavlarında ek puan verilmelidir.

•Mesleki ve teknik liselere yeterince uygulama becerisi eğitimi almayan Teknolojisi Mühendislerinin atanmasından vazgeçilmelidir. Bunun yerine 2009 yılında kapatılan Mesleki ve Teknik Eğitim Fakülteleri yeniden açılarak ihtiyaca göre bir marka olan ve 80 yıllık bir geçmişi ve geleneği sahip teknik öğretmen mesleğinin yok olması önlenmelidir.

•Orta ve yüksek öğretimdeki, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tamamı yeniden yapılandırılarak küresel dünyada rekabet edecek bilgi ve becerilere sahip insan kaynağının yetiştirilmesi için politikalar geliştirilmelidir.

Kaynaklar

MEB. (2022). OSB İçerisine Mesleki Eğitim Merkezi İrtibat Bürosu Açılması Lansmanı Kitapçığ, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 10 Ocak 2022, http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/11171038_255_OSB_MEM_YRTYBAT_BUROSU_KURULMASI_LANSMAN_KYTAPCIYI.pdf Erişim: 15.02.2022.

Özcan. K.(2022). Türkiye'de mesleki ve teknik ortaöğretimin çöküşü, Tebeşir Dergisi, Sayı:22. https://mektepligazete.com/public/file/bulten/mektepli-bulten_sayi22.pdf

Resmî Gazete (2016). Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 09.12.2016. Sayı:29913. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161209.pdf

Şahin, Ş., Bir, A.A., Suher, H.K., (2009). Odak Grup Yönetimi: Uygulamacılar Açısından Bir Değerlendirme, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 11(11), ss51-74.

TÜZYEKSAV Özel Liderler Okulları (Türkiye Üstün Zekalılar Okulu)

Türkiye Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler Eğitim Kültür Sağlık Vakfı Okulları (TÜZYEKSAV) Üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuk ve gençlerin eğitimlerine ve gelişimlerine katkıda bulunmak, okullarında sosyal çevrelerinde bilimsel sanatsal sosyal ve kültürel çalışmalarını desteklemek, Türk eğitim ve öğretimine katkıda bulunmak, yurtiçinde ve yurtdışında her türlü eğitim kurumu, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim, ileri teknoloji enstitüsü, üniversite ve gerek görülen enstitüler açmak ve desteklemek amacıyla 2013 yılında Erdal KİZİROĞLU Başkanlığında kurulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler Eğitim Kültür Sağlık Vakfı (TÜZYEKSAV) Okulları 2013-2014 eğitim öğretim yılında Ankara'da, Üstün zekâlı ve parlak olarak tanılanan öğrencilerin devam ettiği Türkiye'nin ilk ve tek okulu olarak eğitim öğretim faaliyetlerine başlamıştır.

TÜZYEKSAV Liderler Okulları, parlak, üstün zekalı ve üstün yetenekli bireylerin yeteneklerini ve yaratıcılıklarını erken yaşta fark ederek, bu çocuklara özel; zenginleştirilmiş, tematik, farklılaştırılmış, modüler, proje tabanlı bir eğitim vermektedir. Parlak, üstün zekâlı ve üstün yeteneklilerin eğitiminde kullanılan zenginleştirme, farklılaştırma ve hızlandırma stratejileri öğrencilerimizin özellikleri ve ihtiyaçları çerçevesinde programlarımızın bir parçası olarak kullanılmaktadır.

Parlak, üstün zekalı ve üstün yetenekli öğrencilere eğitim verecek olan öğretmenler, alanında uzman eğitimci ve akademisyenler tarafından seçilmekte, üstün yetenekli olarak tanımlanan çocukların öğrenme özelliklerine ve kişisel özelliklerine göre sürekli eğitim almaları sağlanmaktadır.

TÜZYEKSAV Liderler Okullarının çalışmalarına yön veren Bilim Kurulumuzda, her biri kendi alanında kendini kanıtlamış, ülkemizde ve yurt dışında yaptığı çalışmalarıyla tanınan akademisyenler görev almaktadır. Bilim Kurulumuzda Lefke Avrupa Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesinden akademisyenler bulunmaktadır.

TÜZYEKSAV Özel Liderler Okulları (Türkiye Üstün Zekalılar Okulu)

Bilim Kurulumuz öğretmenlerimizin, velilerimizin ve öğrencilerimizin eğitiminde görevler almakta, okul eğitim politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesinde bizlere ışık olmakta, yol göstermektedirler.

Öğrencilerimiz, TÜZYEKSAV Liderler Okullarının kuruluşundan bugüne Ankara'daki üniversitelerimizle imzalanan işbirliği protokolleri kapsamında Üniversitelerdeki Hocalarımızın katılımıyla farklı alanlarda sürekli ve düzenli eğitimler almaktadırlar.

Öğrencilerimizin eğitim aldıkları ODTÜ Felsefe ve ODTÜ Fizik Bölümleri, Ankara Çocuk Üniversitesi, Bilkent Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Gazi Üniversitesi Müzik Bölümü, Ankara Üniversitesi DTCF Tiyatro Bölümü yanında farklı üniversite ve bölümlerle iş birliklerimiz artarak devam etmektedir.

TÜZYEKSAV Liderler Okulları, parlak, üstün zekalı ve üstün yetenekli öğrencileri kabul eden Türkiye'deki ilk ve tek kurum olmasıyla, Türkiye'nin en saygın üniversiteleriyle işbirliği yapmasıyla, farklılaştırılmış, zenginleştirilmiş, tematik ve öğrenci ihtiyaçlarına uygun eğitim imkanları sunmasıyla, Türkiye'nin en saygın bilim insanlarını Bilim Kurulunda bir araya getirmesiyle, zeka tanılaması yanında, sanat, spor alanında yetenek tanılaması ve akademik başarıyı da okula kabulde kullanmasıyla, seçtiği, tanıladığı ve eğitim verdiği öğrencilerin yurtdışındaki okullarda öncelikli kabul görmesiyle, bilim, sanat, spor alanında üstün başarı gösteren öğrencileriyle, 2015 yılından bu yana Dünyada üstün yetenek ve üstün zekalıların eğitimi alanında çalışan başarılı kurumların üye olduğu Dünya Üstün Yetenekli Çocuklar Konseyinin Türkiye'den kabul edilen ilk ve tek üyesi olmasıyla, 2017 yılında Avrupa Yetenek Konseyi tarafından Avrupa Yetenek Noktası olarak tescillenmesiyle, Türkiye'nin her yerinden ve yurtdışından öğrenci kabul eden bir eğitim kurumu niteliğine sahip, destek eğitimi verdiği öğrencilerle bugün 500' e yakın öğrencisi olan TÜZYEKSAV Liderler Okulları; Geleceğin bilim insanını, sanatçısını, sporcusunu ve "Liderlerini", bilimin ışığında, Büyük Komutan, Büyük Fikir Adamı, Ülkemizin Kurtarıcısı ve Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği hedefler doğrultusunda yetiştirmeye tüm hızıyla devam etmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Köy Enstitüleri Kitabı

Prof. Dr. Kemal KOCABAŞ

"17 Nisan Köy Enstitülerinin kuruluş bayramıydı. Esaretten, yokluktan, tembellikten, birçok şeylerden kurtuluş bayramıydı. Bozkır bozkır oldu olalı sevincin bayramını böylesine görmemişti. Koca bozkır neredeyse sevincinden çat diye çatlayacaktı. Bu sevincin en güzeli, en yenisi, en tazesiydi. Hiçbir şeye benzemiyordu"
Yaşar KEMAL

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'nde 3803 sayılı yasa olarak kabul edilen ülkemizin evrensel pedagoji dağarcığına armağan ettiği aşılamayan bir eğitim-kültür tasarımı, bir Cumhuriyet projesidir. Bu tasarım, Milli Eğitim Bakanı Hasan-Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un emekleriyle yasalaşan toplumsal değişim projesidir. Bu proje orta çağı yaşayan köyün sınıfına değil köye öğretmen gönderme yani köyü pedagoji dışında modern tarım ve hayvancılıktan da anlayan aydınlanmanın öğretmenine teslim etme eylemiydi. Köy Enstitüleri evrensel pedagoji dağarcığına Yücel-Tonguç ortak aklının armağanıdır. Yücel'in ifadelerine göre enstitüler **"Benzersizdir, Türkçe buluştur."**

Dr. Engin Tonguç abece dergisinin 1997 yılında yayınlanan 128. sayısında enstitü sürecini görünen amaç okur yazarlığın yaygınlaştırılması, ilk öğretimin yüzde yüz gerçekleştirilmesi için öğretmen yetiştirilmesiydi diye başladığı değerlendirmesini "Ama aslında eğitim çok daha geniş bir erek için kullanılmaya çalışılmıştır. Nüfusun yüzde seksenini oluşturan, ekonomik bakımdan en zor durumda olan ve en çok sömürülen köylü kitlesini uyandırma, bilinçlendirme, mesleksel farklılaşma ile ekonomik gelişmeyi hızlandırma, sömürüden kurtulabilmek için sınıf bilinci edinmiş , örgütlenerek baskı gücü oluşturabilecek bireyler yaratma ve bu yoldan Cumhuriyetin kuruluşunda verilmiş sözlerin yerine getirilmesini, halka dayalı bir demokratik sosyal devletin bir an önce gerçekleştirilmesini sağlama, Cumhuriyetin temellerini pekiştirme" olarak ifade eder.

Köy Enstitüleri **"bilimsel bir metodoloji"** ile kurulmuştur. Arkasında Mustafa Necati döneminde kurulan Köy Muallim Mektepleri, Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulu gibi uygulamalar vardır ve ülkenin 1940'lı yıllardaki gereksinmelerinden doğmuştur. İsmail Hakkı Tonguç'un **"Canlandırılacak Köy"** öngörüsüyle nüfusun büyük çoğunluğunun köyde yaşadığı, okuma yazma oranının çok düşük olduğu köylere uygarlığı, teknolojiyi ve aydınlanma düşüncesini, **"eğitim hakkını, sağlık hakkını"** köyün kendi çocuklarıyla taşımayı amaç-

lamıştır. Köy Enstitüleri; **"eğitimde adalet"** düşüncesinin hayata geçtiği eğitim kurumlarıydı. Yoksul halk çocukları ve özellikle kız öğrenciler için pozitif ayrımcı, **"laik, demokratik, bilimsel, karma eğitim"**in özgün kurumlarıdır. Köy Enstitüleri, **"yaparak, yaşayarak öğrenme"** olarak tanımladığımız uygulamalı, nitelikli, özgün bir eğitimin adıdır. Öğrenilen bilginin içselleştirilerek işe, uygulamaya ve üretime dönüştüğü bir eğitimdir. Günümüzde **"aktif öğrenme, işbirlikli öğrenme, çoklu zeka kuramı"** şeklinde adlandırılan çağdaş eğitim kuramlarının tüm izlerini enstitü deneyimlerinde görebiliyoruz.

Köy Enstitüleri; **"demokratik kültür ve sanat"** ortamları yaratarak öğrencilerin duyuşsal gelişimini sağlayan, eğitime bütünsel bakan kurumlardı. Köy Enstitüleri; halk oyunlarını, halk müziğini eğitim dizgesine katan ve bu anlamda halk kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlayan eğitim kurumlarıydı. Köy Enstitüleri, öğrencilerinin bir müzik aleti çalmasına önem vermiş, öğrencilerin resim derslerini doğada yapmasını sağlamış, kitap okuma tartışma saatlerinde klasikleri okuyarak, özetlerini çıkarmayı, hafta sonu şenliklerinde kendi bölgelerinin kültürel zenginliklerini müsamerelere, tiyatro oyunlarına taşımış, kendi enstitülerini ve diğer enstitülerinin kuruluş imecesine katkı veren **"dayanışmacı eğitim kurumu"** olmuşlardır. **"Eğitim ve Demokrasi"** gibi iki evrensel değer enstitülerde hayata geçmiştir. Öğrencinin okulun temel öznesi olarak yönetime katıldığı, hafta sonu demokrasi şölenine dönüşen toplantılarda bir haftalık eğitim ve okul süreçlerinin sorgulandığı eğitim kurumlarıdır enstitüler.

Köy Enstitüleri; öğrencilere **"teknik beceri ve teknoloji eğitimi"** veren eğitim kurumlarıydı. Köy Enstitülerinde kız öğrenciler, kültür dersleri yanında **"mutfak sanatları, biçki, dikiş, dokuma"** eğitimi alırken erkek öğrenciler **"demircilik, marangozluk, yapıcılık"** eğitimi alarak Anadolu topraklarına bu becerileri taşımışlardır. Bunlardan ayrı, kayak eğitimi, bisiklet-motosiklet tamiratı, fotoğraf ve dikiş makinası kullanımı, enerji santrali yapımı, ziraat işleri, hayvancılık, tuğla dökmek, sabun yapmak gibi pek çok üretim sürecini hep beraber başarmışlardır. Köy Enstitüleri, bu anlamda hayatla bütünleşen, hayatın gerçek problemleri üzerinden öğrenmeyi gerçekleştiren, **"özgün, nitelikli öğretmen yetiştirmenin"** kurumlarıdır. Köy Enstitülü öğretmenler, öğretmenliği bir yaşam biçimi olarak algılamışlar, yaşam boyu öğrenme süreçlerinde hep yer almışlar, toplumsal sorumluluklarını hiç kaybetmemişler, yazın dünyasında kendilerini hep var etmişler, demokratik öğretmen hareketinin, ülkedeki kooperatifçilik hareketinin öncüsü olmuşlardır. Günümüz eğitim fakülteleri, enstitülerin yetiştirdiği öğretmen niteliğini aşamamışlardır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu kitapla ülkemizin bu özgün, aşılamayan Cumhuriyet kazanımını yeni kuşaklara aktarmak anlamında değerli bir çalışmaya imza atmıştır. Prof. Dr. Kemal Kocabaş'ın yayına hazırladığı kitap çok sayıda aydın, uzman ve akademisyenin yazılarından oluşmaktadır. Kitap enstitü gerçekliğinin yeniden anlaşılmasına çok önemli katkı sağlayacak ve enstitü gerçekliğinin günümüzdeki karşılığını arama çalışmalarına yön verecektir.

Eğitimin niteliğini kaybettiği, laik, demokratik, bilimsel eğitimin, eğitimin insan hakkı olduğu gerçeğinin örselendiği, eğitimin yarattığı adaletsizlikler ve eşitsizliklerin yaşandığı 2022 ülke koşullarında bu kitabın ülkemizin eğitim, kültür ve düşün dünyasına katkı yapması en önemli dileğimizdir. 2022-Mart ayının son haftasında heyecanla beklediğimiz İstanbul Büyükşehir Belediyesinin (İBB) Sayın Ekrem İmamoğlu'nun sunuş yazısıyla yayımladığı, yayına hazırladığımız **"Köy Enstitüleri"** kitabı yayımlanmış, elimizdeydi. Yaklaşık bir yıldır kolektif bir emekle on altı yazar arkadaşımızın yazılarının yer aldığı kitap 568 sayfa, baskı kalitesi, mizanpajı, yoğun görselliği ve zengin bir içerikle Köy Enstitülerinin 82. yılını kutlamaya hazırlandığımız bu günlerde adeta **"17 Nisan**

Armağanı" olarak eğitim-kültür dünyamızda yerini aldı. Köy Enstitüleri imecenin, dayanışmanın, aydınlanmanın eğitim kurumlarıydılar. Bu kitap da aydınlanma kültürünü içselleştirmiş yazarlar ve kitap mutfağındaki arkadaşlarımızın ortak emek ve çabalarıyla vücut buldu. Başta İBB Yayınlar Koordinatörü Cengiz Özkarabekir olmak üzere kitap mutfağında çalışan tüm arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum.

Sayın Ekrem İmamoğlu kitabın sunuş bölümünde belgeselin gördüğü ilgiyi atıfta bulanarak ***"İşte o dönemde geleceğe yönelik bazı planlar vardı aklımızda. Şimdi o planları hayata geçirme amacındayız. Günümüzde Türkiye'nin yüzde doksanından fazlası kentlerde yaşıyor. Fakat toplum aslında kentli değil. Ben de bir köy çocuğuyum. Bu nedenle Köy Enstitülerine atıfta bulunarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak Kent Enstitüleri kavramını oluşturmak, uygulamak istiyoruz"*** ifadeleriyle yerel yönetimlerde enstitü kazanımlarını hayata geçirmekle ilgili görüşlerini ifade eder. Yazısının sonunda kitabın Köy Enstitüleri kavramını anlatırken nasıl bir değeri yitirdiğimizi gözler önüne serdiğini, geçmişle günümüzü mukayese ederek bize yeni hedefler gösterdiğini işaret ederek ***"İBB Yayınları'ndan çıkan Köy Enstitüleri kitabı bu alanda önemli bir boşluğu dolduracak ve araştırmacılara değerli bir kaynak oluşturacak"*** diyerek emeği geçenlere teşekkür eder.

Kitap, Sayın Ekrem İmamoğlu'nun sunuş ve Kemal Kocabaş'ın ön sözü ile başlar. Daha sonra sırasıyla Prof. Dr. Kemal Kocabaş'ın **"Kazanımları ve Güncelliğiyle Köy Enstitüleri Aydınlığı"**, Doç. Dr. Güzel Yücel Gier'in **"Köy Enstitüleri ve Hasan Ali Yücel",** Prof. Dr. Firdevs Gümüşoğlu'nun **"Eserleri Üzerinden İsmail Hakkı Tonguç'u Yeniden Anlamak",** Doç. Dr. Ahmet Yıldız'ın **"Cumhuriyetin Özgün Eğitim Deneyimleri: Millet Mektepleri, Halkevleri ve Köy Enstitülerinden Dersler",** Prof. Dr. Yakup Kepenek'in **"Köy Enstitüleri: Bir Türlü Söndürülemeyen Işık",** Dr. Semiha Özalp Günal'ın **"Köy Enstitüleri Sisteminin Düşünsel Temelleri",** Dr. Niyazi Altunya'nın **"Köy Enstitülerinde Yönetim ve Demokrasi",** Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak'ın **"Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Açısından Köy Enstitülerine Bakış",** Prof. Dr. Songül Sallan Gül'ün **"Köy Enstitülerini Toplumsal Eşitsizlikler ve Cinsiyet Üzerinden Değerlendirmek",** Dr. Alper Akçam'ın **"Anadolu Rönesansında Köy Enstitüsü ve Halk Kültürü",** Prof. Dr. Gülsen Ünver'in **"Köy Enstitüleri Eğitim Programlarının Güncelliği",** Prof. Dr. Ayfer Kocabaş'ın **"Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi",** Prof. Dr. Oğuz Makal'ın **"Köy Enstitüleri Sisteminde Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü ve Köy Enstitüsü Sağlık Kolu",** Doç. Dr. Figen Kıvılcım Çorakbaş'ın **"Köy Enstitüleri Mimarisi"**, Hasan Karaman'ın **"Uygulamalı Eğitim Kurumları Köy Enstitüleri"** ve Dr. Murat Aydoğmuş'un **"Köy Enstitülerinde İş Eğitimi ve Usta Öğreticilik"** yazıları yer aldı. Kitabın **"Sonuç Olarak 2022 Türkiye'si ve Köy Enstitüleri"** Bölümünde de Prof. Dr. Kemal Kocabaş'ın ve Prof. Dr. Tayfun Atay'ın değerlendirmeleri yer alır. 2022, eğitimin niteliğini tümüyle kaybettiği, eğitim hakkının, laik, demokratik, bilimsel eğitimin örselendiği, adaletsizlikler ve eşitsizliklerin yaşandığı, eğitimin piyasalaştırıldığı, dinselleştirildiği bir dönemde günümüzü aydınlatmaya, yol göstermeye devam ediyor. İçinde yaşadığımız bu dönemde eğitim hakkından yararlanamayan kitleler için yerel yönetimlerin enstitü modelinden esinlenerek üretecekleri **"insan, sanat, demokrasi"** merkezli projeler ülkenin aydınlık geleceği adına çok değerli olacaktır. **"Yücel'in Çiçekleri"** belgeseli, **"Kent Enstitüleri"** arayışları ve imece ile gerçekleşen **"Köy Enstitüleri"** kitabıyla Sayın İmamoğlu enstitülerin güncel karşılığını arama çalışmalarına çok önemli katkı yapıyor. Dilerim ki önümüzdeki dönemlerde Kent Enstitüleri ile ilgili bir sempozyuma ev sahipliği yaparak bu çalışmaları taçlandırır.

17 Nisan 2022 Pazar günü İstanbul Haliç Kültür Merkezi Sadabat Salonunda İBB ve Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği ortak etkinliğinde Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneğinin (YKKED) her 17 Nisan'da verdiği **"Aydınlanma Onur Ödülü"** Sayın Dr. Erdal Atabek'e verilirken İBB'nin yayımladığı **"Köy Enstitüleri"** kitabının tanıtımı Sayın İmamoğlu tarafından yapıldı. Bu kitabın önümüzdeki süreçlerde Köy Enstitülerinin günümüz karşılığını arama çalışmalarında kaynak olması en önemli dileğimizdir.

Avrupa'ya Muhafazakar Siyasetlerin Gölgesinde Eğitim Kurumlarını Bekleyen Tehlikeler ve Franco Sonrası İspanya Deneyimi

Derya UZUNKALA

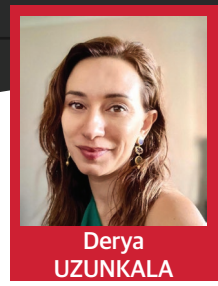

Covid-19 dönemde dünyada muhafazakar siyasetler yükselirken eğitim sistemleri yeni muhafazakâr dalgadan nasıl etkileniyor? Laik devlet ve seküler yaşam düzenlemelerinin dünyada görece daha gelişkin olduğu Avrupa'da eğitim sisteminde değişimler neler? Sorularından yola çıkarak İspanya'nın en önemli eğitim sendikası Central Sindical Independiente de Funcionarios (CSIF) sendikası yöneticilerinden Antonio Lopez ile İspanya'da sendikal hareketler, özellikle eğitim sendikaları, eğitim sisteminde yeni düzenlemeler, özel okul/devlet okulu, laik eğitim / dini eğitim konularını hakkında konuştuk. Bu görüşmenin organizasyonunda ve gerçekleşmesinde emeği geçen Uluslarası tarım örgütü Via Campesina'dan Asli Öcal'a mediasyonu için özellikle teşekkür ederiz.

Antonio, siz üyelerinin 80 %'ninin memurlardan oluştuğu eğitim görevlilerinin çoğunlukta olduğu İspanya'nın üçüncü büyük sendikasında faaliyet yürütüyorsunuz. İspanya'da eğitim sendikalarının durumundan kısaca söz edebilir miyiz?

-İspanya'da eğitim sendikalarının durumunu anlamak için aslında öncelikle genel anlamda ülkedeki sendikal faaliyetlerin durumunu anlamak gerekir. İspanya'da sendikal faaliyetlerin kökenli ve temellerinin anlaşılması gerekir, çünkü biliyorsunuz İspanya 40 yıl boyunca diktatör Franco tarafından yönetildi ve ülkedeki bütün demokratik, sendikal faaliyetler yıllarca askıya alındı, sosyal hareketler bastırıldı. Ülkede sendikal faaliyet adına korporatif dikey sendika modeli hâkim oldu. Franco rejiminin propagandasını yapmakla sorumlu olan bu sendikalara iş veren, işçi ve hatta hükümet üyeleri bile aynı anda üye oldu. Ancak 1975 yılında Franco öldüğünde sendikal faaliyetlerde yeni bir dönüşüm başladı.

1936'da başlayan iç savaş ve 1939 yılında kurulan Franco hükümetin-

den önce İspanya'da hâkim olan anarko sendikal faaliyetler özellikle 1970'li yıllarda Franco'nun askeri rejimi sonlanırken, diktatörlüğe karşı mücadelenin en önemli araçları haline geldiler. Franco sonrası dönemde yine bu yapılar muhalefet için yeniden çok önemli yapılar haline geldi. 1979 yılında yıllar sora ilk defa sendikal seçim gerçekleştirildi. 1975 yılında Franco ölünce sendikalar yeniden örgütlenme haklarını elde ettiler. Bu sözünü ettiğim sendikalar çoğunlukla devletten para almıyor, kendi bütçeleri ile ayakta durmaya çalışıyorlar ve aslında oldukça bağımsız yapılar, o nedenle diger sendikal organizasyonlara benzemiyorlar. Ancak günümüzde anorko-sendikal yapıların neredeyse tamamen faaliyetlerine son verdiklerini söyleyebiliriz. Devletten destek almayan birkaç sendikal inisiyatif dikkat çekiyor ama ona gelmeden önce devlet ile çok fazla organik yapısı olan bazı muhalif sendikalardan ve bunların devlet ile ilişkilerinden söz etmek istiyorum.

Bu sendikal yapıların sosyalistler arasında en fazla örgütlü olanı Union General de Trabajadores (UGT) bu sendikal daha çok parti sosyalist partiye bağlı. Diger büyük sendika ise komünist partiye yakın olan Comisiones obreras (CCOO). Bu sendikalar geçmişten gelen belirli bir maddi güce sahipler ve günümüzde de devletten en fazla bütçeyi alan yapılar. Dolayısıyla bu organizasyonlar sendikal faaliyetleri radikalleştirmeden sistem içerisinde zayıf halka olarak tutuyor. Ülkede ekonomik kriz, güvencesizlik gibi sorunlar var ancak, bu sendikalar aslında gerçek anlamda çözüm odaklı şeyler önermiyorlar çünkü son noktada devlete bağlılar, devlete ait binaları kullanıyorlar, devletten fon alıyorlar. Bu sendikalar belirli bir yere kadar grev yapıyorlar, protesto eylemlerine katılıyorlar. Bu nedenle de toplum içerisinde gerçek anlamda bir kırılma, fikri dönüşüm ya da etki yaratamıyorlar. Devletten sübvansiyon almak aslında su anda İspanya'da muhalefetin önündeki en önemli engellerden biri, çünkü bağımsız yapıların kurulmasına engel oluyor, sendikal monopoller oluşturuyor. Aslına bakacak olursanız İspanya'da sendikal faaliyetlere geniş bir kesim oldukça şüpheyle bakıyor. Özellikle 2011 yılında ortaya çıkan 15 Mayıs (15 M) hareketi bu şüphenin dışa vurumu gibiydi. Türkiye'de gezi hareketine benzer bir hareketti ve binlerce insanın spontane olarak dışarı çıktığı ve "demokrasi hemen şimdi sloganları" attığı bir dönemdi. Indignados olarak da adlandırılan bu hareketten sonra biliyorsun Podemos isimli yeni bir parti kuruldu. Böylelikle İspanya'da son yıllardaki en önemli isyan hareketlerinden birisi kurumsallaşma yoluna girdi ancak bu durum maalesef sosyal hareketler içerisinde hâkim olan hiyerarşik yapı ve lider figürün zayıflayarak sonlandırılmasına yaramadı. Bu başarısızlık tabi orta vadede insanların sosyalist hareketlerden uzaklaşmasına da neden oldu. Özellikle benim yaşadığım Andaluzya bölgesinde (ki bu bölge çok uzun bir süre sosyalistler tarafından yönetilmesine rağmen) sağcı partilerin oyunun arttığını görüyoruz. Sağ siyaset kendisini sistemin panzehri gibi sunuyor ama iktidara gelince vaatlerini gerçekleştiremeyeceklerini hepimiz biliyoruz.

Tekrar eğitim konusuna gelecek olursak, bu sendikal yapıların bugünkü durumu eğitim alanındaki sendikal faaliyetleri nasil etkiliyor sence?

-Az önce sözünü ettiğim koşullar şu anda İspanya'da devletten fon almayı reddeden bağımsız devrimci faaliyet yürüten sendikaların kurulmasına sebep oluyor benim üyesi olduğum sendika Central Sindical Independiente de Funcionarios (CSIF) bu sendikalardan birisi ve çoğunlukla üyeler öğretmenlerden oluşuyor. Ama bu sendikalar için de şöyle bir açmaz var. Her ne kadar sendikalar devletten para almasa da üyeler devlete bağlı olarak çalışıyorlar ve sürekli olarak işlerini kaybetme korkusuyla karşı karşıyalar.

Eğitim sistemine dair ne söyleyebilirsiniz, ulusal eğitim sistemine dair tartışmalar neler?

-Şu anda İspanya'da oldukça sıcak bir tartışma doğum oranlarındaki düşüş. Son birkaç yılda doğum oranlarındaki düşüş ülke genelinde pek çok okulun kapanmasını beraberinde getirdi. Ekonomik kriz ve artan yoksullaşma yüzünden aileler çocuk yapmamayı tercih ediyorlar ve bu durum her geçen gün büyüyen bir eğitim sorununu da beraberinde açığa çıkarıyor. Özellikle son yıllarda Fransa, Amerika gibi ülkelere göç çok dikkat çekici boyutlarda. Bu yoksullaşmanın kaçınılmaz sonucu olarak da düşünülebilir. İnsanların çoğu büyük şehirlere iş bulmak için göç ediyor, dolayısıyla geride kalan küçük yerleşim yerlerinde devlet eğitim alanından geri çekiliyor. Devletin bu çekildiği alanlara dini eğitim veren, kilise ile organik bağları olan farklı bir okul modeli yerleşiyor. Ekonomik desteğini devletten alan ancak yönetim bakımından bağımsız olan bu okullar işin ilginç yani Franco döneminden beri ayakta kalmış kurumlar. Savaş döneminde kamusal okullar çoğunlukla kapatılmıştı, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin pek çoğu cumhuriyetçi, solcu oldukları için öl-

dürülmüştü. Franco'da zaten okulların çok açık olmasını istemiyordu ve bunun yerine kendisi doğrudan doğruya devlete bağlı olan Hristiyan öğretisine yakın okullar açtırdı. Bu okullar mekân olarak da kiliseden okula dönüştürülmüş yapılardı ve çoğunlukla İncil okutuluyordu. Franco dönemi bitmesine rağmen onun zihniyetinin temsilcisi olan bu eğitim kurumları maalesef kapatılmadı günümüze kadar geldi ve şu anda da pek çok ailenin bilerek ve isteyerek çocuklarını göndermek istedikleri kurumlar oldu.

Neden peki?

-İspanya'da iki tip okul var: ücretsiz devlete bağlı laik kamusal okullar. Bu birinci tip okullara girebilmek için çok fazla sınavdan geçiyorsun. Bu sınavlarda kendinin en iyi olduğunu ispatlama zorunluluğu, atandığın yere göre evini taşıma gibi durumlar devlet bünyesinde öğretmenlik yapmayı her geçen gün tercih edilmeyecek bir durum haline getiriyor. Franco döneminde kurulan ikinci tip okullar ise ülke tarihinin en eski okul modeli ve savaş sonrasında eğitim açığını kapattığı ve günümüze kadar ayakta kaldığı için belirli oranda insanlara güven veriyor. Franco'dan sonra sosyalistler iktidara geldiği halde bile bu dini içerikli eğitim veren okullar kapatamadı. Hiçbir hükümet bunu yapmadı işin ilginç yani. Şu anda ülkede kamu okullarında yaşanan kriz nedeniyle bu dini amaçlı eğitim veren, laikliğe aykırı okul modeli daha çok tercih ediliyor. Bu durum tabi İspanya'da eğitim açısından oldukça büyük bir soruna işaret ediyor. Devlet eğitim alanından çekiliyor, dini kurumlar bu alanlara teneffüs ediyor. Ve bunun kaçınılmaz olarak siyasal ve kültürel etkileri olacaktır.

İspanya gibi direnişçi tarihsel geçmişi ve demokrasi bilinci gelişmiş bir ülkede çok içler açısı bir durum değil mi? Bu nasıl oluyor ülke genelinde bir muhafazakârlaşma mı var?

-Ülke genelinde sağın yükselmesi ve onun ideolojik etkileri ile ilişkili bir durum. Franco'nun temsilcisi olduğu sağcı ideolojiler şu anda yükselişte ve bu durum ülke genelinde muhafazakâr bir bakış açısının tesis edilmesini kolaylaştırıyor. Örneğin kendisi yıllar evvel dini bir okulda eğitim almış olan bir ebeveyn çocuğunun da böyle bir okula gitmesini kendince tehlikeli bulmuyor, bunu her geçen gün daha da olağanlaştırıyor. Bu sorunun sonlandırılması için devletin kamu okullarını desteklemesi gerekir ama şimdilik bu pratik anlamda zor görünüyor. Nüfusu azalan bir semtte devlet okul açmak istemiyor ve alanı kiliseye bağlı okullara terk ediyor, aileler ise bu okulları hem alternatifsizlikten hem de üniversite giriş başarı oranları yüksek olduğundan tercih ediyor. Birbirini besleyen paradoksal bir durum aslında. Bu durum su anda İspanya'da eğitim alanındaki en önemli sorun ve olmaya da devam edecek çünkü önümüzdeki her yıl bu okullar tarafından yetiştirilen çocuk sayısı artacak ve bir süre sonra bu okullarda yetişen çocuklar ülkeyi yönetecekler ve bu durum laikliğin zedelenmesi açısından da önemli bir mesele olarak kendisini gösterecek. Şunu da eklemek gerekiyor ki bu okulların kültürel etkileri oluyor çocuklar zamanla dini ibadet yapıyorlar. Örneğin derse girmeden önce bütün çocuklar okulda dua etmek zorunda. Dini törenler bayramlara katılmak zorunda bunların yakın gelecek zamanda topluma zarar verici etkileri olacaktır. Ve kaçınılmaz olarak yakın gelecek zamanda İspanya'da laik zihniyetin zayıflayıp, muhafazakâr siyasetin daha da güçlenmesine neden olacaktır.

Seni dinlerken, gözümde Türkiye'deki eğitim sistemi ve ona bağlı sorunlar canlandı sanırım benzer sorunlarla mücadele ediliyor her iki ülkenin eğitim alanında.

-Sanırım, öyle görünüyor, bu okulları sizdeki imam hatiplere benzetiyorum. İster Türkiye'de ister İspanya'da olsun laik karakterini kaybetmiş olan her türlü eğitim modeli toplumların önünde demokratikleşme açısından engel teşkil ediyor diye düşünüyorum.

Covid-19 Araştırması: Aile Yaşantısına Yansımalar

Mine GÖL - GÜVEN* | Vuslat ŞEKER* -
Merve ÖZGÜNLÜ** | Fetiye ERBİL**

*Boğaziçi Üniversitesi Erken Çocukluk Eğitimi -
**Boğaziçi Üniversitesi Öğrenme Bilimleri Doktora Programı

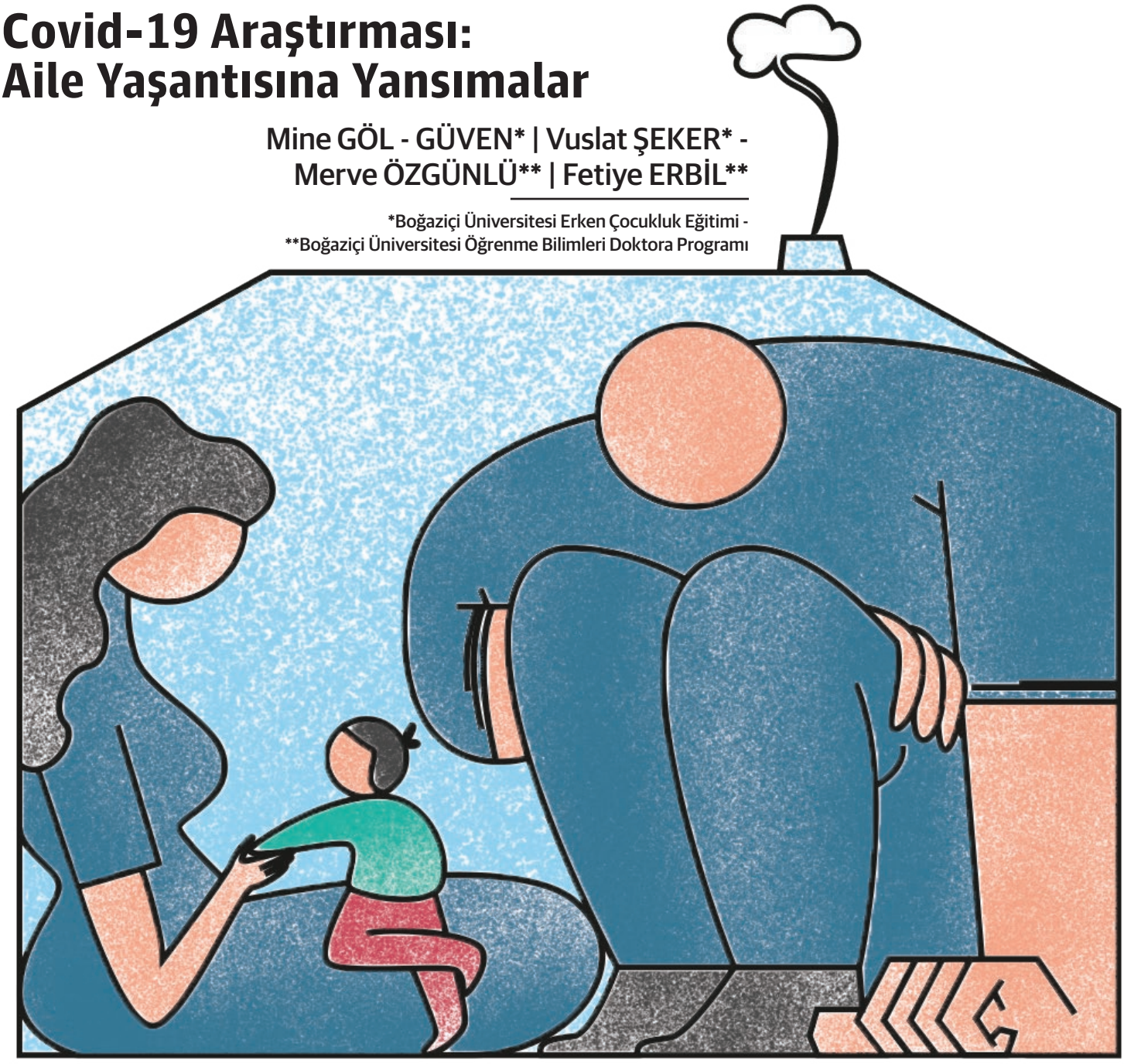

Bugünlerde unutmuş gibi davransak da Covid-19 pandemisiyle ilgili önlemlerin alınmaya başlandığı 2020 yılı Mart ayı gerek bireysel gerek insanlık tarihimize işlendi. İki seneyi aşan bu zaman diliminde neler yaşanmadı ki? Çalışma, eğitim ve sosyalleşme alanlarımız ya tamamen durduruldu, ya sınırlandırıldı, ya da şekil değiştirdi. Birçok işimizi uzaktan yaptık. Eğitim uzaktan, iş uzaktan, alış-veriş uzaktan... Konserleri kayıttan izledik, müzeleri sanal tur sayesinde dolaştık. Parklar, sahiller, mesire yerleri dahi kapatıldı, zaten kopmakta olan doğayla ilişkimiz tamamen bitti. Evlerde ekmekler pişirildi, şarkılar söylendi, oyunlar oynandı. Kimilerimiz için evde kalmak kâbus oldu. Aile içi şiddet arttı. Çocukların aldıkları uzaktan eğitimin ne ölçüde faydalı olduğu soru işareti olarak kaldı. Yüz yüze eğitime geçtiğimiz günlerde öğrenme kayıplarından bahsedildi. Fakat bu kaybı önlemek veya kaybedile-

ni geri kazanmak için sene başında bir planlama yapılmadı. Seneyi bitirdik, bir uygulama yapıldıysa bile sonucun ne olduğu ile ilgili bir değerlendirme yapılmadı. Bıraktığımız yerden devam ettik ve 2021-2022 Eğitim Öğretim yılını tamamladık.

Oysaki yaşantılarımızdan öğrenmek için bireysel boyutta bu yaşantılar üzerine düşünmemiz, toplumsal boyutta ise araştırma yaparak veri toplamamız ve değerlendirmemiz çok önemli. Araştırmaya verdiğimiz önem ve değer ölçüsünde verimli ve etkili toplumsal kalkınma ve nitelikli yaşantılar elde edebileceğiz. Bu nedenle bizler Boğaziçi Üniversitesinden bir grup akademisyen/araştırmacı olarak Covid-19 sınırlandırmalarının yaşandığı yoğun dönemde bir araştırma başlattık. Covid-19 pandemisinde getirilen sınırlandırmaların ebeveyn ve çocukların bireysel ve ortak yaşamları üzerine yansımalarını ele aldık. Türkiye'nin 39 farklı ilinden 4-12 yaşları arası çocuğu olan 323 ebeveyn 15 Mayıs-1 Haziran 2020 tarihleri arasında çevrimiçi ankete katıldı. Katılımcıların %90'ı kadın, %84'ü üniversite veya üzeri eğitime ve %71'i asgari ücretin üzerinde bir gelire sahip olduklarını belirtti. Çocukların yaş ortalaması 6; katılımcıların %48'si oğlan, %52'si kız çocuğu annesi veya babası.

Covid-19 kısıtlamaları esnasında ebeveynlerin ve çocukların evde yaptıkları etkinlikler, pandemi öncesi ve sonrasında çocukların uyku, beslenme, egzersiz ve ekran kullanımı gibi günlük yaşantılarına yönelik farklılıklar ve Covid-19 kısıtlamaları sırasında ebeveynlerin çocuklarının eğitim/öğrenmesine ve duygu/davranışlarına dair gözlemlerine yönelik gözlem ve görüşleri değerlendirildi. Bu yazıda önemli birkaç bulgudan bahsettikten sonra bulguları temel alan bazı öneriler getirilecektir.

Uyku, Beslenme, Egzersiz ve Ekran Kullanımı...

Ebeveynlerden, Covid-19 kısıtlamaları sırasında uyku, beslenme, fiziksel sağlık gibi temel konularda kendilerini ve çocuklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Ebeveynler egzersiz yapma ve boş zaman kullanımını kötü veya ortalama olarak değerlendirilmiştir. En çok beslenme konusunda memnuniyet belirtilmiştir. Aynı sorulara çocuklarını düşünerek cevap vermeleri istenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının evde kaldıkları süre içinde verilen başlıklardan iyi olarak değerlendirdikleri, beslenme (%81) ve fiziksel sağlık (%81) olmuştur. Kötü olarak değerlendirilen iki alan ise akademik çalışmalar (%24) ve hareket/egzersiz (%23) alanlarıdır (Grafik 1).

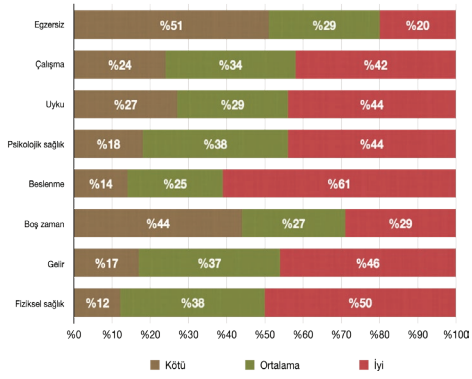

Grafik 1: Covid-19 Kısıtlamaları Sırasında Ebeveyn ve Çocukların Etkinlikleri

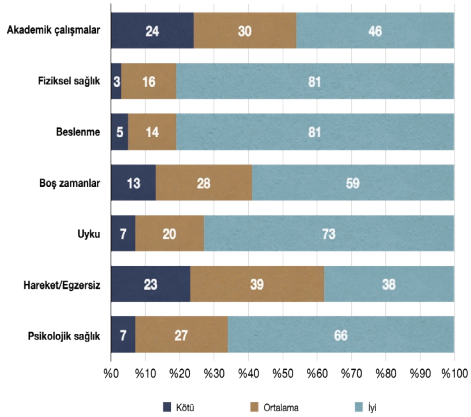

Katılımcı ebeveynlerin %43'ü çocuklarının ekran kullanımında bir fark olmadığını belirtirken, %49'u çocuklarının ekran kullanımında bir fark olduğunu, çocuklarının ekranı çok daha fazla ve farklı şekillere kullandıklarını belirtmiştir. Bu süreçte çocuklarının ekranı çok daha az kullandığını ifade eden ebeveynlerin oranı ise %10 olmuştur.

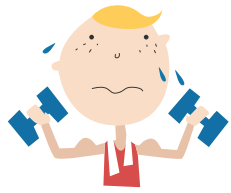

%25 Hiç egzersiz ve hareket yapılmaması

%49 Artan ve değişen ekran kullanımı

Eğitim

Ebeveynler, Covid-19 kısıtlamaları esnasında endişeli olmakla birlikte, hem kendi hem de okulların yeterlilikleri ile ilgili olumlu fikirlere sahip oldukları bulgular arasındadır. Katılımcıların %54'ünün okulların kapanmasının çocuğunun eğitimi üzerinde etkisinden endişe duyduğunu

ifade etmesi ile birlikte bir kısım ebeveyn de evde eğitim konusunda çocuklarını desteklerken kendini rahat hissettiklerini (% 50) belirtmiştir. Okulların kapanmasından endişe duymayanların oranı %30 iken, evde eğitim konusunda kendini rahat hissetmeyen ya da bu konuda emin olmayan ebeveynlerin oranı ise %50'dir. Katılımcıların %61'i kısıtlamaların yoğun olduğu süreçte çocuğuyla evde birlikte daha çok vakit geçirmenin ve çocuğunun eğitimi ile ilgili daha çok bilgi edinmiş olmanın faydalı olduğunu ifade etmiştir.

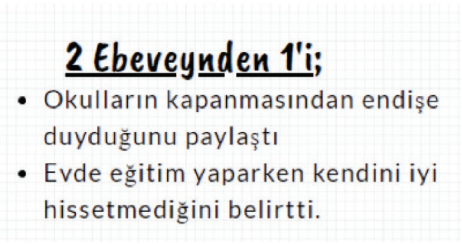

Ebeveynlerin okulların süreç içindeki desteğinden memnun oldukları söylenebilir. Bu olumlu görüşün tersine, her 3 ebeveynden biri çevrimiçi eğitimin işe yararlılığı üzerine şüphe taşıdığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin yarısından fazlası (%62) yüz yüze eğitimin yapılamadığı dönemde çocuklarının okulunun evde neler yapılması gerektiği ile ilgili açık yönergeler verdiğini belirtmiştir. Katılımcıların %65'i çocuklarının okullarının evde yapılması için uygun çalışmalar sunduğunu ifade etmiştir. Ebeveynlerin %34'ü çocuklarının aldığı çevrimiçi eğitimin bir işe yaramadığını/etkili olmadığını belirtmiştir.

Duygu ve Davranışlar

Ebeveynlerin 3'te biri Covid-19 kısıtlamaları esnasında bir dizi olumsuz duygu yaşadığını ifade etmiştir. Her iki katılımcıdan biri bu süreçte kendine daha az vakit ayırıyor olmaktan dolayı üzüldüğünü; her 3 ebeveynden biri evde kapalı kalarak çocuğuyla zaman geçirmeye çalışmanın kendisinin tüm enerjisini aldığını belirtmiştir.

Çaresiz hissetme (%61), endişeli olma (%60), gün içinde hayallere dalma (%59) gibi duygular ebeveynler tarafından hiç gözlemlenmeyen duygular olarak belirtilmiştir. Buna karşılık "bazen" hissedilen duygunun üzgün olma (daha çok üzgün/mutsuz hissetme (%64) ve daha az eğleniyor gibi görünme (%52)) daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Aşırı hareketli olma (bazen %42, sıklıkla %33) ve dikkatin çabuk/kolay dağılması (bazen %48, sıklıkla %23) en çok gözlemlenen davranışlar olmuştur. Kurallara uymama (%55), davranışının "bazen" görüldüğü ebeveynler tarafından ifade edilmiştir. Ebeveynlerin %41'i bu dönemde çocuklarının zorlayıcı davranışları olduğunda buna nasıl müdahale edeceğini bilmemenin kendilerini çaresiz hissettirdiğini ifade etmiştir. Buna karşılık, çocuğunun evdeki rutinleri takip etmesini sağlayamadığını ifade eden ebeveynlerin oranı %25 olmuştur.

Çocuk Ebeveyn İlişkisi

Ebeveynler, Covid-19 kısıtlamaları esnasında çocukları ile olan ilişkilerini ve ebeveynliklerini genel olarak olumlu değerlendirmelerine rağmen bu süreçte çocukları ile problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Şöyle ki, çocuğuyla sıcak ve samimi bir ilişkisi olduğunu belirten ebeveynlerin oranı %87'dir. %81'i ebeveyn olmaktan çok hoşlandığını, %72'si ise ebeveyn olarak iyi bir iş çıkardığını düşündüğünü ifade etmiştir. Bu süreçte ebeveynlerin %34'ü çocukları ile olan ilişkilerinde kurallara uyulmasında problemler yaşandığını belirtmiştir. %28'i çocukları ile birlikte rutinleri takip etmede sıkıntı yaşadığını belirtirken, %23'ü çocuğuyla çok fazla tartışma yaşadığını ifade etmiştir.

Ebeveynlere çocukların evde kaldıkları süre içinde ne tür aktiviteler/etkinlikler yaptıkları sorulmuştur. En çok yapılan etkinlik olarak ebeveyn/yetişkinle oyun oynamayı (%38) aile üyeleriyle sosyalleşme (%34) takip etmiştir. Hiç veya nadiren yapılanlar arasında en yüksek yüzdeleri arkadaşlarıyla çevrimiçi sosyalleşme (%48) ve akrabalarıyla çevrimiçi sosyalleşme (%37) almıştır.

Ne Öğrendik, Ne Öneriyoruz?

Ebeveynler, kendileri ve çocukları için hareket ve egzersiz durumlarına karşı memnuniyetsizliklerini, bunun tersine beslenme konusunda memnuniyetlerini belirtmiştir. Aynı şekilde %50'lik artan ve değişen ekran kullanımının da hareketin azalması ile ilişkili olma olasılığı yüksek. Boş zamanlarını verimli de-

ğerlendirme konusunda yine memnun olunmadığı göz önünde bulundurulduğunda, fiziksel sağlığa, zindelik ve harekete bağlı yerel ve merkezi yönetimlerin elinde bulundurduğu tesisler ve uzmanları işler ve işlevsel kılmasının önemli olduğu söylenebilir. Bu tesislerin etkili ve verimli kullanımı için programlar geliştirilmeli ve ebeveynlerin çocukları ile birlikte katılabilecekleri planlamalar yapılmalıdır.

Ebeveynlerin 3'te biri çevrimiçi eğitimden memnun olmadıklarını ve yarısı okulların kapanmasının eğitime olumsuz etkisi olmasından endişelendiklerini ve evde eğitim konusunda kendini rahat hissetmediklerini belirtmekle birlikte okulların evde yapılması için uygun çalışma sunmalarından ve desteklerinden memnun olduklarını ifade etmiştir. Biliyoruz ki okuldaki etkili uygulamaların evde devamını getirmek çocukların gelişimini ve eğitimini desteklemek için önemli bir unsur. Okulu yanında ve destekçi hisseden, ondan uygun yönlendirici rehberlik alan ebeveynin endişelerini azaltmak da aynı olumlu etkiyi yaratmaktadır. Bu nedenle okulların özellikle bu tür kriz zamanlarında ebeveynleri yalnız bırakmamaları, ebeveynler için eğitim desteği vermeleri çok daha önemli olmaktadır.

Covid-19 kısıtlamaları sırasında duygu ve davranışların olumsuza doğru yöneldiği ve bu durumun ilişkileri etkilediğini söylemek mümkün. Bir arada vakit geçirmek olumlu duygular yaratmış olsa dahi, birtakım davranışlara müdahale etme yöntemlerini bilememek ebeveynleri kısıtlamıştır. Burada psikolojik hizmetler ile çocukların davranışlarına olumlu stratejiler kullanarak yönlendirmeler yapmanın öneminin görülmesi çok değerli. Ebeveynlik üzerine pratik önerileri içeren yazılar veya videolar faydalı olabilir. Bu içerik, uzaktan konferans ve seminer yöntemleri ile ebeveynlere ulaştırılabilir.

Bugünlerde tam 2 yıl sonra araştırmamızın ikinci tur verisini toplamak üzere tekrar bir girişimde bulunduk. Covid-19 kısıtlamaları ile değişen yaşamlarımızın gerçekten "normale" dönüp dönmediğini anlamaya çalışıyoruz. Karşılaştırmalı veri analizi sonucunda edineceğimiz bulgular çok önemli olacak. Önümüzdeki yıl için hem ailede hem de okulda çocuk gelişimi ve eğitimini destekleyen hizmetlerin yapısını ve özelliklerini oluşturabilmek için araştırmalarımızdan çıkan sonuçların faydalı olacağını düşünüyoruz. Araştırmamızla ilgili detaylı bilgi için ÇocukBoğaziçi platformundan bizleri takip edebilirsiniz: http://cocukbogazici.com

Dünya ve Türkiye'de Üniversite Olgusuna Yaklaşımlar: Çukurova Üniversitesi Örneği

Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ

Önce öğrencisi, sonra da öğretim üyesi olduğum Çukurova Üniversitesinin bir mensubu olarak üniversitemin başarısı ile her daim gurur duyduğumu belirtmek isterim. Günümüzde önemi artan bilim ve teknolojinin üretim ortamı olan üniversiteler çok büyük bir hızla değişimler geçirmektedirler. Sanayi Devrimi sonrası, özellikle de 1900'lü yıllarda bilgi üretimi temelli üniversite anlayışı gözlem, deney, ölçme ve deneylerin tekrarlanabilir somut veri üretimine dayanmaktadır. Son yıllarda bilimsel araştırmalar sonucu üretilen veriler matematik ve bilgisayarlar üzerinden üretime dönüşmektedir. Günümüzde sanayi ve uzay-iletişim teknolojileri üreten ve kullanan ülkelerin gelişmişliğini sağlayan biricik dinamo, yeni bilgi üretimi ve üretilen bilginin teknolojiye dönüşmesine dayanmaktadır. Hızla gelişen bilim ve teknolojinin yarattığı gelişmişlik düzeyi, birçok ülke için model olarak öngörülmektedir. Bilim ve iletişim teknolojileri çağının gereği olarak iyi bir eğitim ve en yeni bilgi ve teknoloji bilgisine erişmeyi hedefleyen milyonlarca öğrenci, en iyi üniversitelerde öğrenim görmek istemektedir. Bilginin ve teknolojinin hızla yenilendiği günümüzde, bilim ve bilgiyi transfer etmenin maliyeti yanında temel bilim bilgisine sahip olmanın önemi daha da artmış bulunmaktadır. Bu bağlamda dünyanın 26 bin üniversitesi arasında en iyi ve dünyada ilk 100 ve 500 üniversite arasında görünme rekabeti ve farklılaşması oluşmaya başlanmıştır. Her yıl Dünya Üniversitelerinin farklı kategorilerde potansiyellerini değerlendiren 10 farklı uluslararası kuruluşun sıralaması büyük ilgi görmektedir. Türkiye'deki 203 üniversiteden 34 kadarı düzenli olarak kendilerini değerlendirerek dünyadaki yerlerini öğrenmek istemektedirler. Çukurova Üniversitesi de potansiyel bir üniversite olarak değerlendirilen üniversiteler arasında iyi bir yerde konumlanmak için çalışmaktadır.

Kitapta son yıllardaki somut veriler üzerinden ve değişik sıralama kuruluşları tarafından yapılan değerlendirme sonuçları verilerek Türkiye üniversitelerinin dünyadaki yeri ve Çukurova Üniversitesinin durumu analiz edilmekte ve değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Çukurova Üniversitesinin kuruluşundan günümüze maddî, manevî, beşerî, bilimsel kazanımları ve mevcut durumuna ilişkin veriler; ÇÜ Akademik Veri Yönetim Sistemi (WEB-AVES), Web of Science (WOS), YÖK, TÜBİ-

TAK, URAP (University Ranking by Academic Performance), FAOSTAT ve TÜİK web portallarından alınmıştır. Akademik Veri Yönetim Sistemi (AVES) verileri, zaman içinde tekrarlar ve değişimlerin olduğu bilinciyle, üniversiteye ilişkin elde başka veri olmadığı için olduğu gibi kabul edilerek üniversite potansiyeli analiz edilmiştir. Bilimsel makale ve atıflar için WOS verileri, üniversite sıralaması verileri içinse sıralama kuruluşları, özellikle de ODTÜ bünyesindeki URAP verileri kullanılmıştır.

Böylece Cumhuriyet'in ilk 10 büyük eseri arasında sayılan Çukurova Üniversitesinin dünya ve Türkiye üniversiteleri içindeki yeri ve potansiyelinin analiz edilerek geleceğe dönük stratejik planlamaların yapılmasında devlet ve üniversite yöneticileri açısından yararlı bir kılavuz oluşturulmaya çalışılmıştır. 1990'lı yılların başında Türkiye'nin en iyi üniversiteleri arasındaki Çukurova Üniversitesi fizikî altyapısı ve birikimli insan gücü ile 2022 yılı itibariyle bir araştırma üniversitesi konumundadır. Bununla birlikte Dünya Üniversiteleri arasında ilk 500 içinde olmak önemli bir hedeftir. Günümüzde sahip olduğu nitelik ve üretkenliği yüksek bilim insanları, üniversitelerin taşıyıcı dinamosunu oluşturmaktadır. Nitelikli beşerî sermayeye sahip olmak ve nitelikli bilim insanı ve öğrenci yetiştirmek belirli bir bilim kültürüne, plan ve programa bağlı olarak uzun zaman içinde zorlu bir süreçle gerçekleşmektedir. Çukurova Üniversitesinin dünyanın en iyi 500 üniversite sıralaması hedeflerine ulaşması için nicelikten çok niteliğe yönelik çalışmalara yönelmesi gerekmektedir.

Bilimsel toplantılar ve eğitim amacı ile bulunduğum 41 ülkeden edin-

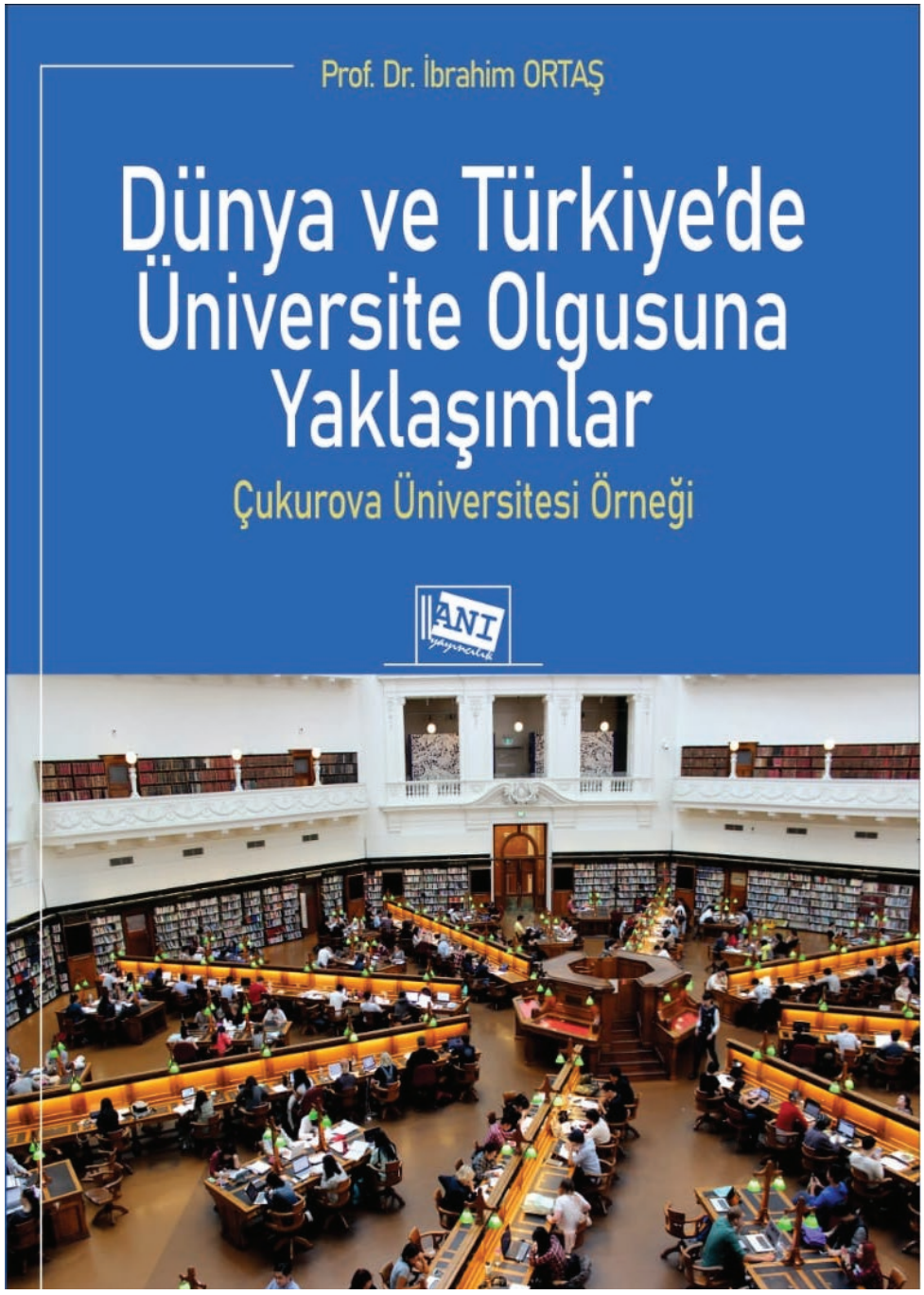

diğim bilgiler ekseninde, dünyanın bilimsel ve teknolojik gelişmişliğini sağlayan en önemli aracın, üniversitelerin nitelikli insan gücü olduğunu vurgulamak isterim. Kitapta Araştırma Üniversitesi konumunu kazanan Çukurova Üniversitesinin mevcut potansiyelini nasıl geliştirebileceği, alanında iyi araştırmacıları nasıl kadrosuna dahil edebileceği ve dünyadaki ilk 500 üniversite içinde kendisine nasıl yer bulabileceğine dair uzun ve kısa vadeli neler yapabileceğine ilişkin bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu model ve öneriler; kişisellikten ve spekülasyonlardan uzak, tamamen mevcut veriler üzerinden daha iyiye nasıl ulaşılabilir anlayışı ve duygusu ile sunulmuştur. Çukurova Üniversitesinin Türkiye ve dünyadaki yeri ile geleceğe dair yapabilecekleri ilk defa bütüncül bir çalışmaya konu olmaktadır. Kitap, umarım sadece Çukurova değil tüm üniversitelerimiz için sağlıklı bir değerlendirme ve uzun erimli bazı çıkarımlar yapılabilmesi için yararlı bir kaynak olur.

Erkeklik Mi? Babalık Mı?

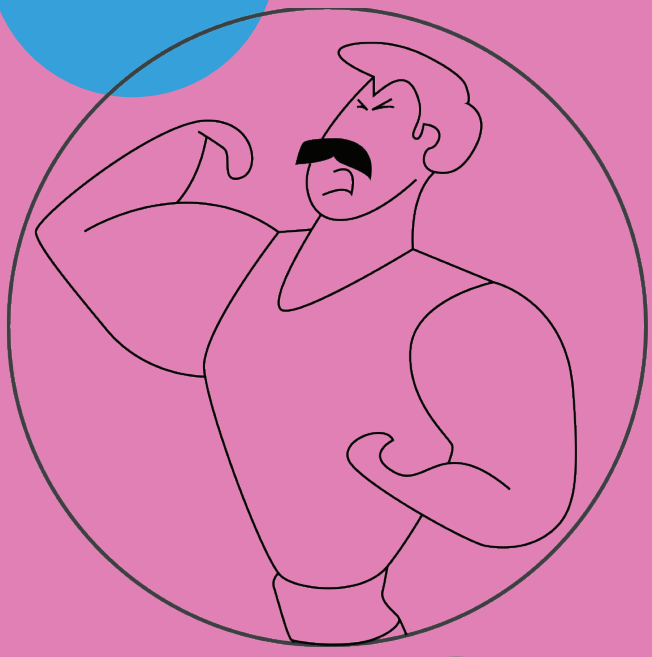

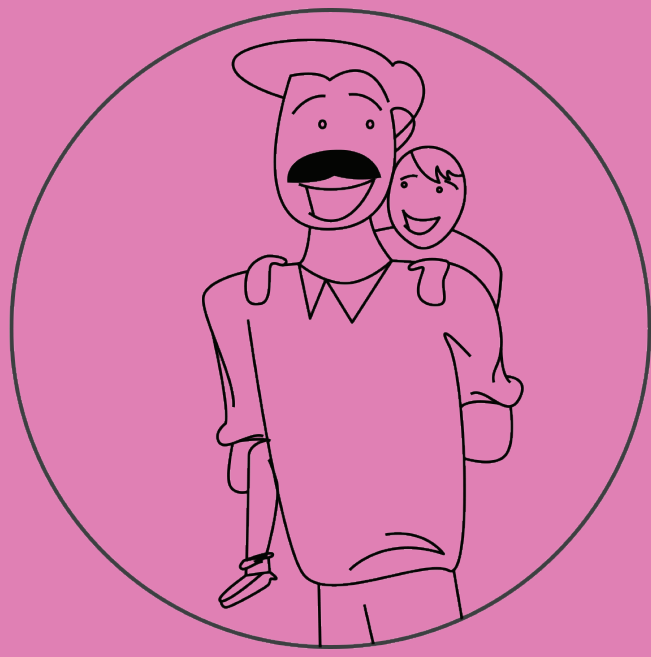

Umut Yaşar GÖÇ

Başlığa bakınca bunu nasıl ayırt edebiliriz üzerine düşünmüyor değil insan. Uzun zamandır erkeklerle şiddet ve erkeklik çalışan ve çalışmaya devam eden biri olarak erkeklik dünyasında baba olmaya atfedilen önemi fark ettikçe erkekliğin dönüşümünde babalarla babalık üzerine çalışmanın gerekliğinin önemli olduğunu düşünerek babalarla çalışmaya başladım. Bu arada sahada gördüğüm beni en ürküten şeyin erkeklerin karanlıklarını babalıkla aydınlığa çevirme çabasında olduklarını görmek oldu. Bu yazıda ki muradım bu ürküten durum üzerinde erkeklik ve babalığın birlikte düşünmek ve bunu için neler yapabiliriz üzerine olacaktır.

"Diplomalı Babalar"

Anne Çocuk Eğitim Vakfı 1993 yılında kurulduğundan bu zamana Türkiye genelinde kapsamlı eğitim programları yürütmektedir. Toplumun her kesimine eğitim desteği sunan AÇEV 1996 yılından itibaren babaların çocuklarının bakımında sorumluluk üstlenmeleri, çocukları ile demokratik bir ilişki kurarak, onların gelişimlerini etkin bir şekilde desteklemeleri için "Baba Destek Programı"nı uyguluyor. Bilimsel ve kanıtlanabilir içeriğe dayalı programı eğitim almış gönüllüler aracılığıyla sürdürmektedir. Bu çalışmalarda hedef, aile içindeki demokratik davranışların gelişmesiyle birlikte, babaların çocuklarıyla daha çok vakit geçirerek, sağlıklı bir iletişim kurabilmesine, onların ihtiyaçları konusunda bilgilenip, eşitlikçi bakış açısıyla şiddet içeren davranışlarını değiştirmesine aracılık etmek olarak tanımlanabilir.

AÇEV bu süreçte, 3-6 ve 7-11 yaş dönemi çocukları olan babaların, 10/13 hafta boyunca eğitim almasına imkan tanıyan program kapsamında bugüne kadar 60.000'den fazla babaya ulaşmıştır.

Biraz ayrıntı yapalım, Baba Destek Programında babanın çocuk bakımındaki sorumluluğunun artması, çocuk gelişimi konusunda bilgi edinmesi ve çocuğun gelişim alanlarını desteklemek için uygun davranışlar göstermesi, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi amaçlanıyor. Ayrıca babanın çocukla birlikte zaman geçirmesi ve onunla karşılıklı yakın ilişki içinde olması, aile içi her türlü şiddetin önlenmesi, babanın çocuklarının okul süreçlerini takip etmesi ve destek vermesi, babanın uygulama sonucu edindiği becerilerin bazılarını iş ve diğer toplumsal ilişkilerinde de kullanması gibi alanlarda da çalışmalar yapılıyor. Programda 3-11 yaş arası çocuk sahibi olan babalar, 13 hafta boyunca haftada bir gün, iki buçuk saat bir araya geliyor. Oturumlar kapalı gruplar şeklinde gerçekleşiyor. Grup dışından kişilerin oturumlara katılmasına müsaade edilmiyor. AÇEV tarafından yapılan araştırmalarda, Baba Destek Programının aile içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda başarılı olduğu görülmüştür. Bu eğitim sonucu babalar aldıkları katılım belgesi ile "**diplomalı babalar**" oluyorlar.

AÇEV baba destek eğitim programının gönüllü eğitimcisi olarak 2017 yılından itibaren bu sürecin bir parçası olarak çalışmaktayım. Bu dönemde 20 grup çalışması ile 300'e yakın baba ile çalışmam olmuştur. 2014 yılından itibaren de şiddet uygulayan erkeklerle çalışmaktayım. Bu süreçte 50 grup çalışması ve bireysel görüşmeler yoluyla 1000 e yakın erkeklerle mesleki çalışmam olmuştur. Bundan sonraki bölüm bu pratik deneyimin "erkekliği ve babalığı birlikte düşünmeye" hizmet etmesini umduğum bir aktarım olacaktır.

Eril kişiler baba olmadan önce "erkek" olunuyor ve bunun sonucunda kazanılan erkeklik modeli, hayatın tüm alanlarını etkilediği gibi evlenip çocuk sahibi olunmuşsa ev yaşamını ve de babalığı da doğrudan etkilediğine tanıklık etmekteyiz. Bu etkinin sebebi olarak, toplumsal cinsiyet rolleri devreye giriyor. Hem kişisel deneyimimiz hem de AÇEV'in 2015-2017 arasında yapmış olduğu "Türkiye'de Babalık Durumu" araştırmasında, toplumsal cinsiyet rollerinin, sonuçları nasıl etkilediğini çok net olarak görebiliyoruz. En çarpıcı sonuçlardan biri, babalara sorulan "Niçin çocuk sahibi oldunuz" sorusuna yüzde 92'sinin "çocukları sevdiğim için" diye cevap vermesi ancak aynı babalara "Çocuklara bakmak kimin görevidir" diye sorulduğunda yüzde 91'inin bunu, "annenin sorumluluğudur" diye cevaplaması. Bu yaklaşım, araştırmanın bakımla ilgili diğer sorularına verilen cevaplarda da karşımıza çıkıyor. Araştırmada görülüyor ki babalar çocukların bakımından ve gelişiminden kendini birincil derecede sorumlu görmüyor. Çocukla birlikte yeteri kadar zaman geçirmiyorlar. Sorumluluk aldığında, çocukla bir etkileşim kurduğunda neyi nasıl yapacağını bilemeyebiliyorlar. Bu durum karşılıklı olarak "baba ya da erkek bunları bilemez ancak anne ya da kadın bilir" yargısından besleniyor ve besliyor. Biraz ayrıntıya girelim bu nerede büyütülüyor ona bakalım. Kız çocukları büyürken çocuğa bakmak, bebekle oynamak, gelecekte anne olmak, çocuğun bakımını üstlenmek konusunda yönlendiriliyor, bu konuda pek çok deneyim ve bilgiye maruz bırakılıyor. Oysa oğlan çocukları böyle bir yönlendirmeye ve tecrübeye maruz kalmıyor. Dolayısıyla yetişkin bir erkek olup baba olduklarında hem kendini sorumlu görmüyor hem de gerekli bilgi ve beceriye sahip olamıyorlar. Bu nedenle, çocukların gelişiminin ve iyi olma halinin en iyi şekilde sağlanması ve babanın da destekleyici çevrenin temel aktörlerinden biri olması için, babalık ve erkeklik üzerine düşünmemiz, daha fazla konuşmamız ve sorgulamamız gerekiyor. Erkeklik algısının, babalığı da etkilediğini hiçbir zaman unutmamız gerekiyor.

Peki bu durum değişmez mi? Kaderimiz mi? Bu soru memleketin genel hali gidişat düşünüldüğünde karamsar olabiliyoruz ancak kendi kişisel deneyimim ve ulaşılan babalar düşünüldüğünde umut var diyebiliriz. Bu nasıl oluyor bu eğitim desteği sürecinde baba; evdeki iş bölümü, çocukla ilişki kurma tarzı, çocuğun bakım ve gelişiminde rol modeli olma ve eşle ilişkiler... gibi konularda olumlu yönde değişerek demokratik; işbirlikçi bir babaya dönüşme yolunda önemli adımlar atıyor. Ayrıca çocuğun gelişimi üzerindeki babanın etkisini öğrenmesiyle, çocuktaki ve ailedeki değişimi kabullenmesi kolaylaşıyor ve baba bunun için gayret gösteriyor. Gelişimi biraz ayrıntı yapayım, her çocuk dünyaya belirli bir kapasiteyle geliyor. Bu kapasitenin açığa çıkması, serpilip gelişmesi ilk yıllardan, hatta ilk günlerden başlayarak çocuğun yakın çevresinin ona sunduğu desteğe, uyaranlara ve iyi olma haline bağlı. Çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarında doğuştan getirdiği kapasite, yakın çevrenin sağladığı uyaranlar, deneyimler sayesinde serpilip gelişebileceği gibi, kritik dönemlerde yeterli derecede uyarana maruz kalmaz ve herhangi bir deneyim fırsatı bulmaz ise büzüşüp küçülecek ya da yok olacaktır. İlk günlerden itibaren kurulan bir göz teması, bir çıngırağın çıkardığı ses, bir nesneyi tutması ve çekmesi, biraz daha büyüdüğünde bir nesneyi bir şeyin içine koyması, farklı sesleri, kelimeleri duyması gibi büyüdükçe daha karmaşıklaşacak bir sürü deneyim, çocuk için bir gelişim fırsatıdır. İşte ilk günlerden itibaren baba da kendini sorumlu hisseder ve dahil olursa çocuğun ihtiyaç duyduğu bu gelişim, öğrenme ve deneyim fırsatları için daha destekleyici bir çevre kurulmuş olacaktır.

Bu süreçte öğrendiğim diğer bir konuda "bağ kurmak". Erkeklerle "erkeklik" konuşacaksak muhakkak onlarla bir bağ kurmak gerekiyor. Çocuklar ve onların gelişimi bu anlamda çok güçlü bir bağ oluşturuyor. Oysa sadece bilgilendirme yapılması, toplumsal cinsiyet eğitimlerinin bağ kurulmadan verilmesi (günümüzde çok kez medyada verilen bilgiler gibi) eğitimlerin daha az etkili olmasına neden oluyor diye düşünüyorum. Nasıl bağ kurulabilir? İşiyle, mesleğiyle, çocuğuyla, sağlığıyla, eşiyle...

Erkekler ve babalar olarak daha demokratik, eşitlikçi ve işbirlikçi bireyler olmak için uzun bir yol bizi bekliyor. Umut hep vardır.

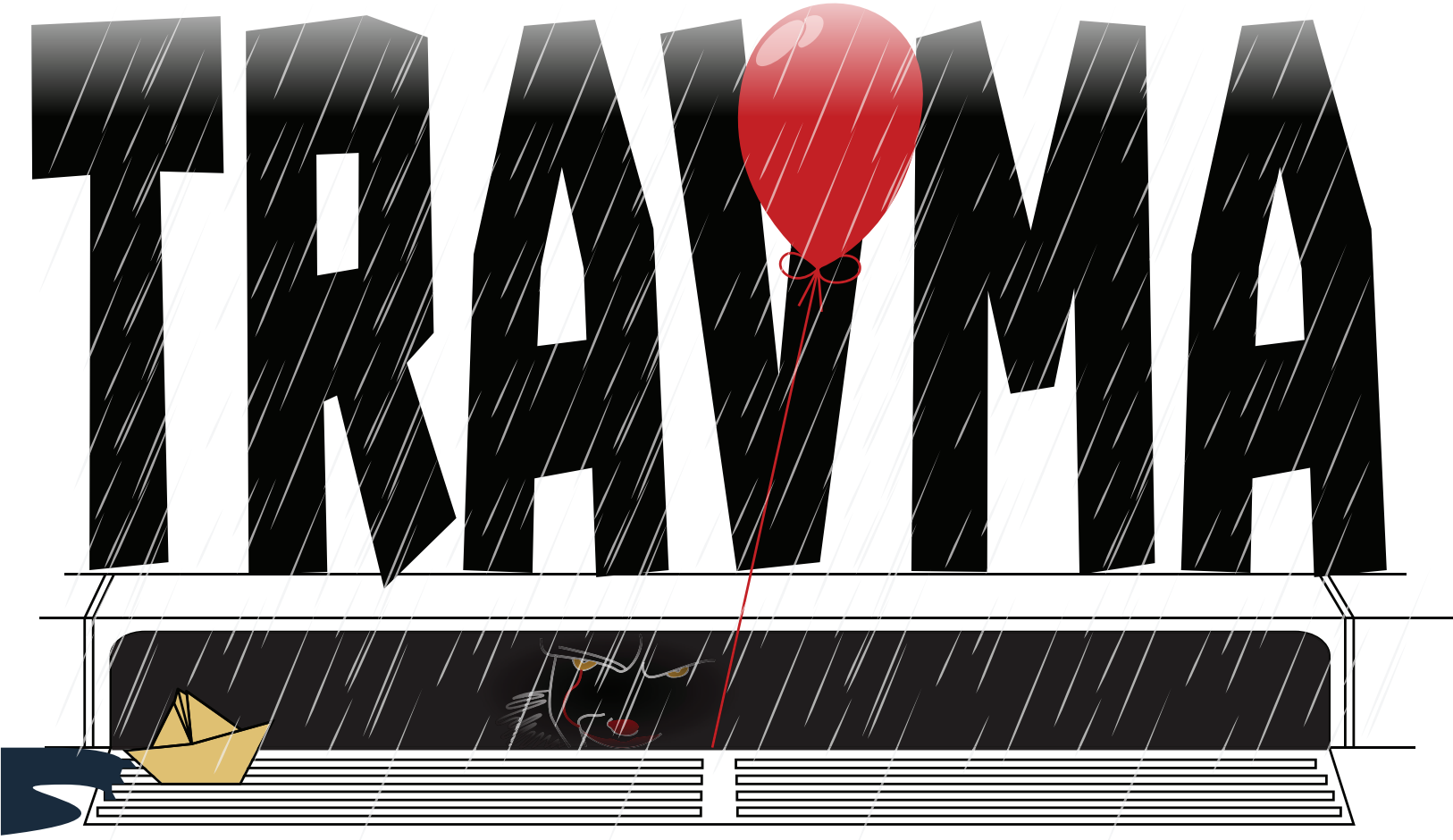

Travmaların Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri

Deniz SEVİMLİ

Tarih boyunca çokça tartışılan bir kavram olarak karşımıza çıkar travma kelimesi. Travmanın ruh sağlığı üzerine etkilerine bakmamız için önce kısaca travma kelimesinin tanımı ve içeriğine bakalım.

Travma: Türkçe sözlükte bir hekimlik terimi olarak; "dıştan mekanik bir etki sonucu oluşan ve bir organın ya da bir dokunun yapısını ya da biçimini bozan yerel yara."

Ruhbilim terimi olarak ise; "canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı." olarak tanımlanmaktadır.

Ruh sağlığı alanında geçerli kabul edilen DSM-5 kriterlerinde "Gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidi, ciddi yaralanma veya cinsel şiddete maruziyet" olarak belirtilmiştir.

Bir başka deyişle;

DSM 5'te; "doğrudan yaşanılan ya da doğrudan tanıklık edilen ya da aile bireyi ya da yakın arkadaşın başına gelen ya da mesleki olarak deneyimlenen gerçek göz korkutucu bir biçimde ölümle ya da ağır yaralanmayla karşı karşıya gelmiş ya da cinsel saldırıya uğramış olma' olarak ifade edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanı sistemi olan ICD'de ise; ICD-10'da 'hemen hemen herkes de yaygın sıkıntı neden olabilecek son derece tehdit edici veya katastrofik özellikte stresli bir olay veya duruma (kısa veya uzun süreli olarak) maruz kalmak' olarak belirtilirken, ICD-11'de 'aşırı derecede tehdit edici veya korkunç bir olaya maruz kalmak' olarak belirtilmektedir.

Yaşadığımız durum ve olayların etkilerini ise yine ruh sağlığı literatüründe "Travma Sonrası Stres Bozukluğu" (TSSB) olarak adlandırıyoruz.

DSM 5'te TSSB tanı kriterleri olarak; durum-olay ile ilgili uyarıcılardan kaçınmak, travmadan sonra meydana gelen duygusal ve bilişsel farklılıklar, artan uyarılma, tepkisel davranış belirtileri ve kontrol dışı bir şekilde yaşanan durumun-olayın tekrardan yenilenmesi olmak üzere

7 grupta toplanır. (APA,2013):

1. Aşağıdakilerden biriyle ya da daha fazlasıyla gerçek veya göz korkutucu biçimde ölüm, ağır yaralanma ya da cinsel saldırıya uğramış olma, doğrudan bir olay yaşamış olma, başkalarının yaşadığı olaylara tanık olma, bir yakının veya arkadaşının başına bu olayların geldiğini öğrenme veya travmatik olayların rahatsız edici ayrıntılarıyla yineleyici biçimde ya da aşırı bir düzeyde karşı karşıya kalma.

2. Aşağıdaki istem dışı ve girici nitelikteki belirtilerden en az biri:

Yineleyici, istem dışı gelen ve sıkıntı yaratan travma anıları veya çocuklarda travma temalarının yer aldığı tekrarlayıcı oyunlar,

Olaylar ile ilişkili tekrarlayıcı ve sıkıntı veren rüyalar,

Kişinin travmatik olayları yeniden yaşıyormuş hissine kapılması veya davranması gibi dissosiyatif tepkiler (geçmişe dönüş, flashback),

Çocuklarda oynanan oyunlarda travmanın yeniden canlandırılması,

Travmatik olayları simgeleyen ve çağrıştıran uyaranlarla karşılaşınca yoğun veya uzun süreli ruhsal sıkıntı yaşama.

3. Aşağıdaki kaçınma belirtilerinden en az 1'i:

Olayları simgeleyen, çağrıştıran içsel uyaranlardan (düşünce, duygu, anı) kaçınma.

Olayları simgeleyen, çağrıştıran dışsal uyaranlardan (insanlar, yerler, nesneler, durumlar) kaçınma.

4. Aşağıda verilen bilişler ve duygu durumdaki olumsuz değişimlerden en az ikisi:

Travmatik olayların önemli bir bölümünü hatırlayamama,

Kendisi, başkaları ve dünya ile ilgili abartılı ve tekrarlayıcı olumsuz inançlar veya beklentiler,

Olaylar için abartılı ve tekrarlayıcı şekilde kendini veya başkalarını suçlama,

Yineleyici olumsuz duygusal durum veya 7 yaşından küçük çocuklarda sıkça olumsuz duygular yaşanması,

Önemli aktivitelere duyulan ilgide ya da katılımda belirgin bir ilgi azalması,

Başkalarından kopma veya yabancılaşma duyguları veya 7 yaşından küçük çocuklarda sosyal içe çekilme,

Sürekli bir biçimde olumlu duygular yaşayamamak.

5. Aşağıda verilen uyarılma ve tepki gösterme biçimlerindeki değişimlerden en az 2'si:

•Saldırganlık, öfke patlamaları, kızgınlık,

•Sakınmaksızın davranma veya kendine zarar verici davranışlarda bulunma,

•Her an tetikte olma,

•Abartılı irkilme tepkisi gösterme,

•Konsantrasyon sorunları,

•Uyku bozukluğu.

6. Belirtiler travmatik olaydan sonra başlamıştır veya kötüleşmiştir ve 1 aydan daha uzun süreyle görülmektedir.

7. 7 yaşından küçük çocuklarda tanı için 1,2,5,6 ölçütleri karşılanmalıdır. 3 ve 4 kategorisinin herhangi birinde yalnızca 1 belirtinin karşılanması yeterlidir.

Travma sonrası erken dönemde olağan ruhsal tepkiler

Fiziksel

Yerinde duramama, sinirlilik, tahammülsüzlük, acıkma ve tatlı, kahve, sigara ya da alkol içmek için yoğun aş erme, çarpıntı, nefes darlığı, hızlı ve yüzeyel solunum, baş dönmesi gibi belirtiler, hazımsızlık, bulantı, kabızlık, ishal mide bağırsak sorunları, uyku bozukluğu, yorgunluk, bitkinlik, kas gerginliği veya ağrı, baş ağrısı gibi genel bedensel belirtiler ve kronik sağlık durumlarının kötüleşmesi.

Emosyonel/duygusal - duygulanımsal

Çökkünlü, mutsuzluk, ağlamaklı olma, kaygı, korku, suçluluk, utanç, kendini suçlama, apati, duygusal donukluk, aniden aşırı endişeli olma, umutsuzluk, kontrolü kaybettiğini hissetme, panik, tahammülsüzlük, sabırsızlık, öfke, düşmanlık, kızgınlık duygu durumda oynaklık,

Bilişsel

Yanlış inanışlar, gerçekliğin kaybı, tekrarlayıcı düşünceler, endişe, durumla ilgili sürekli uğraş bellek ve konsantrasyonda bozulma, odaklanamama, karar ve sorun çözme becerisinde azalma, konfüzyon, düşünmenin yavaşlaması, bilişsel değerlendirmede bozukluklar (ya

hep ya hiç şeklinde düşünme, kendini ya da başkalarını tutarsız ve aşırı şekilde suçlama)

Davranışsal

Felaketin hatırlatıcılarından kaçınmak, kendini ve başkalarını anlamsız ve tutarsız şekilde suçlamak, uyku alışkanlıklarında değişiklikler, yeme alışkanlığında değişiklik (çok az, çok fazla ya da sağlıksız yiyecekler), alkol ve sakinleştirici ilaçlarla kendini uyuşuklaştırmak, pürdikkat halinde bulunmak, gevşeyememe, sosyal içe çekilme, kendini diğer insanlardan soyutlama, bir odaya kapatma, aile, arkadaşlar ve iş arkadaşları ile sürekli çatışmalar yaşama, öfke patlamaları, olayı hatırladığı anda o sırada yaptığı işi durdurma, çabucak ağlama, ilişkilerde aşırı kontrollü olmaya çalışma, diğer insanlara kötü davranma, dalga geçme, cinsel dürtüde değişiklikler

Manevi

Yaşamına anlam veren temel değerlerden uzaklaşma, dini inancını yitirme, değiştirme ya da aşırı dindar olma, ibadet etmeme ya da aşırı ibadet etme, politik inancında savrulma, ahlaki değerlerinde değişiklikler

*Basterzi AD(2018,s.30)

Aslında bu yazdıklarımın hepsi teorik olarak kitabi bilgiler ama önemli. Ülkemizde günlük yaşam olaylarına baktığımızda kişisel olarak değişmekle birlikte travma yaratan olaylarla sıkça karşılaşmaktayız. Bunlardan genel olarak dünyayı etkileyen Covid-19 Pandemisi önemli bir yer tutuyor. Bunun dışında doğa olaylarının yarattığı yıkımlar, toplumsal olarak etkilendiğimiz yaşam olayları ve hatta ekonomik sistemin getirdiği (zamlar, doların yükselmesi, ev kiralarının artması vb.) bazı durumlar ruhsal olarak her bireyde derecesi farklı olsa da bir etki bırakmaktadır.

Tüm bu yazılanlar ışığında kendi yaşamsal deneyimlerimizi gözden geçirdiğimizde yaşamımızın herhangi bir döneminde mutlaka travmatik bir olaya maruz kaldığımızı ya da bu tür olaylara maruz kalanları dinleyip etkilendiğimizi söylersek yanıltıcı olmaz.

Sanırım aşağıdaki alıntı ile durumu özetleyebiliriz.

"Travmayı zihninizden ağartmanızı beklemek gerçekçi değildir. Tedaviyi yapmanıza yardımcı olabilecek şey, deneyimle, hatıralarla nasıl başa çıkacağınızı ve günümüzde nasıl yaşayacağınızı öğrenmektir." Lisa-Lewis

Kaynaklar:

Akcan G., (2018). Travmanın Psikolojik Bileşenleri-Post Travmatik Stres Bozukluğu. Turaz Akademi. 47-52.

APA (2013). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM 5). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington. Çeviren E. Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

BARAY, N., BAŞTERZİ, A. D., OĞLAĞU, Z., ŞAHİN, Z. K., & YILMAZ, B. Hukuk ve Psiko-Sosyal Destek.

Basterzi AD (2018) Kitlesel travmalar sonrası akut dönemde ilk ruhsal değerlendirme ve müdahale Psikiyatride Güncel 8(1); 24-36.

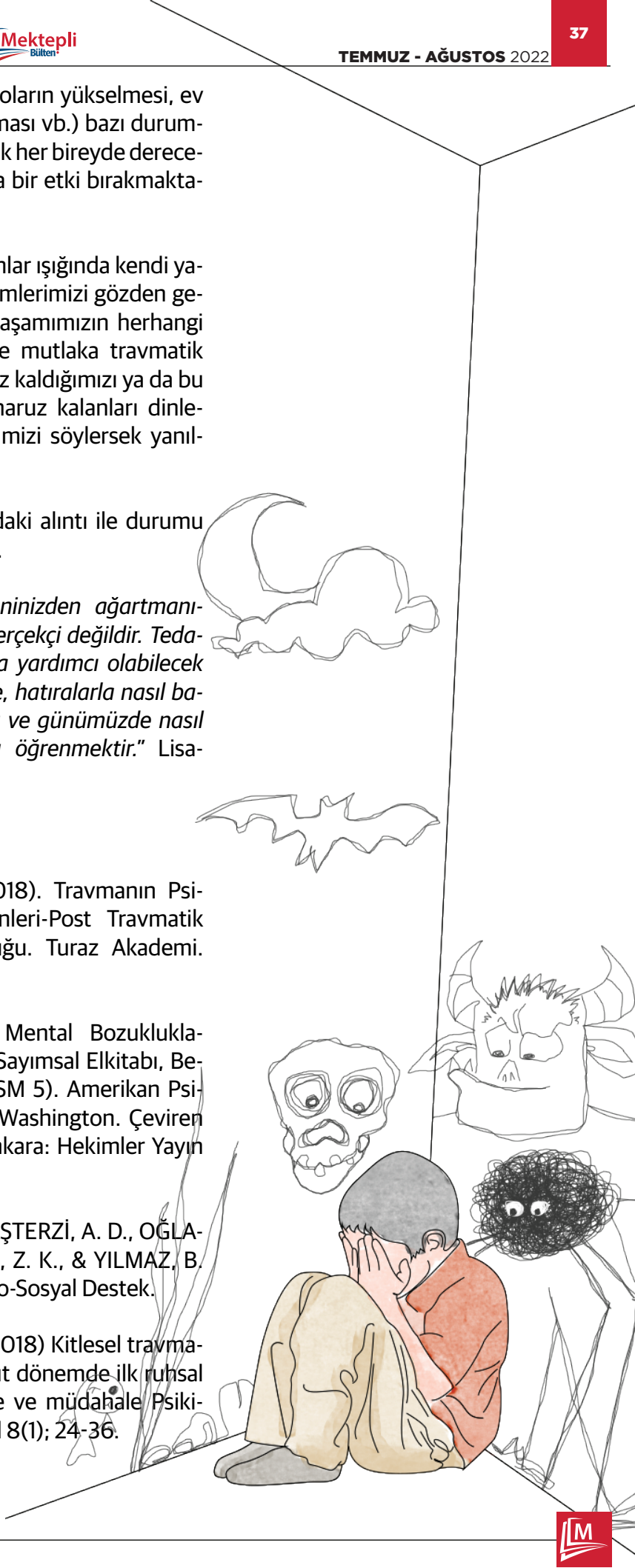

Sosyolog Hayriye Erbaş ile Söyleşi

Söy Le Şi

TEBEŞİR BÜLTEN: **Merhaba Hayriye Hanım, bize vakit ayırdığınız için size Mektepli Gazete adına teşekkür ederim.**

Kısaca sizi tanıtacak olsak ilgi alanları arasında toplumsal sınıf, göç, gelişme ve azgelişme, gıda, teknoloji ve toplumsal değişme konuları yer alan ve bu alanda araştırmalar yapıp kitap yazan, doktora tezini de sınıf ve kültür üzerine yapan bir bilim kadınımız diyebilir miyiz?

Hayriye Erbaş: Öncelikle söyleşi için teşekkür ediyorum.

Çalışmalarıma ilişkin değerlendirmeniz için tanımlamanız yerinde olmuş ancak sosyoloji anlayışımı anlatabilmek için bazı açıklamalar yapmamın iyi olacağını düşünüyorum. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim, akademik yaşamımın başından beri daha yaşanır bir toplumun gerçekleşmesi için nasıl bir sosyoloji/sosyal bilimin gerekliliği konusu ilgi odağım oldu. Bu nedenle azgelişme, sınıf, sömürü konuları ile başlayan akademik yolculuğumda olgusal değişmelere koşut olarak ortaya çıkan yeni sorunlara yönelik çalışmalar yapıyor olsam da sosyoloji perspektifim değişmedi. Toplumda sorunlara yol açan asıl meselelerle ilişkisi açısından farklı sorunları ele alıp araştırmaya ve yazmaya çalıştım. Sizin de belirttiğiniz gibi Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yaptığım doktora tezimi sınıf yapısı ile sınıf bilinci ilişkisi E. Olin Wright'ın modeli ve kendisi tarafından yürütülen karşılaştırmalı bir proje kapsamında özellikle bir işçi kenti olan Kırıkkale ve bir hizmet/bürokrasi kenti olan Ankara karşılaştırması üzerinden gerçekleştirdim. Çalışmada sadece ekonomik, politik değil kültürün, gündelik yaşamın bilince, sınıf bilincine etkisini incelemeye ve Wright'ın modelinin bizim gibi azgelişmiş bir toplumda ne anlama geldiğini sorgulamaya çalıştım. Ancak o dönemde önemsenmeyen, dikkat çekmeyen vurgular çok sonraki yıllarda sınıf dışı kimliklerin özellikle dinsel kimliklerin çok yükseldiği bir dönemde önemli görülmeye başlandı. Bu nedenle de ne yazık ki doktora tezimle ilgili pek yayın yapamadım. Aslında Yüksek Lisans tezim de işçiler ve işe yabancılaşma üzerine. Ankara Şeker Fabrikası'nda gerçekleştirdiğim araştırmaya dayanan bu çalışmada işe yabancılaşmaya yol açan etmenleri incelemeye çalıştım.

Sonraki dönemlerde yapısal ve sınıfsal temel üzerinden çalışmalarımı sürdürdüm. Örneğin gıda konusunu çalışırken azgelişmişlik, sınıf ve kültür ile bağlantısını kurarak gıdanın şimdilerde "gıda krizi" olarak adlandırılan günümüze nasıl geldiğini sorgulamaya çalıştım. Bu anlamda Türkiye'nin toplumsal yapısı ve değişmesi için hem azgelişme hem de kır/köy alanında mevcut çalışmalar doğal olarak Türkiye'de kır/köy çalışmalarına yönelmeme neden oldu. Ayrıca Bölümümüz kurucuları Behice Boran ve Niyazi Berkesin de bu alandaki çalışmalarının da bu yönelişimde etkili olduğumu söyleyebilirim. Bu çalışmaları önce

"Köy Sosyolojisi", daha sonra "Kırsal Sosyoloji" ve yaklaşık son on yıldır da "Gıda ve Tarım Sosyolojisi" adı ile vermekte olduğum derslerde kullandım. "Gıda ve Tarım Sosyolojisi" adlı ders sosyoloji programlarında ilk kez yer aldı. Bu süreç içinde Türkiye'de ve dünyada yaşanan değişmelere bağlı olarak köy sorunsalından gıda sorunsalına doğru bir değişim oldu. Çünkü uygulanan makroekonomik politikalar ve tarım politikaları tarımsal üretimin azalmasına, üretilen ürünlerin geçinmeyi sağlamaması nedeni ile kente yeni göç hareketlerine neden oldu. Dolayısıyla diğer sorunların yanısıra gıda en önemli sorunlardan biri oldu. Bu değişim, dersin ve ilgi alanımın köyden gıdaya doğru kaymasında etkili oldu ve o nedenle dersin içeriğinde değişiklik yapma gereği duydum.

Dersin içeriğinde özellikle teknolojik gelişmelerin tarımda-gıdada önemli değişmelere yol açan bir konu olarak biyoteknoloji ve bunun tarım ve gıda alanındaki uygulamaları önemli yer buldu. Bu anlamda Türkiye'de sosyoloji alanında ilk yapılan çalışmalardan biri olan ve Ankara Üniversitesi BAP projesi olarak gerçekleştirdiğim ve Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü tarafından 2008 yılında yayımlanan *Türkiye'de Biyoteknoloji Ve Toplumsal Kesimler: Profesyoneller, Kentsel Tüketiciler ve Köylüler* adlı kitabımın araştırmasına 2003 yılında başladım. Bu çalışma aslında gıda güvencesi ve güvenirliği konusunun sonraki yıllarda soruna dönüşeceği düşüncesinden hareketle bu konunun önemsenmesi ve önlemler alınmasının gerekliliğinin bir ürünü olarak değerlendirilebilir.

Benzer biçimde dünyada ve ülkemizde önemli sorunlardan biri olan üniversitelerin dönüşümü sorunsalına epeyce odaklandım. Bu anlamda ortaya çıkan en önemli çalışmam İş Bankası Kültür Yayınları'ndan basılan *"Bir Cumhuriyet Çınarı: Sözlü Tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı"* adlı sözlü tarih çalışmasıdır. Türkiye'de modernleşmenin gerektirdiği bilim ve toplum anlayışı doğrultusunda görev üstlenmiş ve bu düşüncenin yaşama geçmesinde etkili olmuş bir kurum olarak, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi üzerinden Türkiye'de toplum-bilim ilişkisi ve bu ilişkinin değişmesinin akademiye nasıl yansıdığı ve akademinin toplumu nasıl etkilediği sorunsalı üzerinden toplumsal değişmeyi anlamayı hedefledim. Bu çalışma bugün Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün ve Küçük Tiyatro'nun bulunduğu Evkaf Apartmanı'nda kiralanan dört dairede 1936'da 195 öğrenciyle eğitime başlayan DTCF'nin bugüne uzanan yolculuğunu anlatıyor. Elli iki kişiyle yapılan bu sözlü tarih çalışmasında ilk mezunlardan son mezunlara, akademik kadrodan idari personele kadar, hem 30'lu yılların Türkiye'si, hem Ankara'sı, hem de DTCF'nin özgün yapısı ve bu yapının nasıl kurulduğu ve nasıl dönüştüğünün tarihi deneyimleyenler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Araştırmada ortaya çıkan tablo, o günden bugüne bilimin ve akademinin içinin nasıl boşaltıldığı ve sığlaştığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Diğer bir çalışmam emperyalizm/azgelişme konusunda oldu. Küreselleşme söyleminin etkisi ile üniversite-akademide yer bulamayan emperyalizm, kapitalizm ve sınıf sorgulaması "Gelişme ve Azgelişme Sosyolojisi" dersini de verdiğim çalışma alanlarımdandır. Bu alanda ikinci baskısı çıkan *Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler* adlı kitapta konuyla ilgili makalelerimin derlendiği kitabı hazırladım. Bu çalışmada odaklanılan konu ve ileri sürülen tez küreselleşme söyleminin çizilen tozpembe tablo yerine (çalışmada *Küçük Sevimli Dünya* adı ile de bir makale yer alıyor) dünyayı nasıl sorunlu hale getireceği düşüncesi idi.

Ayrıca ülkemizde kalkınma/gelişme konusunda çok önemli düşünürlerin olduğu ancak üniversitede derslerde bu konulara az yer verildiği ve gençlerin bu konularla ilgilenmesinin gerektiği düşüncesinden hareketle lisansüstü öğrencilerimle birlikte *"Türkiye'de Gelişme/Kalkınma Yazınından Bir Seçki"* adı ile derleme bir kitap hazırladım. Çalışmada Türkiye'de gelişme/kalkınma yazınının neden önemli olduğu ve bu alandaki kuramların değerlendirilmesinde nasıl bir yol izleneceğine ilişkin bir giriş yazısına; bu tartışma alanının nasıl başladığı bölümünü de içeren bir bölüme ve alanda önde gelen Behice Boran, Niyazi Berkes, Doğan Avcıoğlu, Korkut Boratav ve Çağlar Keyder isimlerine yer verildi. Sonuç olarak akademik yaşamımda pop kültürün tuzağına düşerek "en güncel" tartışmaları yakalama peşine düşmek yerine en temel sorunsalları araştırmayı amaç edindim. Nitekim böyle yapmanın önemli ve gerekli olduğunu aradan geçen zaman gösterdi.

Araştırma konusu seçiminde danışmanlığını yaptığım lisansüstü öğrencilerimin de benzer bir düşünce ile çalışmalar yapmasını sağlamaya çalıştım. Nitekim şimdilerde yine tarım ve gıda sorunu ile ilgili olarak köy/kır sosyolojisi alanında danışmanlığını yaptığım tezlerden oluşan bir derleme kitap üzerinde çalışıyorum. Burada şunu da belirtmem gerekiyor sanırım. Akademik yaşa-

mım boyunca verdiğim dersler için kaynak sorunu yaşanıyorsa -ki büyük oranda yaşanıyordu da- o dersler için materyal üretme çabası içinde oldum. Telif eserlerimin yanısıra özellikle 1993 yılında Türkiye'de o alanda kaynak olmadığından Margaret Poloma'nın *"Çağdaş Sosyoloji Kuramları"* ve sınıf çalışmaları konusunda da alanda önemli tartışmaları içeren *Fark/Kimlik/SINIF"* adlı derleme çeviri kitaplarım da bu çabanın ürünleri olarak değerlendirilebilir.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Toplumsal olaylarla yakından ilgileniyorsunuz. Özellikle son kitabınızın göç ve göçmenlik üzerine olduğunu düşünürsek son yıllarda ülkemizde yaşanan göçmenlik olgusunu nasıl değerlendirirsiniz?**

HAYRİYE ERBAŞ: Toplumsal olaylarla ilgilenmek sosyolog olmanın ön koşuludur zaten değilse yapılan sosyoloji dışında başka bir şeydir. Önemli olan sorunlarla neden ve nasıl ilgilendiğiniz? Diğer bir ifadeyle sosyolojiyi nasıl bir bilim olarak gördüğünüz ve bilim insanı olarak nasıl bir sorumluluk üstlendiğiniz, yani bilim etik ve bilim insanı sorumluluğu taşıyıp taşımadığınız sizin sosyoloji pratiğinizi belirler. Araştırma konunuzu seçerken bile neden seçtiğiniz ve metodolojik olarak perspektifiniz ve kullandığınız araştırma tipi ve yanıt aradığınız soruların tümü sizin sosyoloji anlayışınızla biçimlenir. Bu anlamda kendimce eleştirel/bilimsel bir sosyoloji anlayışını benimsediğimi bu nedenle de kendime özgü bir yol haritası üzerinden ilerleyerek bugüne geldiğimi söyleyebilirim. Dolayısıyla toplumsal olaylarla ilgimi temel/yapısal sorunlara yönelterek eleştirel bir bakış açısı ile tarihsel ve bütüncül açıdan ele almayı önemsiyorum. Bu da sorunları doğru anlamayı ve öngörebilmeyi beraberinde getirmeyi sağlamada önemli oluyor.

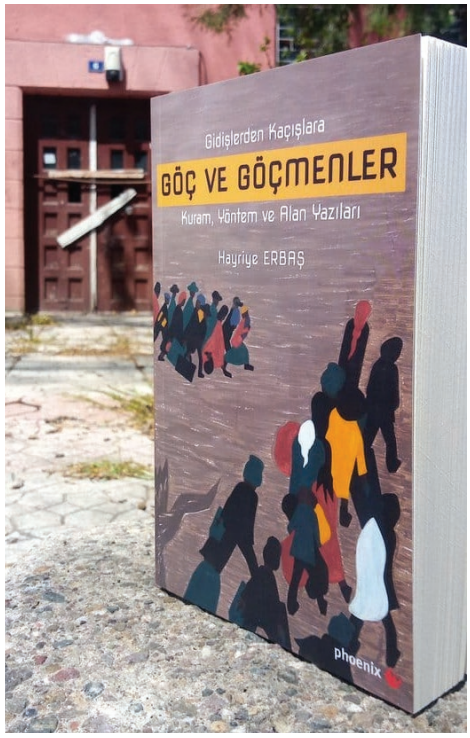

Göç konusuna ilgim yine ülkemizde ve dünyada "göç" konusu "kriz" olarak tanımlanma aşamasından çok çok öncesine 1985'lerin ortalarına kadar uzanır. O dönemde Türkiye'den İngiltere'ye özellikle Kürt hareketi ve Alevi canlanışı ile bağlantılı yoğun bir sığınmacı göçü yaşanmaktaydı. İngiltere'ye iki yıllığına araştırma izni ayarladığımda Türkiye'den İngiltere/Londra'ya gitmiş sığınmacılar üzerine doçentlik tezim için çalışmalar yaptım. 2000'li yıllar öncesinde yayın yapamasam da özellikle yurtdışında bildiriler sundum. 1998 yılında Türkiye'ye dönünce de gelişmelere dayanarak göçün önümüzdeki dönemde önemli küresel bir sorun olacağını öngörerek "Küreselleşme ve Göç" dersini açtım. Bunun da ülkemizde sosyoloji programlarında ilk olarak açılan bir ders olduğunu tahmin ediyorum.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Ülkemizde yaşayan Suriyeli Afgan, Pakistanlı göçmenleri düşünecek olursak hükümetimizin bir göç politikası var mıdır?**

HAYRİYE ERBAŞ: Bir önceki sorunuza verdiğim yanıttan da anlaşılabileceği gibi ülkemiz uluslararası göçe hem akademik hem de göç politikaları açısından hazırlıksız yakalandı. Oysa gidişat bunun hazırlığını yapmamız gerektiği konusunda ipuçları ile doluydu.

Her alanda dünyadaki mevcut uygulamaların devam etmesi durumunda ilerleyen yıllarda Türkiye'nin göç veren bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna dönüşeceğini 2001 yılındaki bir yazımda belirtmiştim. Ancak göç o tarihlerde Türkiye'nin gündeminde değildi. Bilindiği gibi göç Türkiye'nin gündemine Suriyeli göçmenlerle birlikte girdi. Türkiye'de hala iktidarda olan dönemin iktidarı tarafından önce göçmenler konusunda *"açık kapı"* uygulaması yönünde adımlar atıldı sonra göç ve göçmen politikaları konusunda düşünmeye başlandı ve sonrasında da Göç İdaresi kuruldu. İronik bir biçimde göçmenler akın akın ülkeye gelirken ülkenin göç ve göçmen politikaları hala yoktu ve bu nedenle de sonrasında *"beklenmedik"* büyük ve külfetli bir soruna dönüştü. Burada elbette kabul konusundaki bilinçli politik nedenin etkisini de unutmamak gerekir. İlk olarak *"kucaklama aşaması"* dediğim açık kapı uygulaması, sonrasında *"dışlama"* ve sonra da *"kovma"* politikasının ve bazen de sık sık politika değişiminin gündeme gelmesi aslında Türkiye'nin göç politikası konusunda başarısızlığı ve politik öngörüsüzlüğü olarak değerlendirilebilir.

Küresel düzlemde yaygınlaşan göç konusunda çözüm üretebilmek için sorunların nedenlerini doğru biçimde ortaya koymak bir anlamda çö-

züm yollarını üretebilmek anlamına da gelir. Ancak bunun yapılabilmesi için bilimsel metodoloji kullanılması gerekmektedir. Bu da ancak ve ancak dünyada ekonomik, politik, sosyal ve kültürel anlamda gerçekleşen toplumsal oluşumlarla dünyanın herhangi bir yerinde olanlar arasındaki bağın kurulmasını sağlayacak tarihsel ve bütüncül/makro bakış açısı ile olanaklıdır. Böylesi bir analizle göçün küresel düzlemde sistemsel bir sorun olduğu ve ülkeler arasında eşitsizliklere, sömürüye dayalı bir hiyerarşi var olduğu sürece günümüz dünyasının "sığınmacılar çağı" adlandırılabilecek göçler nedeni ile göçün bitmeyeceği anlaşılabilecektir. Göçmen düşmanlığı açısından da "göçmen krizi"nin neden değil sonuç olduğu; yani göçmenlerin kriz yaratmadığı tersine krizlerin göçmenleri yarattığı ve göçmenlerin aslında uygulanan politikalar ve uluslararası eşitsizlik ve sömürü ilişkileri sisteminin mağdurları olduğu gerçeği de açığa çıkartılmış olacaktır. Bu kavrayış beraberinde göçmenlere karşı "nefret söylemi" yerine gerçek nedenlere/suçlulara ve bunları ortaya çıkaran süreçlere karşı olmayı getirecektir.

Göç konusunda böylesi bir bakış açısı ile çalışmalarımı yürütme çabası içinde oldum. Çünkü salt betimleyici ve mikro ölçekte ve şu anı inceleyen çalışmalar bir anlamda pragmatik çözümlerin ötesine geçememekte. Pragmatik sorun çözme de "iyileştirme" açısından gerekli ancak bu sorunların süregitmesine engel oluşturacak "gerçek çözüm" üretmekten uzaktır. Dolayısıyla mevcut sistem içinde göçmenlerin belirli bir mekânda ve şu anki sorunlarını çözmenin, yerinden edilmenin ve yeni göçmenlerin oluşmasını engellemeyeceği düşüncesindeyim.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Ülkemizde kentleşme oranının %93 olduğunu düşünürsek köyden kente göç de ne gibi uyum zorlukları vardır?**

HAYRİYE ERBAŞ: Tüm dünyada olduğu gibi kentler giderek daha da kalabalıklaşmakta ve bu anlamda da sorunlar giderek artmaktadır. Bu artış aslında görece var olan kır ve kent arasındaki dengenin bozulması anlamına gelmektedir. Ancak bu sürecin ne türden sorunlara yol açtığını anlamak için belki önce kentin ne olduğu sorusuna ve farklı toplumlar için kentlerin özelliklerine değinmek anlamlı olacaktır.

Kent kavramının tüm zamanlar ve mekânlar için geçerli bir tanımı bulunmamaktadır. Kent kavramının tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar ile nitelendirilen dinamik bir özelliği bulunmaktadır ve farklı disiplinler tarafından farklı biçimde tanımlanmaktadır. Ancak genellikle nüfus, nüfus yoğunluğu, ekonomik faaliyet yapısı, istihdamın sektörlere göre dağılımı gibi farklı ölçütler üzerinden kent tanımı yapılmaktadır. Kente ilişkin ilk tanımlamalar genellikle köy ve kasabalardan farklı yönlerinin ortaya konulması üzerinde yapılmıştır. İnsanlık tarihi boyunca uygarlıkla ilişkilendirilen bir kavram olarak anlamlandırılan kent Latince kökenli dillerde uygarlık (civilization) kent anlamına gelen "civitas" kavramından türetilmiştir. Dolayısıyla kent ve kentleşme uygarlık, hak ve hukuk kurallarınca düzenlenmiş; diğer bir ifade ile gelişme ve demokrasi için istenen, arzulanan mekânsal yapılar olmuştur. Örneğin, Aristo tarafından kent, insanların daha iyi bir yaşam sürmek için yerleştikleri/bir araya geldikleri yer olarak tanımlanırken, Adam Smith, kentin ekonomik fonksiyonu üzerinden tanımlamaya gitmiş ve kenti zanaat fonksiyonu ile tanımlamıştır. Benzer biçimde Henry Pirenne de ticaret ve sanayinin kent yaşamının temel etmeni olduğunu vurgulamaktadır.

Tarihsel olarak toplumların değişimine koşut olarak kent yapıları da değişmektedir. Örneğin Ortaçağ kentleri "surlarla çevrili yerleşim yerleri" ya da geleneksel yöntemlerle üretimin yapıldığı yerleşim yerleri olarak tanımlanırken, sanayileşme ile birlikte kentler sınıfsal yapısının da değiştiği ve işçileşme sürecinin yaşandığı sanayi merkezleri, yani üretim merkezleri haline dönüşmüştür. Bu dönem sosyolojide toplumsal değişme kuramlarında yerini bulmuş dahası sosyolojinin doğuşuna da zemin oluşturmuştur. Örneğin Marx'ın, Tönnies'in, Durkheim'in ve Weber'in kuramları tamamen bu dönemin değerlendirmesi üzerine kuruludur. Bu dönemde kentleşme/sanayileşme/ilerleme/uygarlaşma arzulanan bir değişimdir. Ancak sürecin realitede yaşanış biçimi giderek kentleşme/sanayileşme ile ilgili sorunları doğurmuş ve bu sorunların çözümü asıl mesele olmaya başlamıştır. Olumlu beklentileri çağrıştıran modern kent düzeyine Batılı, gelişmiş ülkeler ulaşamazken azgelişmiş ülkelerde yaşanan süreç sorunlu/sanayisiz/işçileşemeyen ve kentleşemeyen kentler olgusunun oluşumunu beraberinde getirmiştir.

İşte tam da bu noktada azgelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye sorunlu/sanayisiz/işçileşemeyen kentlerin ülkesi olmuştur. Türkiye kente gelenlerin başta istihdam olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıya kaldığı ve bu sorunlarla bahşedebilmek adına stratejiler geliştiren insanların kentleri olmuştur. Bu anlamda hem sanayisiz kentte sanayi ürünü üretmeyen

hem de kırsal alanda tarımsal üretimin de nerdeyse "toplu bağ bozumu"na uğraması sonucunda ülke küreselleşme söyleminin politikalarının uygulanması doğrultusunda daha da bağımlı hale gelmiştir. Özellikle son yıllarda önce salgın, sonrasında Rusya-Ukrayna savaşı ve ek olarak da geçen Aralıktaki önemli devalüasyon en çok kent yoksullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Kentte yaşayanların çoğunluğu başta gıda olmak üzere temel haklarına erişimde sorunlar yaşamanın yanı sıra sosyal yaşama katılma konusunda yaşadıkları sıkıntılar da daha derinleşmekte ve yaşadıkları kente yabancılaşmaktadırlar. Bu anlamda kent yoksulları kente yamakta ancak kent yaşamına uygun olmayan yaşantıları ile var olmaya çalışmaktadırlar.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Gelir dağılımındaki eşitsizlikler kentlerde çok daha dikkat çekiyor.Bir yandan rezidanslar varken hemen yanında bir gecekonduya denk gelebiliyoruz. Gecekonduda yaşayan çocuklarda veya aile bireylerinde bu durum olumsuz bir etki yapar mı?**

HAYİRYE ERBAŞ: Bir toplumda gelir dağılımındaki uçurum o toplumun demokrasi düzeyini göstermede önemli bir ölçüttür. Gelir dağılımındaki uçurumun derinliği o toplumun antidemokratik olduğunu gösterir. Ancak gelir dağılımındaki uçurum gelir dağılımında yüksek pay alanların tüketim toplumunun özelliği olan tüketim/gösterişli yaşamlarının görünür olması ek sorunlar yaratabilmektedir. Bu durum toplumda iki sonuca yol açabilir. Birincisi bu eşitsizliğe tepki duyarak rahatsız olmak ve içe kapanmak, yabancılaşmak. Ki bu durum uzun yıllardır törpülenen demokratik hak arama yollarının kapatılması nedeni ile eyleme dönüşmek yerine topluma yabancılaşma ile sonuçlanabilir, sonuçlanmıştır da. İkinci sonuç ise, o yaşam tarzının örnek alınarak her ne yoldan ve pahasına olursa olsun bir şekilde öyle yaşamayı hedef edinerek "ahlaki" olmayan yolları da mubah görmek. Çocuklar için ise bu eşitsizliğin sonuçları gelecekleri açısından daha da vahimdir.

Sonuç olarak gelir dağılımındaki eşitsizlik derinleşmesi ve başta eğitim, beslenme, barınma, iş, sağlık gibi temel haklar konusunda devletin sosyal devlet olmaktan uzaklaşıp geri çekilerek "parası olanın düdüğü çaldığı" bir noktaya gelmesi insanları olumsuz yönden etkilemektedir. Bu etkilenme bireysel değil, toplumsal olarak zaten "cılız", "çeyrek" olan demokrasinin daha da gerilemesine yol açmaktadır. Bu nedenle temel hakların devletin sorumluluğunda olduğu ve bunun için de vatandaş olarak bizlere bu haklarımızı kazanma mücadelesinin sorumluluğunun düştüğü yönündeki bilincimizin gelişmesi gerekmektedir. İyi işletildiğinde/değerlendirildiğinde Kent Konseyleri bu anlamda önemli platformlar olacaktır. Özellikle geleceksiz kılınan çocuklar ve gençlere gelecek için çare yaratmak için hepimize sorumluluklar düşmektedir. COVİD-19 sonrasında Rus-Ukrayna savaşı ve en son da döviz karşısında Türk Lirasının aşırı değer kaybı zaten var olan gelir dağılımı eşitsizliğini daha da derinleştirmiştir. Bugün dünyada ne eğitimde ne istihdamda (NEET – not in education, employment or training) olan gençlerin oran açısından ülkemizin OECD ülkeleri içinde en üst sırada yer alması; yoksulluk ve açlık sınırı altında kalan nüfusun oranının %90'lara yaklaşması gelir dağılımı açısından ülkemizin giderek daha kötü bir tablo sergilediğini göstermektedir. Toplumsal eşitsizliklerin, temel hakların sorun olduğu toplumlarda demokrasinin gelişmiş olduğundan söz edilemez. Ediliyor ise de bu söylemden öteye geçemez.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Özellikle bir kadın olarak büyükşehirde yaşamanın ne gibi zorlukları vardır?**

HAYRİYE ERBAŞ: Kadın olarak büyük kentlerde yaşamanın pek çok zorluğu ve sıkıntısı bulunmaktadır. Bu zorluklar istihdamda, iş yaşamında ve sosyal yaşamda kadınların sınıfsal konumuna, eğitim düzeyine, yaşam tarzına ve yaşına göre farklılıklar göstermektedir. Öncelikle istihdamda pek çok alanda öncelik erkeklere verilirken iş yaşamında terfi ve yükselmede de yine öncelik erkeklerde oluyor. Belli meslekler kadın mesleği olarak görülürken bazı mesleklerde kadınların varlığı çok az olabilmektedir. Özellikle siyasal yaşamda kadınlar çok azdır. Sosyal yaşamda ise kadınlar için "uygun olmayan mekânlar", "uygun olmayan kıyafetler", "uygun olmayan davranışlar" giderek daha da artmaktadır. Bu anlamda büyük kentlerde kadınlar giderek daha fazla tehlike ile karşı karşıya kalabilmekte ve şiddet korkusu ve kaygısı ile sosyal yaşamdan çekilmektedir. Özellikle akşam ya da güneşin batımından sonra kadınların sokağa çıkması giderek daha "tehlikeli" olmaya başlamıştır. Farklı yaşam tarzlarına saygı yerine farklılığı yok etme ya da en iyimser olan biçimi ile yok sayma davranışları giderek artış göstermiştir. Bu sorunların bir kısmı uygulanan ekonomi politikaları ile kentlerin karmaşıklaşması ve yoksullaşmanın artması sonucunda ortaya çıkmış ve kentler pek çok suçun mekânları olmuştur. Sorunların bir kısmı ise yine son birkaç on yılda uygulanan politikalar ile etkileşim halinde olan

düşünsel/teorik alandaki gelişmeler ve söylemlerle ilişkilidir. Sınıf yerine dinsel, etnik kimliğin egemen olması ve kimlik politikasının yükselişi kadınların kentlerde giderek daha fazla sorun yaşamasına neden olmaktadır. Devletin, hukukun ve kurumların dönüşümüne bağlı olarak kurumlara özellikle de yargıya olan güvensizliğin artışı da yine özellikle kadınların kentte yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönem başkasına saygının azaldığı, bencilliğin yükseldiği ve "başkasının acısının" önemsenmediği yıllardır. Tüm bu oluşumlar özellikle de kadınlara yönelik suç ve şiddeti yaygınlaştırmıştır.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Çankaya Kent Konseyi ile ortaklaşa geliştirdiğiniz "Kentsel Vatandaşlık Bilinci Eğitimi" nde amaç nedir?**

HAYRİYE ERBAŞ: Günümüzde sanayileşme yerine hizmet sektörünün geçmesi gereken mekanlar olarak tasarlayan yeni kent anlayışları kenti üretim değil tüketim mekanı olarak görmektedir. Bu anlayış üretimi ve buna bağlı olarak istihdamı zaten sınırlı olan azgelişmiş ülkelerin kentlerini artık "sorunların geometrik artış" gösterdiği mekânlara dönüştürmüştür. Kent politikaları ve ülkede uygulanan makroekonomik politikalar kentleri yaşanmaz hale getirmiştir. Özellikle kentlerin tarihsel dokusunun bozulmasında en önemli etmenlerden biri olan kentsel dönüşüm ve buna bağlı olarak inşaat sektörü öncesinde de var olan rant ekonomisini daha da öne çıkarmış kentler adeta büyük inşaat alanlarına dönüştürülmüştür. Kentten kente farklı sorunlar olsa da tüm kentlerde ortak sorunlar da oldukça çoktur. Bu anlamda kentte yaşayan insanların yani hemşehrilerin kent haklarının bilincinde olup bu bilinçle sorunlarına sahip çıkması hem bireysel, hem kentsel hem de ülkesel kazanımlar sağlayacak ve geleceğin daha iyi kurulmasına katkı sunacaktır. Kent Konseyleri ve yapacakları tam da bu noktada önemlidir. Kent Konseyleri kent sakinlerinin daha demokratik, daha eşitlikçi ve daha yaşanır gelecek için buluşma ve güçleri birleştirerek baskı grupları oluşturma mekanizmalarıdır.

Kent Konseyi Yürütme Kurulunda geçen yıl görev almamla birlikte Kent Konseyi'nin ne olduğunu araştırıp öğrenmeye başladım. Öğrendikçe önemini kavradım. Ancak Kent Konseyi'nin varlığına rağmen katılımın azlığı dikkatimi çekti. Ayrıca yapılan çalışmaların etkin kılınması için nesnel değerlendirmenin gerekliliği açığa çıktı. Sonrasında hem yapılacak işlerin neler olabileceği ve işlerden hangisinin öncelikli olması gerektiğinin ve yapılan işlerin nesnel/bilimsel olarak değerlendirilmesinin gerekliliği noktasında Çankaya Kent Konseyi Kent Akademisi kuruluşu gerçekleşti ve kurucu başkan olarak görevlendirildim. Bu, üniversite ve Kent Konseyi buluşmasını daha etkin kılabilme ve diğer Kent Konseylerinin de benzer bir oluşuma yönelme açısından sanırım ilk örnektir. Başarılı olması bilimle toplumun buluşması ve demokrasinin gelişmesine katkı sunması açısından önemlidir.

Bilindiği üzere Kent Konseyleri merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde buluştuğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetişim mekanizmalarını kapsar ve katılım gönüllülük esasına dayanır. Kent Konseyi Türkiye'de 8 Ekim 2000 yılında 26313 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan bir Yönetmelikle işletilmeye başlanmış ve 2009 yılında 27250 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişikliklerle revizyondan geçirilerek daha sivil bir yapıya kavuşturulmuştur.

Çankaya Kent Konseyi bünyesinde Kent Akademisinin kuruluşunun gerekçesi ve amacı kentte yaşanan sorunlara duyarlı, farklı gruplara, yaşam tarzlarına saygılı ve en önemlisi birlikte üretmek, paylaşmak ve sorunlara çözüm üretmenin önemi konusunda insanların bilinçlendirilmesinin gerektiği düşüncesidir. Bu nedenle öncelikle kent vatandaşlığı kavramı ve kent vatandaş-

lığı bilinci geliştirme açısından bir platform olarak Kent Konseyinin ne olduğu ve potansiyelinin farkındalığını anlatmanın önemli olduğu düşüncesinden hareketle 20 dersten oluşan bir program oluşturuldu. Program Kent Konseyi Başkanı tarafından verilen Kent Konseyi Nedir? başlıklı ders ile başladı ve kent hakkı ya da kentsel hakların ne olduğu ile devam etti. İlk ders dışındaki diğer dersler o alanda çalışan akademisyenler tarafından verildi. Ders konuları aşağıdaki tabloda yer verilen bu program bir başlangıç olup, genişletilme ve geliştirilmeye açıktır. Örneğin, gıda hakkı ve çocuk refahı ve hakları, özel gereksinimli birey hakları, özel gereksinimli çocuk hakları gibi.

Çankaya Kent Konseyi Kent Akademisi tarafından önümüzdeki dönemde Ankara/Çankaya Üzerine Söyleşiler, Ankara/Çankaya Üzerine Paneller ve Buluşmalar, Ankara ile İlgili Sanat Edebiyat Buluşmaları, Ankara ile ilgili filmler, belgeseller üzerine söyleşiler ve geleceğin kentleri ve temel ve kentsel haklar konusunda DTCF Sosyoloji Bölümü İşbirliği ile "Kent, Çevre ve Gelecek için Açılımlar" konulu bir sempozyum planlanmaktadır.

- Kent Konseyi Nedir?
- Kentsel Eşitsizlikler ve Temel Haklar
- Kent, Hukuk ve Demokrasi
- Kent ve Çevre
- Kentsel ve Kültürel Bellek
- Kent ve Tüketici Hakları
- Kent ve Sağlık
- Kent ve Kadın
- Kent ve Çocuk
- Kent ve Gençler
- Kent ve LGBTİ+'lar
- Kent ve Yaşlılar
- Kent ve Engelliler
- Kent ve Hayvan
- Kent Estetiği
- Kent ve Sanat
- Kent ve Eğitim
- Kent, Emek ve Emek Hareketi
- Kent ve Dayanışma
- Kent ve Göçmenler

Yapılan ve planlanan tüm etkinliklerin amacı, insanlara yaşadığı kentte "bu kent bizim ve kentte en iyi şekilde yaşamak hakkımız" diyerek birlikte kentlerine ve beslenme, sağlık, eğitim gibi her türden temel haklarına sahip çıkma bilincine katkı sunabilmektir. Bu doğası, tarihi, sokakları yani tarihsel ve kültürel mirasına sahip çıkmayı da içeren bir bilinçtir. Çünkü insan yaşadığı mekânı üretme ve yeniden üretme hakkına sahiptir. Bunu başarmanın yolu ise birlikte ve yasal mekanizmaların kullanımı ile mümkündür. Kentdaşların sorunlarına ilişkin ortak arayışı ve çözüm yolu taleplerini işletebilecekleri en iyi mekanizma Kent Konseyleridir. Kent Konseylerinin yaptırım gücü olmasa dahi, ortaklaşa oluşturulan talepleri belediyelere ileterek baskı grubu oluşturmada etkileri yadsınamaz.

TEBEŞİR BÜLTEN: **Temel hak ve özgürlüklerimiz konusunda yeterince bilgi sahibi değiliz. Bu konuda özellikle dezavantajlı bölgelerde nasıl bir çalışma yapılabilir?**

HAYRİYE ERBAŞ: Bu soruya bir önceki soruya verdiğim yanıt çerçevesinde cevap verilebilir. Özellikle dezavantajlı bölgelerde Kent Konseyleri bünyesinde bölgenin sorunlarına dair çalışma grupları oluşturarak çözüm üretme konusunda girişimlerde bulunulabilir. Tek tek mahallelinin/vatandaşın katılımının yanısıra ve bölgedeki STK'ların da sürece dâhil edilerek katılımın yaygınlaştırılması taleplerin karşılanması ve sorunlara çözüm üretilmesine katkı sunabilir ve hedeflere ulaşmayı kolaylaştırabilir. Katılımın yaygınlaşması mücadelenin de "sürdürülebilirliği" açısından önem taşımaktadır. Dezavantajlı bölgelerde bölge sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik yardım/hizmet yine Kent Konseyi ve Kent Akademisi programlarına alınarak başta belediye olmak üzere destekleyici kurumlar/kişilerin çözüm için katkıda bulunmaları sağlanabilir. Ayrıca Kent Konseyi ve Kent Akademisi doğrudan gönüllü katılımcıları ile bazı hizmetleri sunmada etkili olabilir. Örneğin öğrencilere bazı dersler için ya da yetişkinlere gıda güvencesi, güvenliği konusunda kurslar açmak vb. önemli olabilir. Benzer biçimde ekonomik sorunları nedeni ile kentsel sosyal yaşama katılamayan bölge sakinleri için belli etkinlikler/geziler düzenlenebilir. Bu etkinlikler paylaşmayı, sorunlarında buluşmayı ve çözüme giden yol arayışında olmaya da katkı sunabilir. Bu anlamda Kent Konseyleri insanların birlikte daha "iyi" nasıl yaşanacağına katkı sunabilmesi bilimsellik/nesnellik ve duygudaşlık yaratıcılığı gerektirir.

Sonuç olarak mahallemizde başlayacak haklar konusunda bilinçlenme aslında ilçemiz, kentimiz, ülkemiz ve dünya düzlemlerine taşınarak yaşanır bir dünyaya kapı aralamasına katkıda bulunabilir ve bulunmalıdır da. Bu anlamda Kent Konseyleri her alandan karşılık beklemeden topluma katkı sunma çabasında olan insanların buluşma/paylaşma yeri olduğu oranda daha yaşanır bir dünyanın kurulmasına katkısı o kadar çok ve daha yaşanır dünyaya varış o kadar yakın olacaktır.

Devrimin Alfabesi, Sosyalist Küba'da Toplumcu Eğitim ve Öğretmenlik

Derya ÜNLÜ

Yazarın aynı zamanda yüksek lisans tezi olan bu çalışma Küba'nın sömürge ve yeni sömürgeci dönemlerinden devrime ve bugüne uzanan tarihi içinde öğretmenlik mesleğinin seyrine odaklanıyor. Küba toplumu ve eğitiminin -özellikle devrim sonrası- geçirdiği toplumsal dönüşümler, öğretmen mesleğine etkileri ve öğretmenliğin bu toplumsal dönüşümler üzerindeki etkileri çerçevesinde ele alıyor. Bu doğrultuda çalışmada Küba tarihi "kolonyal ve neokolonyal dönem (16.yy-1959)", "devrimin ve eğitimin yaygınlaşması (1959-1970)", "sosyalist kurumsallaşma ve perfeccionamiento (1970-1986)", düzeltme (rektifikasyon) ve özel dönem (1986-2000)", "fikirler savaşı (2000-günümüz)" başlıkları altında beş dönemde incelenmiş ve bu dönemler içerisinde hakim siyasi söylemler ve öğretmen yetiştirme sistemi ele alınmış. Asıl olarak öğretmenliğe odaklanma birlikte, konunun yerleştiği bağlamı daha iyi kavrayabilmek için Küba tarihi ve eğitim tarihiyle birlikte günümüzde Küba'da devam eden eğitim sistemi hakkında güncel veriler içeren bölümler de mevcut.

Kitapta, genel olarak günümüz neoliberal dünyasında sosyalist bir ülke olan Küba'nın farklılığına işaret ediliyor ve hakim eğitim ve öğretmenlik anlayışına bir alternatif olacağı iddia ediliyor. Bu iddiayı derinleştirecek olan örneklere kitap boyunca rastlamak mümkün. Ancak asıl olarak bu iddia, giriş kısmında ele alınan temel bir tezin etrafında şekilleniyor. Eğitim, "en iyi pratik nasıl" olur sorusuna cevap arayacağı teknik bir konu değildir. Eğitimi, toplumsal koşullardan, tarihten ve de en önemlisi "nasıl bir toplum" sorusuna vereceğiniz cevaplardan bağımsız düşünemezsiniz. Küba örneğinin seçilmesi, bu soruya verilen farklı cevapların nasıl farklı pratikler yaşattığını göstermesi açısından önemlidir. Eğitimin anlamı, içeriği, örgütlenişi ve tüm bunların politik doğası üzerinde duran bu bölümün tezini kitaptan alıntıyla şöyle ifade etmek mümkündür:

"Her sorunun çözümünü eğitime bağlayan ve "eğitim şart" cümlesiyle parodileşen liberal tezlerin aksine eğitim politik bir inşadır. Eğitimin politik bir inşa olması onun sınıf mücadeleleri içerisinde gelişip şekillendiği ve iktidar ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağı anlamına gelmektedir. Eğitim sisteminin düzenlenmesi, örgütlenmesi amaç ve içeriğinin belirlenmesi de tarafsız bir süreç değil sınıf mücadelesinin bir konusudur ve her zaman belirli bir toplumsal proje çerçevesinde şekillenir."

Yine giriş bölümünde Küba'nın alternatifi olduğu, sermayenin sınırsız tahakkümü anlamına gelen kapitalizmin neoliberal dönemindeki eğitim anlayışı ve öğretmenin bu düzende konumlandırılışı üzerinde durulmuş, dünyadan ve Türkiye'den örnekler verilmiş.

Bu dönemde, devletin sorumluluğunda olan temel kamusal hizmet-

ler piyasaya açılmış ve sermayenin inisiyatifine bırakılmıştır. Eğitim kamusal bir hak olarak değil bireysel bir olanak olarak görülürken, eğitimin amacı da sadece ekonomik ölçütler ve bireye sağladığı yarar kapsamında belirlenmiştir. Eğitimin tanımının ve içeriğinin piyasa ihtiyaçlarına yeniden göre yeniden düzenlendiği bu tabloda eğitim hakkından bahsetmek olanaksızlaşmıştır. Eğitim ve onunla ilgili hizmetlerin finansmanı konusunda devlet sorumluluğundan çekilmiş, bu sorumluluk aile ve okul yöneticilerine bırakılmıştır. Dolayısıyla böyle bir ortamda eğitime erişim, eğitimden yararlanma gibi konulardaki eşitsizlikler bireysel sorumluluk olarak görülmüş ve nedenleri tek tek öğretmenin, bireyin o konuda yeterince emek harcamadığına dayanmıştır. Kısaca eğitim tamamen bireyin sorumluluğunda ve bireyin çıkarlarına hizmet eder bir şekilde düzenlenmiştir. Böyle bir ortamda, öğretmen eğitim sistemindeki tüm başarısızlıkların ve krizlerin sorumlusu haline gelmiş, toplumsal işlev ve sorumluluğunu kaybetmiş, belli becerilerin kazandırılacağı (ki günümüzde artık beceri kazandırmak bile değil sadece sınava hazırlamakla sınırlandırılmış) öğretim yöntemlerine hâkim olması beklenen bir teknisyene dönüşmüştür.

Küba'nın ise en belirgin özelliği toplumsal yaşamı düzenleyen, tüm kurumlarıyla bir bütünlüğe ve yaşamın her alanında örgütlü ve söz sahibi bir halka sahip olması. Küba'nın bize söylediği eğitimin de işte bu bütünlük ve örgütlülük içerisinde ele alınması gerektiğidir. Küba kamusal eğitimin mümkün olduğunu ve bunun yalnızca ücretsiz olarak ona ulaşmaktan ibaret olmadığını gösteriyor. Eğitim hakkı, bireyin diğer temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da içerirken ona okul sistemi dışında da öğrenme, kendini geliştirme olanakları sunan Küba, eğitim ve öğrenme olanaklarının herkese, her yaşta açık olabileceğini gösteriyor. Küba, öğretmenlerin yalnızca içerik aktarmaktan ziyade okulda, mahallede, karar alma süreçlerinde mesleğinin bir öznesi olabileceğini gösteriyor.

Bu çerçevede, öğretmenden hem kendi konu alanına hâkim olarak özgüvenli bir şekilde sınıf içerisinde derslerini sürdürmesi, yalnızca okulla sınırlı kalmayarak okulun içinde bulunduğu toplumu tanıması ve bölgesinde toplumsal etkinliklere katılması hem de bilimsel araştırmalar yapma becerisi kazanarak hem bölgenin hem de ülkenin eğitimle ilgili ihtiyaçlarına bilimsel yanıtlar üretmesi bekleniyor. Küba'da öğretmen, neoliberal dünyanın itaatkâr teknisyeninin aksine, toplumsal sorumluluklarıyla anılan, ülkenin eğitim politikalarında söz sahibi olan saygın bir öznedir.

Kitap 2021 yılının Şubat ayında yani pandemi sürecinde ve bu sürecin eğitim üzerindeki etkilerini en yoğun hissettiğimiz bir dönemde yayınlandı. Pandemiyle birlikte kapitalist sistem içerisindeki eğitim sorunları çarpıcı bir biçimde tekrar kendisini gösterdi. Ülkemizde de kamusal eğitim kavramından ne kadar uzaklaştığımızın bir işareti oldu. O kadar ki, eğitimin okulların kapatılarak uzaktan eğitim uygulamasına geçildiği ilk gün yaşanan yoğunluk nedeniyle online programın kesintiye uğraması, çoğu öğrencinin derslere giriş yapamaması karşısında, görevdeki Milli Eğitim Bakanı "halkımızın eğitime olan yoğun ilgisi mutlu etti" gibi adeta alay edercesine bir açıklama yapabilmiştir. Küba, insan için, insanca bir eğitim için kamusal eğitime ne kadar ihtiyacımız olduğunu hatırlatması açısından bugün daha da değerli. Kamusal eğitimden yalnızca ücretsiz olarak eğitime erişmeyi kastetmiyorum. Herkesin eşitçe eğitim sürecinden yararlandığı, öğrenme olanaklarının herkese eşitçe açıldığı, eğitimi etkileyecek, eğitimle ilişkilenebilecek her özne ve kurumun birlikte bir bütünlük içinde hareket edebildiği, eğitimin bir "fırsat", "olanak" ya da "ayrıcalık" değil bir "hak" olarak görüldüğü bir sistemden bahsediyorum. Bu bağlamda, yine kitaptan bir alıntıyla bitirmek istiyorum:

"Küba, başardıklarıyla, sahip olduğu değerlerle ve her fırsatta bu değerleri hatırlatmasıyla yaşamakta olduğumuz barbarlığa karşı insanlığın kazanmasının mümkün olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte insanın özgürleşmesini sağlayacak, ilerici değerler doğrultusunda düzenlenen ve temel bir hak olarak sunulması için mücadele edenlere çok temel bir ders veriyor: Eğitim sisteminin herhangi bir alanıyla sınırlı kalacak tekil reformlar değil, toplumsal alanın bütününü böylesi bir eğitim modelinin yerleşmesine olanak sağlayacak şekilde dönüştürmek gerekiyor. Eğitimde Küba örneğinin gösterdiği budur, dolayısıyla temel bir hak olarak eğitim için verilecek mücadeleyi sosyalist bir düzenin kurulması için verilecek mücadeleden ayrı düşünmemiz olanaksız. Bu mücadele ise ancak sosyalizm hedefine kilitlenmiş siyasi bir iradenin varlığıyla mümkün olabilecektir. Bu kitabın söz konusu zorunluluğa ve bu zorunluluğun yaratacağı tarihsel olanakların sağladığı umuda bir katkı olması dileğiyle..."

Neoliberal Yaşam Kuşatmasındaki Kent Kültürünün Estetik Vatandaşlık Yoksunluğu

Dr. Mustafa KARAAĞAÇLI

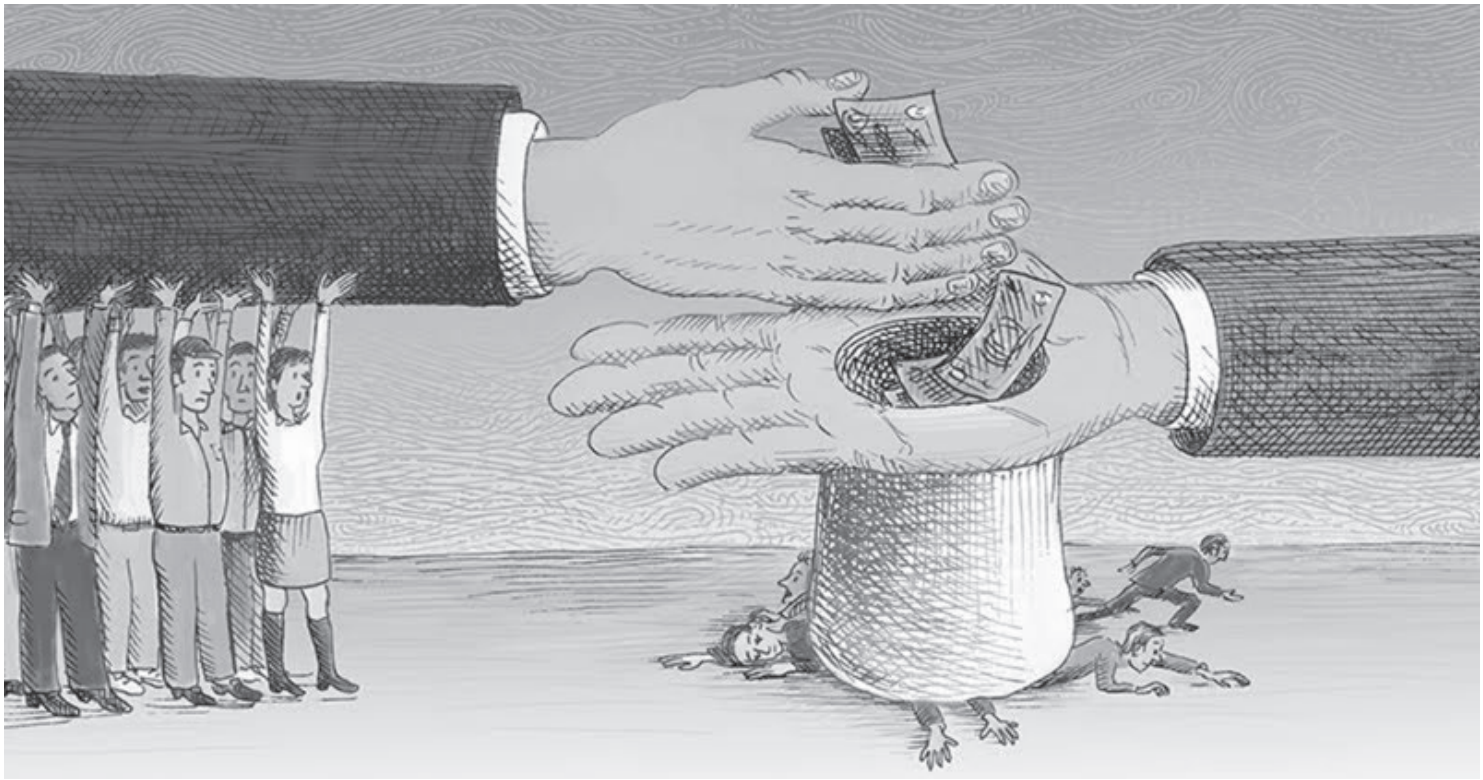

Bu çalışmada "Neoliberal Yaşam Kuşatmasındaki Kent Kültürünün Estetik Vatandaşlık Yoksunluğu" konusu ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı: Estetik Vatandaşlık konusuna duyarlı bir bakışla dikkat çekmektir. Betimsel türde literatüre dayalı veriler ışığında gerçekleştirilen çalışmanın somut bulguları ilgili yasal metinlere dayalı oluşturulurken; ilgili yorumlar ise yazarın postpozitivist görüş ve gözlemlerine dayalı olarak ortaya konulmuştur.

Çalışmanın sistematik raporu; (1)Giriş, (2)Estetik Dünyası, (3)Estetik Algı, (4)Estetik Algıda Altın Oran, (5)Kent Kültüründe Estetik Vatandaşlık, (6)Kent Kültürünün Değişim Boyutları, (7)Neoliberal Politik Tercihlerdeki Estetik Vatandaşlık Yoksunluğu, (8)Sonuçlar, (9)Öneriler ve (10)Yargı ve Tartışma alt başlıklarında hazırlanmıştır.

2.Estetik Dünyası

Estetik, sanat felsefesinde eserlerin yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Çünkü, sanat felsefesi güzel, çirkin, yüce, zarif, duyusal zevk, çekici, duyarlı düşünme, ironik, hareketli, etkileyici, dengeli, çok huzurlu, yumuşak, atmosferik, sert ve hatırlatıcı ve uyumlu eylemlerinin yansımasıdır (Karaağaçlı, 2021-1:58).

Estetik kavramı daha yaygın şu anlamlarda kullanılmaktadır:

•Estetik, güzeli aramaktır.

•Estetik, güzelliğin oluşturulması ve değerlendirilmesidir.

•Estetik, duygu ve beğeninin yargılanmasıdır.

•Estetik, duyusal ve duygusal değerlerin beğenisidir.

•Estetik, güzel duyu, sanatla, güzellikle ve zevkle ilgilenen felsefe dalıdır.

•Estetik, sanatsal yaratıcılığın, sanatta ve yaşamda güzel ve güzellik denen kavramın bilimi, güzeli arama ve değerlendirmedir.

3.Estetik Algı

Estetik ile ilgili yukarı satırlar bütünsel olarak değerlendirildiğinde estetik kavramının kullanıcıların daha çok "güzel ve beğeni" yönüne odaklandıkları görülür. Oysa estetik kavramı sadece güzel ve güzele beğeni anlamında değil; "duymak ve algılamak" anlamını da vermektedir. Bu

nedenle estetik, duygu ve beğeninin yargılanmasıdır. Duygu ve beğeninin yargılanıp bir karara varılması için de önce ilgili birim, eser, olgu ve olayın algılanması gerekir.

Çünkü;

Duyusal ve duygusal algılamalar sonucu estetik bağlamlı değerler ortaya çıkar.

Güzelin değer ve yargısına önce algılanan bilgi ve tutumlarla ulaşılır.

Estetik algı, izlenen ve görülen birimin, olgu ve olayın izleyen bireyde yarattığı hazzı kendisinin fark etme becerisinin gelişmesidir.

Estetiğin ürün ve sanatı anlama ile ilgili olması da ilgili birimi, olgu ve olayı izleyen bireyin zihinsel canlandırdığı etkisidir (Bolay,1999:143).

4.Estetik Algıda Altın Oran

Altın oran, matematikte iki miktardan büyük olanın küçüğe oranı, miktarların toplamının miktarların büyük olanına oranı ile aynı ise altın orandır. Altın oran aynı zamanda antik çağdan bu yana sanat ve mimaride en iyi uyum ve oranları veren düzen bağıntısı olarak kabul edilmektedir.

Altın oran için doğadaki dengeler ve doğadaki uyumlu renk, yapı ve habitif sistemi en güzel örnek alanlarıdır. Bu bulguyu somutlaştırmak adına da çiçeklerin yapraklarındaki oranlar, kar kristalleri ve yağmur damlaları örneklendirilebilir.

İnsan vücudunun bir parçası olan kolları dirsek iki bölüme ayırır. Bu iki bölüm, büyük üst bölüm ve küçük alt bölümdür. Kolun üst bölümünün alt bölüme oranı vereceği gibi, kolun tamamının üst bölüme oranı da yine altın oranı verir

Ayçiçeğinin merkezinden dışarıya doğru sağdan sola ve soldan sağa doğru tane sayılarının birbirine oranı da altın oranı verir.

Papatya çiçeğinde de ayçiçeğinde olduğu gibi bir altın oran vardır.

Yukarıda altın oranla ilgili verilen örnekler aynı zamanda radyal dengeye örnek oluşturur. Çünkü, radyal denge tasarımında merkezi ve güçlü bir odak noktası vardır (Lauer and Pentak, 1995: 90). Saatlerin görüntüleri ve papatyalar radyal dengeye tipik birer örnektir.

5.Kent Kültüründe Estetik Vatandaşlık

Kent ile bütünleşen, kendisini kente ait hisseden kişide estetik vatandaşlık duygusu da başlamış olur. Yaşadığı kente ait sorunlara farkındalık duygusu ile yaklaşır. Sorunlara karşı çözüm üretici bir rol üstlenmiş olur. Kentte yaşayan bireyin, kente karşı sorumluluk hissetmesi ve kendini yaşadığı mekânın bir parçası olarak görmesi, pratikte davranışlarına yansır ve birey kentlilik bilincine ulaşmış olur. Kent kültürünü meydana getiren unsurların, kentte yaşayan bireyler tarafından sahiplenilmesi ve benimsenmesi, kentlilik bilincine ulaşan bireylerin davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çünkü, kent kültürü bir anda oluşmaz. Kent kültürünü oluşturmada aşağıda olduğu gibi sıralanan birey, yaşam tarzı, durum ve zaman değişkenleri işlev gösterir.

Birey Değişkeni --- Yaşam Paratikleri --- Durum --- Zaman

Kent kültüründe durum ve zaman değişkenlerinden en çok etkilenen ve etkileyen değişkenler ise birey ve bireylerin yaşam tarzlarıdır.

Kent kültüründe bireylerin estetik vatandaşlık adına göstermeleri gereken yaşam pratikleri şu özelliklerle ilgili bulunmaktadır:

•Kent yaşamına duyarlıdır.

•Park, bahçe ve yeşil alanlardaki kent mobilyalarını bilinçli kullanır.

•Önyargılardan uzaktır.

•İnsanlara daha özenli düşünceli davranır.

•Kent hayatıyla ilgili farklı görüşlere saygılıdır.

•Evrensel değer yargılarına sahiptir.

•Özgür irade gösterme becerisini gösterir.

•Görev ve sorumluluk bilinciyle ya-

şar.

•Kent yaşamını anlamlı ve değerli kılar.

•Kentsel demokrasinin yerleşmesine, gelişmesine ve işleyişine katkıda bulur.

Estetik vatandaşlık içinde bulunulan kentin yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkili olduğundan aşağıda kent kültürünün değişim boyutlarına yer verilmektedir.

6.Kent Kültürünün Değişim Boyutları

Kent kültürünün değişim boyutları şekilde olduğu gibidir.

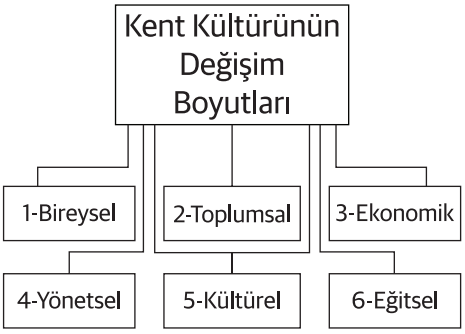

Şekil kent kültürünün değişim boyutlarının bireysel, toplumsal, ekonomik, yönetsel, kültürel ve eğitsel yönlü olduğunu gösterirken, anılan boyutlar ana çizgilerle aşağıda tanıtılmaktadır:

6.1.Bireysel: Kent kültüründe bireysel hak ve sorumluluklar değişiyor. Bireysel bilgi edinme, demokratik hakları kullanma, serbestçe görüşlerini yazılı ve sözlü ifade etme önem kazanıyor.

6.2.Toplumsal: Sivil toplum grupları yaygınlaşıyor. STK (Sivil Toplum Kuruluşları) olarak anılan gruplar gerek yerel gerekse ulusal ve evrensel düzeyde yönetimlere demokratik baskı ve işlevsel öneriler-le katılıyor. Neoliberal eko-politik yönetimlerin anlayışın sosyal bağlamında dinsel simgeleri kullanma ve bundan yararlanma vardır.

6.3.Ekonomik: Serbest piyasa ekonomisi adlı Neoliberal ekonomik yapılar da tıpkı kapitalizm gibi serbest piyasa ekonomisini savunuyor. Anılan istemde fiyat ayarlamaları devlet kurumları tarafından değil özel sektör tarafından yapılıyor. Çünkü, Neoliberalizm, üretimde, sanayide ve ticarette serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını eko-politik siyasal tercih olarak benimsiyor. Neoliberal eko-politik yönetimlerin anlayışları emeksiz rantlar, karşılıksız soyut parasal kaynak artışları ve üretimsiz betona dayalı gelirler oluyor.

6.4.Yönetsel: İdari ve siyasi iki yönü olan e-Devlet vatandaşlara devlet tarafından verilen hizmetlerin elektronik ortamda sunulmasıdır. e-Devlet, hizmetlerinin vatandaşa en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlayan dijital kamusal yapıdır. e-Devlet'in, idari boyutu kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetim birimlerin kamusal nitelikteki bilgi ve hizmetleri bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak vatandaşlara ve kamu yönetiminin diğer paydaşlarına sunmasıdır.

e-Devlet'in, siyasi boyutu ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetiminde katılımı ve şeffaflığı, yönetimin ve denetimin hesap verilebilirliğidir.

e-Devlet kavramı birçok kaynakta cümle içinde kasıtlı olarak ilk "e" harfi küçük, "d" harfi ise büyük olarak "e-Devlet" şeklinde yazılmaktadır. E harfinin küçük yazılması, e'nin simgelediği elektronik sözcüğü ile ifade edilen teknolojilerin sadece bir araç olduğunu anlatır. Büyük harfle yazılan "D" harfi ise asıl amacı, yani devlet idaresinin gerek örgüt gerek zihniyet anlamında dönüşümünü simgeliyor.

Elektronik olarak sunulan kamu hizmetleri, e-devletin kullanım alanları günlük yaşam, uzaktan yönetim ve politik katılım olarak işlev gösteriyor. e-Devletin bilgi verme hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşlarının tek taraflı bilgi vermesine yönelik hizmetlerdir. e-Devletin tek yönlü iletişim hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşları ile tek yönlü bir iletişim sağlamayı yani matbu formaların doldurulması, e-dilekçe ve başvuru formları iletme gibi hizmetlerdir. e-Devletin çift yönlü iletişim hizmetleri kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurup ilgili konularda görüşmeyi, çevrim içi soru sorup cevap alabilmeyi kapsıyor.

Çevrim içi hizmetler ise, aynı anda, aynı yerde olması gereken işlemlerin elektronik sistemler yardımıyla aynı anda ancak farklı yerlerde bulunan insanların, kurumların ve kuruluşların aynı şeyi bir şekilde paylaşmalarını yani kamu ihalelerine katılım, ücretlerin ve fiyatların, cezaların ödenmesi türünden hizmetleri kapsıyor.

6.5.Kültürel: Kent kültürü, kent yaşamının fizik mekan boyutuyla bünyesinde yaşayan insanlar tarafından oluşturulur.

Kent yaşamının oluşmasında, kültür olgusu önemli ve değerli bir yer tuttuğundan aşağıda, kültür, kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme kavramları üzerinde durulmaktadır:

Kültür: Her tür yaşantılar ve değerler bütünüdür. Kültür bir toplumun

ve milletin özüdür. Milleti millet yapan maddi ve manevi değerlerdir.

Kültürleme: Kültürel değerlerin bireylere doğumdan ölüme dek aktarılmasıdır. Formal ve informal eğitimi kapsar. Kültürleme, toplumun, kendi kültürel değerlerini ve özelliklerini yeni kuşaklara sosyal etkinlikler ve yaşamlar yoluyla aktarmasıdır.

Kültürleme;

•Bireyleri bir tür kalıba sokma sürecidir.

•Bireylerin başkalarının olumlu ya da olumsuz davranışlarını model alarak bilgi, beceri ve tutumlar sergilemesidir.

•Kültürleme süreci bireylere kişilik yapısı kazandırır.

•Kültürleme, kendiliğinden, rastgele ve bireysel öğrenmeleri kapsar.

•Kültürleme,bireyleri toplumsallaştırma ve eğitme sürecidir.

•Kültürleme ile; bireyleri etkileme, sindirme, tohumlama, kalıba sokma, kültürel birlik ve beraberliği sağlama, ve sosyalleştirme yapılır.

Kültürlenme: Farklı kültür ve alt kültürlerin bir araya gelerek yeni bir benzersiz bir kültür oluşturmadır. Kültürlenme, eş deyişle, yepyeni bir birleşimle oluşur.

Kültürlenme, Kültürler arasında etkileşim sonucunda gerçekleşir. Farklı toplumlardan gelen bireylerin ve grupların buluşması ve etkileşim içinde olmalarıyla gerçekleşir.

Bir bireyin ya da grubun kendi kültüründe bulunmayan yepyeni bir birleşime varmasıyla kültürlenme gerçekleşir

Örneğin; Köyden büyük kente göç eden bireylerin, kendi bölgesine özgü kültürel öğeleriyle kentte karşılaştığı yeni kültürel öğeleri birleştirmesidir.

Kültürleşme: Başka kültürlerden gelen insan gruplarının yeni bir kültüre girmesi ve etkileşmesiyle her ikisinin de değişmesidir.

Kültürleşme, farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir.

•Kültürleşme, toplumsal, ekonomik, düşünsel gelişmelerin etkileşimiyle gerçekleşir.

•Kültürleşme kültürel taraflar ve değerler değişir.

•Kültürleşme, farklı kültürlerin karşılıklı kültür alış-verişidir.

•Kültürleşme süreci sonunda kültürel yapılar değişir.

Örneğin; Fast food diye anılan hızlı ve ayak üstü (!) beslenmenin Türk kültürüne girmesi; batıda ise döner, lahmacun ve baklava yemek kültürünün yaygınlaşmasıdır.

İki farklı ülke insanın zamanla birbirini etkilemesidir. Avrupa birliğine üye ülkelerin kültürel etkileşime girmesidir (Karaağaçlı, 2019:79-81).

Kent kültürü içinde sosyal ilişkilerin olduğu yapıdır. Sosyal yapı içinde kurumlar, kuruluşlar ve gruplar yer alır.

Kent kültürü sosyal yapı demografik yani nüfus, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam biçimleriyle şekillenir. Kent kültüründe (1)Maddi ve (2) Manevi olmak üzere iki temel yön belirgindir:

Kent Kültürünün Maddi ve Manevi Yönleri*

Maddi Yön
•Kent kültürünün fiziki yönüdür. •Kent kültürünün şekillenme biçimidir. •Kent kültürünün toplumsal fizik mekanlarıdır. •Kent kültürünün toplumsal çevresidir. •Kent kültürünün dış görünüşüdür. **Örnekler:** Toplumun nüfusu, köy ya da kentsel yerleşim biçimidir.
Manevi Yön
•Kent kültürünün sosyal ilişkiler örüntüsüdür. •Kent kültüründe toplumdaki rollerdir. •Kent kültürü toplumsal statülerdir. •Kent kültürü toplumun kalıp değer yargılar repertuvarıdır. **Örnekler:** Toplumun örfleri, adetleri, gelenekleri, görenekleri, doğru-yanlış betimlemeleri, inanç anlayışlarıdır.

*Karaağaçlı, 2019: 31'deki alıntı.

Kent kültürünün maddi ve manevi yönleri doğal ve gerçekçi olarak toplumdan topluma sosyolojik özellikli yapısal farklılıklar gösterir.

Estetik vatandaşlık bilgi, beceri ve tutumları da kent kültürünün maddi ve manevi yönlerinden etkilenir. Etkilenmeler bireysel ve toplumsal düzeylerde gerçekleşir.

6.6.Eğitsel: Eğitimin bir diğer anlamı kültürel değerleri bireye kazandırma sürecidir. Eş deyişle eğitim bir "kasıtlı kültürleme" sürecidir. Bu tür bir kültürlemede neyin kime, ne zaman, nasıl, niçin, ne yolla kazandırılacağı bellidir (Sönmez, 1999). Bir başka deyişle planlıdır, kasıtlıdır. Bile-bile, isteye-isteye ve kastede-kastede yapılır.

Bu bağlamıyla eğitim ile kültür iç içe olarak, eğitim kent kültürüne ve estetik vatandaşlığa şu katkıları sağlar:

•Eğitim kültürün aktarılmasında önemli bir araçtır.

•Eğitim değişim aracıdır.

•Eğitim hem kültürü etkilerken hem de kültürden etkilenmektedir.

•Eğitim görevini yerine getirirken kültürel olanaklardan faydalanır.

•Eğitim kültüre göre gelişmeye karşı daha az direnç gösterir.

•Eğitim, ortak kent kültürü oluşturmada bir araçtır.

Yukarı satırlarda sıralanan bağlamlarıyla eğitim, kentin maddi veya manevi değerlerini ve kültürünü oluşturmada oldukça işlevsel açık bir sistemdir.

7.Neoliberalizmde Estetik Vatandaşlık Yoksunluğu

Estetik vatandaşlık özelliklerinden yoksunluk neoliberal ekonomiyle, bilgi çöplüğü internet dünyasıyla, anti sosyal sanal alemiyle, tanrılaştırılan yeni teknolojik araç ve materyallerle bireysel ve toplumsal etki altına alınmayı kolaylaştırır.

Estetik vatandaşlıktan yoksun kentlerin pratiklerinde kültürel yozlaşmalar, normal değişimler (!) gibi sanılır ve kabul edilir. Bu tavrın sonucunda da yozlaşan ve değersizleşen davranış kalıpları o toplumlar tarafından "normal değişim (!) olarak benimsenmiş olur.

Neoliberal ekonomik, kültürel muhafazakar kuşatmacı anlayışın olumsuz sonuçları en çok estetik vatandaşlık yaşam pratiklerinde kendini gösterir.

Kent kültürünü olumsuz etkileyen neoliberal muhafazakar kuşatmacı davranış kalıpları şunlardır:

•Giyimde kot–jean kumaşla "rahatlık ve spor görünüm empozesi yapılır."

•Beslenmede ayak üstü, hızlı-fast food alışkanlığı ile "atıştırmalık (!) yemek yemeler sunulur."

•Yüzyüze iletişim yerine "sanal iletişimle beğeni, paylaşım ve sosyalleşme sanısı yapılır"

•Dini ve Milli Bayram kutlamaları yüzyüze ve sıcak iletişim yerine "telefonla ya da yazılı hazır basma kalıp herkese tek tip mesaj iletileri ve emojilerle yapılır."

•Çizgi filmlerdeki "abartılı tiplere özendirme ile büyü, güç ve egemen olma duygusu verilir."

Evlilik programlarında tanımadığı insanların "ellerine dokunarak tanıtmalarla yuva kurmalar uzun metrajlı filmlere ve Latin kültürlü nerdeyse 1000... sayılık dizilere benzetilir"

•Tanımadığı ortamlarda "kendi geçmişlerini ve kimliklerini ifşa etmeler yapılarak gerçek tanışmalar ve iletişimler yerine gösteriye dayalı iletişimler öne çıkarılır.

Estetik vatandaşlık yoksunluğu birey tipolojisinde, kalabalıklar içinde "yalnız ve prototip" olan insan modeli ortaya çıkarıyor.

•Kısa, kolay ve emeksiz "para kazanmaların özendirilerek, hak, emek, çalışma, görev ve sorumluluklar yerine çabuk ve hızlı kazanılan yaşamlar sunulur."

•Görsel medyada tek tip senaryolu dizilerle meslekleri belli olmayan ve hiç çalıştıkları görülmeyen sürekli bakımlı saç ve elbiseleriyle dolaşan insanların havuzlu evleri, büyük arabaları, tatil, ofis, kule ve plaza yaşamları sunulur.

•Kentsel dönüşüm projelerinde, kent kimliğinin yapısal özelliklerini dikkate almayan tek tipleştirici yapılarda bireyler yaşamaya maruz bırakılır.

8.Sonuçlar

"Neoliberal yaşam kuşatmasındaki kent kültürünün estetik vatandaşlık yoksunluğu" konulu bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında varılan sonuçlar şunlardır:

1- Estetik, güzelliğin oluşturulması ve değerlendirilmesi olduğundan, estetik, duygu ve beğeninin yargılanmasıdır.

2- Duyusal ve duygusal algılamalar sonucu estetik bağlamlı değerler ortaya çıkmaktadır.

3- Estetik algıda altın oran sanat ve mimaride en iyi uyum ve oranları veren düzen bağıntısı olarak kabul

edilmektedir. Altın oran için doğadaki dengeler ve doğadaki uyumlu renk, yapı ve habitif sistemi en güzel örneklerdendir.

4- Kent ile bütünleşen, kendisini kente ait hisseden bireyde estetik vatandaşlık duygusu da başlamış olmaktadır.

5- Kent kültüründe bireylerin estetik vatandaşlık adına göstermeleri gereken yaşam pratikleri arasında kent yaşamına duyarlılık, kentsel mobilyaları bilinçli kullanma, kentsel demokrasinin yerleşmesine, gelişmesine ve işleyişine katkıda bulunma başta gelmektedir.

6- Kent kültürünün değişim boyutları; bireysel, toplumsal, ekonomik, yönetsel, kültürel ve eğitsel yönlerde kendini göstermektedir.

7- Estetik vatandaşlık özelliklerinden yoksunluk neoliberal muhafazakar kuşatmacı ekonomiyle, bilgi çöplüğü internet dünyasıyla, anti sosyal sanal alemiyle, tanrılaştırılan teknolojilerle bireysel ve toplumsal olarak olumsuz etki altına alınmayı kolaylaştırmaktadır.

8- Estetik vatandaşlıktan yoksun kentlerin pratiklerinde kültürel yozlaşmalar, normal değişimler (!) kabul edilmektedir.

9.Öneriler

Çalışmada alan yazına ve araştırmacının gözlemlerine dayalı bulgular ışığında varılan sonuçlara göre şu öneriler sunulmaktadır:

1- Neoliberal ekonomik, sosyal ve kültürel politik tercihler estetik vatandaşlık pratiklerinden uzaklaştırdığından anılan politikalardan vazgeçilmelidir.

2- Bireylerin estetik vatandaşlık pratiklerini sağlayacak bireysel ve toplumsal aitlik duygularını geliştirecek kollektif yaşam pratiklerine ilişkin eğitim ortamları düzenlenmelidir.

3- Kent kültürünü en çok etkileyen faktörlerin başında o kentin fiziksel, sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihsel özellikleri geldiğinden kentlilik bilincini geliştiren sosyal ve dayanışmacı politikalar geliştirilmelidir.

4- Kent kültüründeki çeşitlilik ve estetik anlayışını dikkate alan kentsel dönüşüm projelerine yer verilmelidir.

5- Kentler, sahip oldukları kimliklerin sürekliliğini sağlamak için tek tek bireylerin yansıması olan toplumsal değerlere koruyucu yaklaşılmalıdır.

6- Kent kültüründe bireylerin estetik vatandaşlık adına göstermeleri gereken yaşam pratiklerinden olan kent yaşamına duyarlılıklarını artıran politikalara yer verilmelidir.

7- Bireysel ve toplumsal düzeylerde kentsel demokrasinin yerleşmesine, gelişmesine ve işleyişine katkıda bulunacak dayanışmacı sivil toplum yapılanmaları yasal olarak teşvik edilmelidir.

8- Kent kültürünün ve estetik vatandaşlık yaşam pratiklerini destekleyen sosyal ortamlar ve kitle sporu yapmayı sağlayan spor alanları oluşturulmalıdır.

10.Yargı ve Tartışma

Kent kültürünün oluşumunda estetik vatandaşlık temelli bireysel ve toplumsal gönenç çok yakın ilişkilidir. Her türden sosyal, ekonomik ve kültürel girişimlerin başarısı eğitim süreçleri ve bilimsel yöntemlere bağlı olduğundan kent kültürü ve estetik vatandaşlık konusu yaşayan bir konu olarak gündemde tutulmalıdır. Neoliberal muhafazakar kuşatmacı politik tercihlerin olumsuz doğurgularını önleyici alana ve konuya uygun kollektif girişimler yaşamsal önem değerde görülmelidir.

Kaynaklar

Bolay, H. S. (1999). **Felsefe Doktrinler ve Terimler Sözlüğü.** Sekizinci Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları: 182, sözlük Serisi: 8.

Ertürk. S. (1979). **Eğitimde Program Geliştirme.** Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Karaağaçlı, M. (2019).**Eğitimin Sosyolojisi.** İkinci Yazım Birinci Basım. **2019-3.** Ankara: Kitapçı Basımevi Yayıncılık Dağıtım Tasarım San Tic. Ltd. Şti. ISBN No:978-605-62357-9-5. Bandrol Seri Aralıkları: THG-PRH 637078-637207.

Karaağaçlı, M (2021-1). Eğitimin Temeli Felsefe. İkinci Yazım 4. Basım: Mart, 2021-1. Ankara: Baskı ve Cilt: Bizim Büro Basımevi Yayın Ve Dağıtım Hizmetleri Sanayi Ve Tic. Ltd. Şti. Bandrol Seri No Aralıkları THG-SOP 983983-984072 .

Lauer, D. and Pentak, Stephen (1995). **Design Basics.** 4th edition. Ft. Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.

Sönmez, V. (1999). **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı.** Geliştirilmiş Sekizinci Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Meydan Larausse. (1990). **Meydan Larausse** Ansiklopedisi. İstanbul.

KYK Yurtları Talebi Karşılamaya Yetmiyor

Alaaddin DİNÇER

Barınamıyoruz Hareketi

YÖK tarafından yayınlanan "Yükseköğretime Geçişte Öğrenci Hareketliliği Raporu" 78 kentten beş büyük kente (İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa) büyük bir öğrenci göçü yaşanmakta olduğunu ortaya koymakta. 2021 yılı nüfus sayımına göre ülke nüfusunun % 37.23'ünün yaşadığı bu beş büyük kente öğrenci göçünün pek çok nedeni bulunmakta. Mevcut beş büyük kentte özel meslek yüksekokulları dahil 97'yi bulan yükseköğretim kurumlarını başka illerden tercih edenlerin sayısının toplamı 244 bin 653'ü bulmakta. Raporda yer alan bulgu/veri ve bilgiler beş büyük kentten diğer kentlere doğru göçün daha düşük yoğunluklu olacak şekilde gerçekleştiğini göstermekte. Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal hayata dair önemli ip uçları barındıran raporda yer alan bulguların analizi ve göçe etki eden faktörler ile çözüm önerileri bu yazının içeriğini oluşturmakta. Ayrıca değerlendirmeler 2023 seçim sath-ı mailine girilen bir dönemde geleceğe dair taahhütleri olacak siyasete ve aynı zamanda yerel yönetimlere de veri oluşturmakta.

Hareketlilik verilerinin analizi sonrası ulaşılan bulgulara bakıldığında;

-2021'de YKS'ye 2 milyon 592 bin 390 aday başvuru yaptı. Başvuran adaylardan %6'sı sınava girmedi. Sınava giren 2 milyon 416 bin 874 adayın %32,66'sı tercih yapma hakkı elde edeceği bir puana ulaşamadı. Tercih yapanların ve tercih yapma hakkı etmesine rağmen tercih yapmayanların oranı %33,60 oldu. Tercih yaparak yerleşenlerin %15,96'sı lisans,%17,77'si ise ön lisans programlarına yerleşti. Yerleşenlerin %54,9'u ilk üç tercihine yerleşmiştir.

-Yerleşen her üç öğrenciden biri üç büyük kente yerleşmekte. Bununla birlikte küçük illerden kendi bölgelerindeki büyük ölçekli illere doğru bir yönelim söz konusu olmakta. Büyükşehirler hem çekim merkezi olmakta hem de bölgelerindeki illeri beslemekte.

-Sınava giren bütün adaylar üzerinden bakıldığında en başarılı iller batı bölgelerinde yer almakta. Bu iller Ankara, Eskişehir, Kırşehir, Denizli ve Bursa. İstanbul ise 60. sırada yer almakta. En basarısız iller ise Şırnak, Ardahan, Artvin, Hakkari ve Kilis'tir.

-Yerleşenlerin yarıdan fazlası Marmara ve İç Anadolu Bölgesine yerleşmekte. Yerleşenlerin oranı %51,7'dir.

-Nüfusun %10'nun ikamet ettiği G.Doğu Anadolu Bölgesi'nde yükseköğretim programlarına yerleşenlerin oranı sadece %4,9 olurken, nüfusun %20'sinin ikamet ettiği İç Anadolu Bölgesi'nden yerleşenlerin oranı %20,6 olarak gerçekleşmekte.

-Kendi bölgesinde kalma oranı en yüksek bölge Marmara Bölgesi, en düşük bölge G.Doğu Anadolu Bölgesi'dir. Marmara Bölgesi'nde her dört öğrenciden üçü kendi bölgesindeki bir üniversiteyi tercih etmekte. Dezavantajlı bölge olan G.Doğu Anadolu Bölgesi'nde öğrencilerin kendi bölgelerinde kalma oranı düşüktür. Aynı düşüklük Akdeniz Bölgesi için de geçerlidir. Akdeniz Bölgesi'nde öğrencilerin %33,5'I, G.Doğu Anadolu Bölgesin'de ise %31,5'i kendi bölgesinde kalmakta.

-Kendi ilinde kalma oranı en yüksek il İstanbul'dur. Erzurum, Ankara, Sivas ve Konya illerinde öğrencilerin %50'den fazlası kendi illerinde kalmayı tercih etmekte. Ordu, Hakkari, Osmaniye, Şırnak, Sinop, Mardin ve Manisa gibi illerde ikamet edenlerin %80'inden fazlası kendi illeri dışındaki illeri tercih etmekte.

-Diğer illerden İstanbul'da bulunan yükseköğretim programlarına yerleşenlerin sayısı 124 bin 368, Ankara'ya 51 bin 127, İzmir'e 29 bin 670'tir. Bu illerde ikamet edenlerin sayısı ise sırası ile İstanbul 134 bin 531, Ankara 60 bin 440, İzmir 35 bin 222.

-Kendi ilinde ikamet edip ilinde bulunan herhangi bir yükseköğretim programına yerleşenlerin il nüfusları ile karşılaştırmasında Ege Bölgesi'nde bulunan iller dikkat çekmekte. Örneğin; İzmir, Manisa, Balıkesir, Afyonkarahisar, Aydın, Muğla ile Edirne, Kırklareli, Çanakkale, Çorum, Çankırı, Artvin, Sinop, Muş, Ş.Urfa, Şırnak ve Ağrı illerinde ikamet edip yerleşenlerin il nüfuslarına oranı binde 7'nin altındadır. Osmaniye, Malatya, Elazığ, K.Maraş, Batman, Karaman ve Bayburt yüzde 1'in üzerindedir.

-Binde 7'nin altında olan batı bölgelerinde yer alan illerde il nüfuslarının yükseköğretime yerleşenlerin oranının düşük olmasının nedeni bu illerdeki nüfusun yaşlanmasına bağlı olabilir. Ağrı, Şırnak, Ş.Urfa, Muş illerinde genç nüfus yoğun olmasına rağmen yerleşenlerin oranının binde 7'nin altında olmasının nedeni bu illerde eğitime olan ilginin azlığı ile açıklanabilir.

-Beş büyük kent dışında 9 binden fazla öğrenci göçü alan illerin büyük bir bölümünde birden fazla üniversite bulunmakta. Bu iller; İsparta, Kayseri, Bursa, Antalya, Erzurum, Samsun, Sakarya, Adana, Mersin, Gaziantep, Konya, Kocaeli ve Eskişehir illeridir. Ayrıca bir üniversitesi bulunan Muğla ve Aydın illeride 9 binin üzerinde tercih alan iller arasında yer almakta.

Üniversiteler, İller Arası "Göç" ve Yurt Kapasiteleri

KYK'nın yetersiz yatak kapasitesi nedeniyle üniversitelerde önümüzdeki öğretim yılı başında büyük barınma sorunu yaşanacak. 2022-2023 güz dönemiyle beraber ikamet ettikleri şehrin dışında okuyan milyonlarca öğrenci, üniversitelerinin bulunduğu şehirlere geri dönecek. Üst sınıflardaki öğrencilerin yanı sıra yeni kayıt olacak öğrencilerde ikamet ettikleri şehrin dışındaki üniversitelere kayıt yaptıracak. Hem üniversitelerine geri dönen hem de yeni kayıt yaptıran öğrencileri geri döndükleri ya da yeni bir başlangıç yaptıkları şehirlerde barınmaya dair birçok sorun beklemekte. Ev kiralarındaki artış, devlet yurtlarındaki yetersizlik ve özel yurt ücretlerinin yüksek rakamlara ulaşması gibi sorunlar ilk sırada gelmekte. Bütün bu sorunların yanında ulaşım, beslenme ve diğer temel ihtiyaçlarda oluşan yüksek fiyat artışları öğrencileri olduğu gibi çocuklarının harcamalarını karşılayan ebeveynlerin bütçelerinde de kapatmakta zorlanacakları açıklar oluşturacak. Bu duruma tepki gösterecek olan yüzbinlerce öğrenci sorunlarına çözüm bulunması için yeniden eylemlere başlayacak. Ülkeyi yönetenlerin eylemcilere tepkisi ise hiçte yabancı olmadığımız üslupla sürecek. Ne yazık ki bu üslup, hakaret/hamaset ve içi boş vaatlerin ötesine geçmeyecek.

Devlet Yurtlarının Sayı ve Yatak Kapasite Durumu

Geçen yıl pandeminin azalması ile birlikte öğrencilerin üniversitelere geri dönmesi sonrasında yaşanan barınma sorununa karşılık eylemlerin artması, beraberinde Türkiye'deki devlet ve özel yurtların kapasitesinin yeterli olup olmadığı tartışmasını da gündeme taşıdı. Gençlik ve Spor Bakanlığının 2021 İdari Faaliyet Raporu 2022 yılının ilk çeyreğinde yayımlandı. Rapor, 2021 yılı Ekim ayı itibarı ile GSB çalışmalarını ve verilerini içermekte. Faaliyet Raporu içinde yer alan yurtlarla ilgili bölümde; 81 il, 249 ilçe ve KKTC de bulunan 5 yurt ile birlikte Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı kamu yurtları sayısının toplamı 77 bin 823, yatak kapasitesinin ise 774 bin 239 olduğu, bu yatak kapasitesine 624 bin 237 başvuru yapıldığı veri-

si yer almakta. MEB'in yayımladığı yıllık istatistik raporlarının yurtlarla ilgili bölümünde bulunan verileri illerin öğrenci sayıları ile karşılaştırıldığında üniversite öğrencilerinin barınma sorunu yaşamakta olduklarını ortaya koyan sonuçlara ulaşmak mümkün.

2019-2020 Eğitim - Öğretim döneminde Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü›ne bağlı 793 yurt bulunuyordu. 2020-2021 dönemine gelindiğinde ise yurt sayıları 773'e geriledi. 2021 yılı Ekim ayında ise bu sayı 778'e çıkmış. Ayrıca söz konusu raporda, toplam sayısı 82 yatak kapasitesi 111 bin 775 olan yurdun ihale, projelendirme ve yapım çalışmalarının devam etmekte olduğu bilgisi bulunmakta. GSB ve MEB verileri ve bulgularına göre, 2017 yılından bu yana yurt sayısında kayda değer bir artış yok. Devlet yurtlarının sayısı özel yurtlara göre yıllar içinde daha düşük oranda artmış durumda. MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Raporlarına göre Türkiye'de vakıf, dernek, şahıs, ticari ve özel işletmelere ait olduğu belirtilen yükseköğretim yurtlarının sayısının 2 bin 240 olduğu görülmekte. YÖK'ün 2021/22 istatistiklerinde üniversitelerin örgün öğretim programlarında (birinci ve ikinci öğretim) okuyan öğrenci sayısı 3 milyon 313 bin 453 kişi. Bu rakamlara bakarak, ülkedeki üniversite öğrencilerinin barınma ihtiyacını karşılayacak yurt ve yatak kapasitesinin yeterli olmadığını söylemek mümkün.

Beş Büyük Kentte Devlet Yurdu Sayısı Yetersiz Kalmakta

Beş büyük kent en çok üniversite ile üniversite öğrencisinin bulunduğu kentlerdir. YÖK Öğrenci Hareketliliği Raporu'nda 2021 yılında ikamet ettikleri diğer 78 ilden ve KKTC'den gelerek bu üç büyük kentin üniversitelerine yerleşen öğrenci sayısı toplamı 244 bin 653 oldu. 2021-22 Öğretim yılında beş büyük kentte kamu/özel örgün öğretimde okuyan öğrenci sayısının toplamı 1 milyon 480 bin 804 kişiye ulaşmış durumda.

2020 Yılı Üniversite Öğrenci ve KYK Yatak Sayıları

Kentler	Üniversite Sayısı	Üniversite Öğrenci Sayısı	Kamu Yurdu Sayısı	Yurt Yatak Kapasitesi
İstanbul	55	795.738	21	26.651
Ankara	21	311.562	32	27.969
İzmir	9	171.826	21	15.717
Antalya	5	85.590	13	13.663
Bursa	2	74.631	11	7.198
Toplam	**92**	**1.439.347**	**98**	**91.198**

2021 Yılı Üniversite Öğrenci ve KYK Yatak Sayıları

Kentler	Üniversite Sayısı	Üniversite Öğrenci Sayısı	Kamu Yurdu Sayısı	Yurt Yatak Kapasitesi
İstanbul	55	827.355	21	24.831
Ankara	21	315.964	33	27.889
İzmir	9	176.365	21	16.817
Antalya	5	85.186	13	13.577
Bursa	2	75.934	11	7.116
Toplam	**92**	**1.480.804**	**99**	**90.230**

Not: Milli Savunma Üniversitesi sayılara eklenmemiştir. İstanbul'da bulunana 4 MYO'nun öğrenci sayısı toplama eklenmiştir.

*2020 Yılı istatistikleri ile kıyaslandığında 2021'de okuyan öğrenci sayısı 41 bin 457, yurt sayısı 1 artarken yatak sayısı 968 azalmakta.

Çalışmamızda ele aldığımız beş büyük kentte bulunan üniversitelerin örgün öğretim programlarında okuyan toplam öğrenci sayısı istatistiklerden de anlaşılacağı gibi artmakta ancak, devlet yurtları sayısında azalma görülmekte. Örneğin, 2014-2015 Eğitim Öğretim döneminden bu yana İstanbul›da örgün öğretime kayıtlı öğrenci sayısı 127 bin artarken, devlet yurdu ve yatak sayısı azalmakta. 2019-2020'de 24'e kadar yükselen yurt sayısı, 2021 itibarıyla 21'e, 2020'de 25 bin 77 olan yatak kapasitesi ise 2021 yılında 24 bin 831'e düşmüş durumda. Devlet yurdu ve yatak kapasitesi azalırken 2006'dan bu yana İstanbul'daki özel yurt sayısı yaklaşık iki kat artarak 604'e ulaşmakta. 2020-2021 yılı itibarıyla Ankara'da bulunan üniversitelerde örgün yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısı 311 bin 562 iken, 2021-2022'de sayı 315 bin 964'e çıkmış bulunmakta. Ankara'da KYK yurtlarının 2019-2020 döneminde 27 bin 969 olan yatak kapasitesi, 2021 öğretim dönemi sonunda 80 yatak azalarak 27 bin 889'a gerilemiş.

İzmir içinde bir yetersizlik tablosu ile karşılaşılmakta. İzmir'de bulunan üniversitelerde 2021-2022'de örgün öğretimde ders gören öğrenci sayısı 176 bin 365 iken, KYK yurtlarının kapasitesi ise sadece 16 bin 817'de, 2020-202

1'de İzmir'de öğrenci sayısı 171 bin 826 yurt yatak kapasitesi ise aynı kalmakta. Benzer durum Antalya ve Bursa içinde söz konusu. 2021-2022'de Antalya'da kamuya ait yurt yatak kapasitesi 13 bin 577 farklı illerden gelerek ilk yıl kayıt olanların sayısı 20 bin 63, toplam okuyan öğrenci sayısı 85 bin 186 oldu. Bu sayılar 2020-2021'de 85 bin 590 13 bin 663 olmuştu. 2021-2022'de Bursa'da bulunan kamuya ait yurt yatak kapasitesi 7 bin 98, farklı illerden gelen ilk yıl kayıtlarının sayısı 24 bin 450 toplam öğrenci sayısı 75 bin 934 oldu. Rakamlar 2020-2021'de 74 bin 634 ve 7 bin 198 şeklinde gerçekleşmişti.

Beş Büyük Kentin Tercih Edilmesinin Nedenleri Arasında;

-Yükseköğretim kurum sayısının ve bu kurumlarda görev yapan akademik kadro sayısının çokluğu,

-Büyük kentlerdeki sosyal kültürel hayat pratiklerinin zenginliği, kalkınmada diğer illere göre daha ileri düzeyde olma,

-Bu kentlerdeki üniversitelerden alınacak diplomaların mutlu olacağı ve çalışacağı bir iş bulma, gelir sağlama ve güvenli bir gelecek kurma tahayyüllerini gerçekleştirmeye yönelik beklentilerini karşılamaya sağlayacağı katkı,

-Ebeveynlerin, arkadaş ve çevre ilişkilerinin, kamuoyunda oluşan algıların etkilerinde kalma,

Leman Dergisi
Barınamıyoruz Özel Kapağı

Değerlendirme ve sonuç, 2022'YKS'ye başvuranların sayısı 3 milyon 243 bin 425 oldu. Başvuranların yaklaşık 3 milyonu sınava girecek. Barajların kalkmasına bağlı olarak başvurun sayısında yaşanan artışın aynı oranda lisans programlarına ayrılan kontenjana yansıyıp yansımayacağı belli değildir. 2021'deki lisans sayısı korunduğu taktirde 2021'de %23,66 olan lisans programlarına yerleşme oranı 2022'de %12,83'e düşmüş olacaktır. Lisans kontenjanları dolmayan bölümleri geçici süreli olarak kapatmak, yeni bölümleri çağın ve ülkenin öncelikli ihtiyaç duyduğu bilim alanlarına doğru genişletmek. Benzer tedbirleri ön lisans programları için de uygulamalı. Öğrenci göçünün yoğun yaşandığı illerde gündeme gelen en önemli sorun barınma sorunu olarak öne çıkmakta. O nedenle ücretsiz toplu barınma merkezlerini çoğaltmak. Hepsinden önemlisi gençlerin, kentler ve üniversiteler arasında "göç" yaşama oranlarının azalması için adayların kendi illerinde bulunan yükseköğretim programlarını tercih etmeye özendirecek tedbirleri almak, üniversitelerin bütün yönleriyle gelişmelerini ve güçlenmelerini sağlamak gerekmekte.

Toplam öğrenci sayıları ile yurt yatak kapasite verileri, kira artışları ve kiralık konut sayısının azalması nedeniyle 81 kentte, özellikle de beş büyük kentte önümüzdeki güz döneminde çok ciddi boyutlarda barınma sorunu yaşanacağını göstermekte. Verilere dayalı yaptığımız analizlerde her dört öğrenciden birinin kendi ikamet ettiği ildeki üniversiteye yerleşmekte olduğunu görmekteyiz. Bu analizlerden yola çıkarak, beş büyük kentteki öğrencilerin %75'inin bir biçimde barınma için çözüm arayışı içinde olduğu sonucunu çıkarabiliriz. 2021-2022 YÖK İstatistiklerine göre üniversitelerin örgün öğretim programlarında okuyan öğrenci sayısı 3 milyon 313 bin 453 kişi. 2021 Verilerine göre devlet yurdu yatak kapasitesi öğrenci sayısının yaklaşık %23.367'sine, beş büyük kentteki öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının %44,691'ine karşılık gelmekte. Beş büyük kentin devlet yurdu yatak kapasitesinin toplamı 102 bin 513 yatak.

Sayılar bize devlet yurdu yatak kapasitesinin talebi karşılamaya yetmediğini/yetmeyeceğini göstermekte. Aradan geçen zaman süresince yatak kapasitesinde ihtiyacı karşılamaya yönelik çok büyük sayı artışları olmadığına göre, barınma sorunu geçen yıl olduğu gibi bu yılda gündemin ilk tartışma konusu olacak gibi görünmekte. O nedenle, başta iktidar olmak üzere, yerel yönetimler ve diğer ilgili kuruluşlar kısa vadede (yaz döneminde) dayanışma kampanyaları, yeni bina yapımları, bina kiralama, kira destekleri vb. gibi yoğun bir hazırlık süreci içine girerek talebi olabildiğince karşılayacak tedbirleri almalıdır. Orta ve uzun vadede ise hem iktidar hem de yerel yönetimler gerekli proje ve planları yaparak, genel bütçelerinde yeterli yatırım kaynağı ayırıp sorunu toplumun gündemi olmaktan çıkaracak çözüm politikalarını uygulamalıdır.

Kaynaklar;

-MEB İstatistikleri

-YÖK İstatistikleri

-YÖK Öğrenci Hareketliliği Raporu

-ÇSGB İdari Faaliyet Raporları

-KYK Sayısal Bilgileri

TEBEŞİR

Mektepli Bülten

Mektepli gazete.com'un dijital aylık ekidir.

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN
Tasarım: Ecem AKTAŞ | Gökçe Ekin BARAN
Kapak Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

TEBEŞİR

Sayı:24 Temmuz - Ağustos 2022 Mektepli gazetesi'nin aylık ekidir.

Mektepli Bülten